ExArxaia g gymn math 23-01-08 12:39 Page 1

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-2008-3

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Μπεζαντάκος – Ευαγγελία Αστυρακάκη
Μαρία Γαλάνη-Δράκου – Βασίλειος Χαραλαμπάκος

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 1

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ′ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 2

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	**Νικόλαος Μπεζαντάκος,** *Καθηγητής του Παν/μίου Αθηνών* **Ευαγγελία Αστυρακάκη,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης* **Μαρία Γαλάνη-Δράκου,** *Φιλόλογος* **Βασίλειος Χαραλαμπάκος,** *Φιλόλογος*
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	**Σταύρος Τσιτσιρίδης,** *Αναπληρωτής Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών* **Λοΐζος Λοΐζου,** *Σχολικός Σύμβουλος* **Αναστασία Παπάζογλου,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	**Δημήτριος Καλανδράνης,** *Σκιτσογράφος*
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Σπυρίδων Καράμπαλης,** *Φιλόλογος*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	**Σωτήριος Γκλαβάς,** *Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου*
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	**Κωνσταντίνος Ναστούλης,** *Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β΄/θμιας Εκπαίδευσης*
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	**Η σκεπτόμενη Αθηνά** *(ανάγλυφο του 470-450 π.Χ., Μουσείο Ακροπόλεως)*
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	**ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ**

Γ΄ Κ.Π.Σ. / **ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ** / **Ενέργεια 2.2.1** / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Δημήτριος Γ. Βλάχος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Γεώργιος Χ. Πολύζος
Πάρεδρος ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 3

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Μπεζαντάκος – Ευαγγελία Αστυρακάκη
Μαρία Γαλάνη-Δράκου – Βασίλειος Χαραλαμπάκος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ Ελληνικά γράμματα

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 4

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 7

ΕΝΟΤΗΤΑ 1 8

Η Ελένη και η καταστροφή της Τροίας (Ἡρόδοτος, *Ἱστορίη* 2.120 [διασκευή])

Α. Κείμενο

Β. Επανάληψη ύλης Ετυμολογίας Β′ Γυμνασίου

Γ. Επανάληψη ύλης Γραμματικής – Σύνταξης Β′ Γυμνασίου

ΕΝΟΤΗΤΑ 2 14

Θυσία για την πατρίδα (Λυσίας, *Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς* 79-81)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

Γ1. Γραμματική: Παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων

Γ2. Σύνταξη: Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί – Χρήσεις των πλάγιων πτώσεων

ΕΝΟΤΗΤΑ 3 22

Η κατοχή της εξουσίας δεν εγγυάται την ευτυχία (Ξενοφῶν, *Ἱέρων* 4.6-9)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα και από άλλα ουσιαστικά

Γ. Γραμματική: Τα συνηρημένα ρήματα – Η πρώτη τάξη συνηρημένων (*-άω, -ῶ*)

ΕΝΟΤΗΤΑ 4 30

Τα πλεονεκτήματα της ειρήνης (Ἰσοκράτης, *Περὶ εἰρήνης* 19-21)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Επίθετα παράγωγα από ρήματα

Γ. Γραμματική: Η δεύτερη τάξη συνηρημένων (*-έω, -ῶ*)

ΕΝΟΤΗΤΑ 5 38

Η ισονομία των πολιτών εγγύηση της δημοκρατίας (Ἰσοκράτης, *Κατὰ Λοχίτου* 18-21)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Επίθετα παράγωγα από ονόματα

Γ. Γραμματική: Η τρίτη τάξη συνηρημένων (*-όω, -ῶ*)

ΕΝΟΤΗΤΑ 6 44

Η μουσική εξημερώνει (Πολύβιος, *Ἱστορίαι* 4.20.4-21.1)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Παραγωγή ρημάτων

Γ. Γραμματική: Ο αόριστος β′ – Κλίση ουσιαστικών *γυνή* και *παῖς* – Οριστική ή επαναληπτική αντωνυμία

ΕΝΟΤΗΤΑ 7 54

Η επιστήμη στην υπηρεσία της άμυνας του κράτους (Πλούταρχος, *Μάρκελλος* 14.12-15)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Λέξη κλιτή ως α′ συνθετικό

Γ. Γραμματική: Μέλλοντας και αόριστος ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων – Κλίση ουσιαστικών *ναῦς* και *χείρ*

ΕΝΟΤΗΤΑ 8 62

Ένα παράδειγμα σεβασμού προς τους γονείς (Λυκοῦργος, *Κατὰ Λεωκράτους* 95-96)

Α. Κείμενο

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Λέξη άκλιτη ως α′ συνθετικό

Γ1. Γραμματική: Παθητικοί χρόνοι – αυτοπαθητικές αντωνυμίες

Γ2. Σύνταξη: Το ποιητικό αίτιο και η παθητική σύνταξη

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 5

ΕΝΟΤΗΤΑ 9 .... **72**
Οι νόμοι επισκέπτονται τον Σωκράτη στη φυλακή (Πλάτων, *Κρίτων* 50a-c)
Α. Κείμενο
Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά
Γ. Σύνταξη: Τα είδη του μορίου *ἄν* – Οι δευτερεύουσες προτάσεις της α.ε. – Είδη ονοματικών δευτερευουσών προτάσεων της α.ε.
ΕΝΟΤΗΤΑ 10 .... **82**
Μια τιμητική εξορία ([Αἰσχίνης], *Ἐπιστολαί* 3.1-3)
Α. Κείμενο
Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά
Γ. Σύνταξη: Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος α΄)
ΕΝΟΤΗΤΑ 11 .... **88**
Επικίνδυνες συμμαχίες (Ξενοφῶν, *Ἑλληνικά* 4.1.32-33)
Α. Κείμενο
Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά
Γ. Σύνταξη: Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος β΄)
ΕΝΟΤΗΤΑ 12 .... **94**
Θεϊκές αδυναμίες (Λουκιανός, *Θεῶν διάλογοι* 1.1-2)
Α. Κείμενο
Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά: Επαναληπτικές ασκήσεις
Γ. Γραμματική – Σύνταξη: Επαναληπτικές ασκήσεις
ΕΠΙΜΕΤΡΟ **101**
Ι. Παράλληλα κείμενα 102
ΙΙ. Το λεξιλόγιο των κειμένων 115
ΙΙΙ. Τα ανώμαλα ρήματα των κειμένων 121
ΙV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων 124

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 6

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 7

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με το βιβλίο της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας της Γ′ Τάξης ολοκληρώνεται μια προσπάθεια ανανέωσης της ύλης και του τρόπου διδασκαλίας του μαθήματος που ξεκίνησε από την Α′ τάξη του Γυμνασίου. Η συγγραφική ομάδα που ανέλαβε να υλοποιήσει αυτήν την προσπάθεια αισθάνεται την ικανοποίηση ότι ύστερα από επίπονες και γόνιμες αναζητήσεις, ακολουθώντας το Πρόγραμμα Σπουδών, κατέληξε σε μια πρόταση που θα κριθεί κατά τη διδακτική πράξη.

Και το βιβλίο αυτό, όπως και των προηγούμενων τάξεων, περιλαμβάνει κείμενα της αττικής διαλέκτου, κυρίως της κλασικής εποχής αλλά και μεταγενέστερα. Η θεματολογία των κειμένων, κατά κανόνα αυτούσιων, η παρουσίαση των γλωσσικών και μορφολογικών στοιχείων, και, τέλος, η ποικιλία και η διαβάθμιση των ερωτήσεων και ασκήσεων, διευκολύνει, πιστεύουμε, τους μαθητές να αντιληφθούν τη διαχρονική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας, να κατανοήσουν τις ρίζες της γλώσσας που μιλούν και να ολοκληρώσουν την πρώτη βασική επαφή με την αρχαία ελληνική γλώσσα.

Ο σκοπός συγγραφής των βιβλίων και των τριών Τάξεων του Γυμνασίου ελπίζουμε ότι θα έχει επιτευχθεί, αν οι διδάσκοντες αφενός μεταδώσουν στους μαθητές τις βασικές αρχές της γλώσσας και αφετέρου κινήσουν το ενδιαφέρον τους να μάθουν περισσότερα για την αρχαία ελληνική γλώσσα και για τα κείμενα που έχουν γραφεί σε αυτήν.

Η συγγραφική ομάδα

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 8

Η απαγωγή της Ελένης. Ο Πάρης κρατά από το χέρι την Ελένη, ενώ ο Έρωτας και η Πειθώ τη στεφανώνουν και η Αφροδίτη τούς ενθαρρύνει (αττικός ερυθρόμορφος σκύφος από τη Σουέσσουλα, πόλη της Ιταλίας, 480 π.Χ., Μουσείο Καλών Τεχνών, Βοστόνη).

Η Ελένη και η καταστροφή της Τροίας

Α. Κείμενο

Ο Ηρόδοτος, προσπαθώντας να ερμηνεύσει την αντιπαλότητα Ασίας και Ευρώπης που οδήγησε στους Περσικούς πολέμους, αναφέρει την εκδοχή ότι αυτή ξεκίνησε από αρπαγές γυναικών. Ο Πάρης οδήγησε την Ελένη στην Τροία βέβαιος πως δεν επρόκειτο να τιμωρηθεί εξαιτίας της παλαιότερης αρπαγής της Μήδειας από τους Έλληνες. Όταν αυτοί απαίτησαν την επιστροφή της, σύμφωνα με την εκδοχή Αιγύπτιων ιερέων που παρατίθεται στο δεύτερο βιβλίο της *Ἱστορίης*, οι Τρώες ισχυρίστηκαν ότι δε βρισκόταν στα χέρια τους, και επακολούθησε ο Τρωικός πόλεμος. Η καταστροφή της Τροίας παρουσιάζεται από τον ιστορικό ως θεϊκή βούληση, καθώς το *θεῖον* θέλησε να καταστήσει φανερό ότι τα σοβαρά αμαρτήματα (όπως η αγνωμοσύνη του Πάρη προς τον Μενέλαο που τον φιλοξενούσε) επισύρουν ολέθριες συνέπειες για αυτούς που τα διαπράττουν.

Εἰ ἐν Ἰλίῳ Ἑλένη ἦν, ἀπέδοντο ἂν αὐτὴν τοῖς Ἕλλησιν οἱ Τρῶες, ἑκόντος γε ἢ ἄκοντος Ἀλεξάνδρου. Οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβὴς ἦν ὁ Πρίαμος οὐδὲ οἱ ἄλλοι Τρῶες, ὥστε τοῖς σφετέροις σώμασι καὶ τοῖς τέκνοις καὶ τῇ πόλει κινδυνεύειν ἐβούλοντο, ὅπως Ἀλέξανδρος Ἑλένῃ συνοικῇ. Εἰ δέ τοι καὶ ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις ταῦτα ἐγίγνωσκον, ἐπεὶ πολλοὶ μὲν τῶν ἄλλων Τρώων, μάλιστα δὲ οἱ αὐτοῦ υἱεῖς, ὁπότε συμμίσγοιεν τοῖς Ἕλλησιν, ἀπώλλυντο, Πρίαμος, εἰ καὶ αὐτὸς Ἑλένῃ συνῴκει, ἀπέδωκεν ἂν αὐτὴν Μενελάῳ, ἵνα αὐτὸς καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ ἀπαλλαγεῖεν τῶν παρόντων κακῶν. Ἀλλ' οὐ γὰρ εἶχον Ἑλένην ἀποδοῦναι οὐδὲ λέγουσιν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες, ὡς μὲν ἐγὼ γνώμην ἀποφαίνομαι, τοῦ δαιμονίου παρασκευάζοντος ὅπως πανωλεθρίᾳ ἀπολόμενοι καταφανὲς τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ποιήσωσι, ὡς τῶν μεγάλων ἀδικημάτων μεγάλαι εἰσὶ καὶ αἱ τιμωρίαι παρὰ τῶν θεῶν.

Ἡρόδοτος, *Ἱστορίη* 2.120 (διασκευή)

Γλωσσικά σχόλια

τὸ Ἴλιον (και θηλ. *ἡ Ἴλιος*)	η Τροία
ἀπέδοντο ἄν (δυν. οριστ. αορ. ρ. *ἀποδίδωμι*)	θα επέστρεφαν, θα έδιναν πίσω (πβ. ν.ε.: απόδοση, αποδοτικός)
ἑκών, ἑκοῦσα, ἑκόν	με τη θέληση (κάποιου)
ἄκων, ἄκουσα, ἆκον	χωρίς τη θέληση κάποιου (πβ. ν.ε.: ακούσιος)
ὁ Ἀλέξανδρος	ο Πάρης
ἑκόντος γε ἢ ἄκοντος Ἀλεξάνδρου	με ή χωρίς τη θέληση βέβαια του Αλεξάνδρου
οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβὴς ἦν ὁ Πρίαμος	γιατί βέβαια δεν ήταν τόσο παράφρων ο Πρίαμος
σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον (γ΄ πρόσ. κτητ. αντων.)	δικός, -ή, -ό τους (πβ. ν.ε.: σφετεριστής, σφετερίζομαι)
τοῖς ... σώμασιν καὶ τοῖς τέκνοις καὶ τῇ πόλει κινδυνεύειν	να θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή τη δική τους και των παιδιών τους και την πόλη τους
ὅπως συνοικῇ (υποτ. ενεστ. ρ. *συνοικέω, συνοικῶ*)	για να κατοικεί / ζει μαζί (πβ. ν.ε.: συνοικία, συνοικισμός)
τοι	βέβαια
εἰ ταῦτα ἐγίγνωσκον	αν είχαν αυτή τη γνώμη
ὁ υἱός, τοῦ υἱέος (κατά τη γ΄ κλίση)	ο γιος
συμμίσγω	(εδώ) συγκρούομαι
ἀπώλλυντο (οριστ. παρατ. ρ. *ἀπόλλυμαι*)	χάνονταν, σκοτώνονταν (πβ. ν.ε.: όλεθρος, απώλεια)
συνῴκει (γ΄ εν. οριστ. παρατ. ρ. *συνοικῶ*)	συγκατοικούσε
ἵνα... ἀπαλλαγεῖεν (ρ. *ἀπαλλάττομαι*)	για να απαλλαγούν
οὐ γὰρ εἶχον Ἑλένην ἀποδοῦναι	διότι δεν είχαν την Ελένη, ώστε να την επιστρέψουν
οὐδὲ λέγουσιν αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες	ούτε τους πίστευαν οι Έλληνες, παρόλο που αυτοί έλεγαν την αλήθεια
ὡς μὲν ἐγὼ γνώμην ἀποφαίνομαι	όπως εγώ πιστεύω, κατά τη γνώμη μου
τοῦ δαιμονίου παρασκευάζοντος (γεν. απόλ. αιτιολ. μτχ.)	επειδή ο θεός μηχανευόταν
ὅπως πανωλεθρίᾳ ἀπολόμενοι (μτχ. αορ. β΄ ρ. *ἀπόλλυμαι*)	για να κάνουν με την ολοκληρωτική τους καταστροφή
καταφανὲς τοῦτο τοῖς ἀνθρώποις ποιήσωσι	ολοφάνερο στους ανθρώπους αυτό

Ερμηνευτικά σχόλια

Εἰ ἐν Ἰλίῳ Ἑλένη ἦν, ἀπέδοντο ἂν αὐτὴν τοῖς Ἕλλησιν οἱ Τρῶες, ἑκόντος γε ἢ ἄκοντος Ἀλεξάνδρου: Ο Ηρόδοτος συνηθίζει να εκθέτει και τη δική του κρίση για την αλήθεια ή όχι των διηγήσεων που παραθέτει. Στην προκειμένη περίπτωση δηλώνει ότι πείστηκε από τους Αιγύπτιους ιερείς για την παρουσία της Ελένης στην Αίγυπτο και όχι στην Τροία και δικαιολογεί αυτή την εκτίμησή του. Η εκδοχή αυτή απαντά και σε άλλα έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, όπως στην *Ελένη* του Ευριπίδη και στην *Παλινῳδία* του Στησιχόρου, ενώ ενέπνευσε και νεοέλληνες ποιητές, όπως τον Γ. Σεφέρη στο ποίημά του *Ελένη* (βλ. Επίμετρο). Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, αυτή των Περσών, οι Τρώες δεν αρνήθηκαν ότι είχαν στα χέρια τους την Ελένη, υποστήριξαν όμως ότι δεν ήταν υποχρεωμένοι να την επιστρέψουν, αφού και οι Έλληνες δεν υπέστησαν καμία συνέπεια για την αρπαγή της Μήδειας.

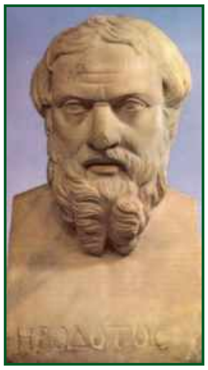

Ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του Ηροδότου. Το πρωτότυπο τοποθετείται στο α΄ μισό του 4ου αι. π.Χ. (Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης).

Οὐ γὰρ δὴ οὕτω γε φρενοβλαβὴς ἦν ὁ Πρίαμος οὐδὲ οἱ ἄλλοι Τρῶες, ὥστε τοῖς σφετέροις σώμασι καὶ τοῖς τέκνοις καὶ τῇ πόλει κινδυνεύειν ἐβούλοντο, ὅπως Ἀλέξανδρος Ἑλένῃ συνοικῇ: Ο Πρίαμος, ο βασιλιάς της Τροίας, όπως και κάθε ηγέτης άξιος του τίτλου του, δε θα επέτρεπε να κινδυνεύσει ο λαός του μόνο και μόνο για να ικανοποιηθεί η επιθυμία του γιου του Αλεξάνδρου (Πάρη) να ζήσει με την Ελένη. Ο Ηρόδοτος εξηγεί με τη λογική τη μυθολογική-ποιητική παράδοση.

τοῦ δαιμονίου παρασκευάζοντος: Μια από τις βασικές ιδέες που διέπουν το ιστορικό έργο του Ηροδότου, με την οποία ερμηνεύει την εξέλιξη των γεγονότων στην ανθρώπινη ζωή και ιστορία, είναι η ενεργή παρέμβαση του θείου στα ανθρώπινα πράγματα, με σκοπό την αποκατάσταση της τάξης μεταξύ θεών και ανθρώπων. Έτσι, και το γεγονός της κατάληψης της Τροίας από τους Έλληνες παρουσιάζεται εδώ ως αποτέλεσμα της θείας βούλησης. Ο Ηρόδοτος κάνει λόγο για θεϊκό φθόνο που εκδηλώνεται, όταν ο άνθρωπος υπερβεί κάποια όρια. Το έγκλημα, κατά τον Ηρόδοτο, δε μένει ατιμώρητο.

Μενέλαος και Ελένη (περ. 600 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης)

Χάλκινο αγαλματίδιο των αρχών του 7ου αι. π.Χ. που πιθανότατα αναπαριστά την Ελένη. Βρέθηκε στο Μενελάιο, το ιερό του Μενελάου στην αρχαία Θεράπνη της Λακωνίας, όπου ο Παυσανίας αναφέρει ότι βρισκόταν ο κοινός τάφος του Μενελάου και της Ελένης. Είναι ίσως το παλαιότερο γυναικείο αγαλματίδιο της ελληνικής τέχνης (Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης).

Ερωτήσεις

1. Πώς τεκμηριώνει ο Ηρόδοτος την άποψη ότι η Ελένη δε βρισκόταν στην Τροία;
2. Πού αποδίδει ο Ηρόδοτος την αδυναμία των Τρώων να πείσουν τους Έλληνες ότι η Ελένη δε βρισκόταν στα χέρια τους;
3. Με ποιο κίνητρο παρεμβαίνει το *θεῖον* στη διαμάχη Ελλήνων και Τρώων σύμφωνα με τον Ηρόδοτο;
4. Να αναζητήσετε στην *Ὀδύσσεια* περιπτώσεις τιμωρίας θνητών από θεούς. Διακρίνετε διαφορές μεταξύ Ομήρου και Ηροδότου στον τρόπο παρέμβασης του *θείου*;
5. Πώς αντιμετωπίζονται τα ανθρώπινα σφάλματα από τον Θεό σύμφωνα με τη διδασκαλία του Χριστού;

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 11

Η Άννα Συνοδινού ως Ελένη με τον Χορό των γυναικών σε παράσταση της ομώνυμης τραγωδίας του Ευριπίδη από το Εθνικό Θέατρο (1962)

Β. Επανάληψη ύλης Ετυμολογίας Β′ Γυμνασίου

1. Να σχηματίσετε ουσιαστικά ή επίθετα της α.ε. χρησιμοποιώντας τα παρακάτω συνθετικά μέρη:

σύν + *ἔχω* → (ουσ.) ________________
ὑπέρ + *μέγεθος* → (επίθ.) ________________
λόχος + *ἄγω* → (ουσ.) ________________
ναῦς + *ἄρχω* → (ουσ.) ________________
ἐπί + *οὐρανός* → (επίθ.) ________________
βαρύς + *θυμός* → (επίθ.) ________________
ἴσος + *βάρος* → (επίθ.) ________________
ἄξιος + *θαυμάζω* → (επίθ.) ________________
διά + *γράφω* → (ουσ.) ________________

2. Να δοθούν παράγωγα της α.ε. από τις παρακάτω σύνθετες λέξεις. Να εξετάσετε επιπλέον ποια από αυτά χρησιμοποιούνται στη ν.ε. με την ίδια ή παρόμοια σημασία:

ρήματα	ουσιαστικά	ρηματικά επίθετα σε -τος ή -τέος
ἀτυχής →	*εὐγενής* →	*διαβαίνω* →
εὐεργέτης →	*ἀμελής* →	*προτιμῶ* →
οἰκοδόμος →	*ἀντιγράφω* →	*ἀποδέχομαι* →
ἀσθενής →	*ἄτακτος* →	*ἐκλέγω* →

3. Να χωρίσετε τις παρακάτω λέξεις σε κατηγορίες ανάλογα με το μέρος του λόγου στο οποίο ανήκει το α′ συνθετικό τους (λέξη κλιτή: ουσιαστικό, επίθετο, ρήμα / λέξη άκλιτη: επίρρημα, πρόθεση, μόριο) και στη συνέχεια να γράψετε τα συνθετικά τους μέρη:

ἡ ἀποβολή, ἡ συγγραφή, ὁ συναγερμός, ὁ εὐγενής, ὁ ἐπιθετικός, ὁ φιλαλήθης, ὁ λιθοβόλος, ὁ δύσβατος, ἡ εὐπρεπής, ἡ διακοπή

4. Να αναλυθούν οι σύνθετες λέξεις στα συνθετικά μέρη τους:

χειροποίητος → ________________ *μισάνθρωπος* → ________________
λιθοτόμος → ________________ *κακοδαίμων* → ________________
πολύκαρπος → ________________ *δίδραχμον* → ________________
ἀκρόπολις → ________________ *δημοκρατία* → ________________

5. Ποια η μεταφορική σημασία των λέξεων *λιμήν, λάμπω, ὁδός, λευκός, ὑφαίνω, φάος-φῶς* στη ν.ε.;

Γ. Επανάληψη ύλης Γραμματικής – Σύνταξης Β′ Γυμνασίου

1. Να κλίνετε τη φράση *τῶν παρόντων κακῶν* και στους δύο αριθμούς.

2. Να βρείτε τα τριτόκλιτα επίθετα του κειμένου και να γράψετε την ονομαστική ενικού των τριών γενών τους.

3. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με τους τύπους των ρημάτων στα πρόσωπα της ευκτικής των χρόνων που ζητούνται:

ρήμα	πρόσωπο	ενεστώτας	αόριστος	παρακείμενος
κινδυνεύω	γ′ εν.			
λύω	γ′ πληθ.			
γράφω	β′ εν.			
νομίζω	α′ πληθ.			

4. Να γράψετε τη γενική και δοτική ενικού και πληθυντικού των παρακάτω ουσιαστικών:

	γεν. εν.	δοτ. εν.	γεν. πληθ.	δοτ. πληθ.
ὁ γραφεύς				
ἡ δρᾶσις				
τὸ πρᾶγμα				
ὁ πατήρ				
ὁ ῥήτωρ				
ὁ σωτήρ				
ἡ χελιδών				
ὁ Ἕλλην				
οἱ Τρῶες				

5. Να μεταφέρετε τα ρήματα στους τύπους που ζητούνται:

βλάπτω	α′ πληθ. οριστ. αορ. ε.φ.	
παρέχω	γ′ εν. υποτ. ενεστ. ε.φ.	
πράττω	β′ εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ.	
ἀκούω	β′ πληθ. προστ. ενεστ. μ.φ.	
κομίζω	γ′ πληθ. οριστ. παρακ. μ.φ.	

6. Να βρείτε τα απαρέμφατα των παρακάτω φράσεων και να τα αναγνωρίσετε συντακτικά:

α. *Δοκεῖ μοι διαφέρειν ἀνὴρ τῶν ἄλλων ζῴων.*
β. *Ὁμολογεῖται τὴν πόλιν ἡμῶν ἀρχαιοτάτην εἶναι.*
γ. *Ὅμηρος ἔφη ποιμένα λαῶν εἶναι τὸν ἀγαθὸν στρατηγόν.*
δ. *Συμβουλεύω ὑμῖν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐκποδὼν ποιεῖσθαι* (= να απομακρύνετε).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 13

7. Να εντοπίσετε τις μετοχές των παρακάτω φράσεων και να τις αναγνωρίσετε συντακτικά:

α. *Σωκράτης φανερὸς ἦν θεραπεύων τοὺς θεοὺς μάλιστα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.*

β. *Οὐδενὸς ἀντιπάλου παρόντος ἐνόμισε καταπρᾶξαι ἂν* (= ότι θα μπορούσε να καταφέρει) *τι τῇ πόλει ἀγαθόν.*

γ. *Δίκαια λέγοντες πολλοὶ ἄδικα ποιοῦσιν.*

δ. *Τῇ ἐπιούσῃ νυκτί* (= την επόμενη νύχτα) *ἔφθασαν παρελθόντες* (= πρόλαβαν να ξεπεράσουν) *τὴν τῶν Ἀθηναίων οἰκοδομίαν.*

ε. *Ἀθηναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Νάξον καὶ Κατάνην διαχειμάσοντες* (= για να ξεχειμωνιάσουν).

8. Στις παρακάτω φράσεις να επισημάνετε και να χαρακτηρίσετε τους τρόπους σύνδεσης (παρατακτική, υποτακτική) όρων ή προτάσεων:

α. *Χρήμασιν οὐ μόνον δικαίως ἀλλὰ καὶ ἐλευθερίως ἐχρῆτο.*

β. *Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπυνθάνοντο ὅτι αἱ νῆες ἐν Κερκύρᾳ ἤδη εἰσὶ τῶν Πελοποννησίων.*

γ. *Φημὶ δεῖν ἐκείνους μὲν ἀπολέσθαι* (= να θανατωθούν), *ὅτι ἠσέβησαν, ἐμὲ δὲ σῴζεσθαι, ὅτι μηδὲν ἡμάρτηκα* (= δεν έχω διαπράξει καμία αδικία).

δ. *Οὐδεὶς ἂν ὀνειδίσειε* (= δε θα κορόιδευε) *τυφλῷ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλεῆσαι* (= θα τον λυπόταν).

9. Στις παρακάτω φράσεις να επισημάνετε και να χαρακτηρίσετε τους ομοιόπτωτους και ετερόπτωτους ονοματικούς προσδιορισμούς:

α. *Τούτῳ πολλοὶ τῶν νεωτέρων προσέχουσι τὸν νοῦν* (= στρέφουν την προσοχή τους).

β. *Πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ πᾶς χρόνος οὐχ ἱκανός* (= αρκετός) *λόγον ἴσον παρασκευάσαι τοῖς τούτων ἔργοις.*

γ. *Τύραννος ἐναντίος ἐλευθερίᾳ καὶ νόμῳ ἐστίν.*

δ. *Οὗτος οὖν ὁ ταῦτα ποιήσας θανάτῳ τῷ ἀλγίστῳ* (= με τον πιο επώδυνο) *ἀπώλετο, λιμῷ.*

ε. *Ἀρίστανδρος, ἀνὴρ Τελμισσεύς, μάντις, θαρρεῖν* (= να έχει θάρρος) *ἐκέλευσεν Ἀλέξανδρον.*

στ. *Ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν ποιεῖται τοῦ Φεραίων ἱππικοῦ.*

ζ. *Πολλῶν χρημάτων κρείττων* (= ανώτερος) *ὁ παρὰ τοῦ πλήθους ἔπαινος.*

η. *Ἡδίστῃ τῇ γλώττῃ ἀπεκρίνατο* (= απάντησε με πολύ γλυκά λόγια).

10. Στις παρακάτω φράσεις να επισημάνετε και να χαρακτηρίσετε τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς:

α. *Ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ἐν Πειραιεῖ κινδύνους ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων ζηλοῦνται.*

β. *Ἐχώρουν* (= βάδιζαν) *ἐκ τῶν οἰκιῶν πρὸς αὐτούς.*

γ. *Πολλοὶ Ἀθηναῖοι τῷ λιμῷ ἀπέθανον.*

δ. *Ταχέως τὸν ποταμὸν διέβαινον.*

ε. *Τοῦ αὐτοῦ θέρους οὐ πολλῷ ὕστερον ἀφίκοντο εἰς τὴν χώραν.*

στ. *Μόναι αἱ Ἀμαζόνες ὡπλισμέναι ἦσαν σιδήρῳ.*

ζ. *Νομίζω πᾶσαν φύσιν μαθήσει καὶ μελέτῃ πρὸς ἀνδρείαν αὔξεσθαι.*

Ὁ γραμμάτων ἄπειρος οὐ βλέπει βλέπων.

Μένανδρος, *Γνῶμαι μονόστιχοι* 438

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 14

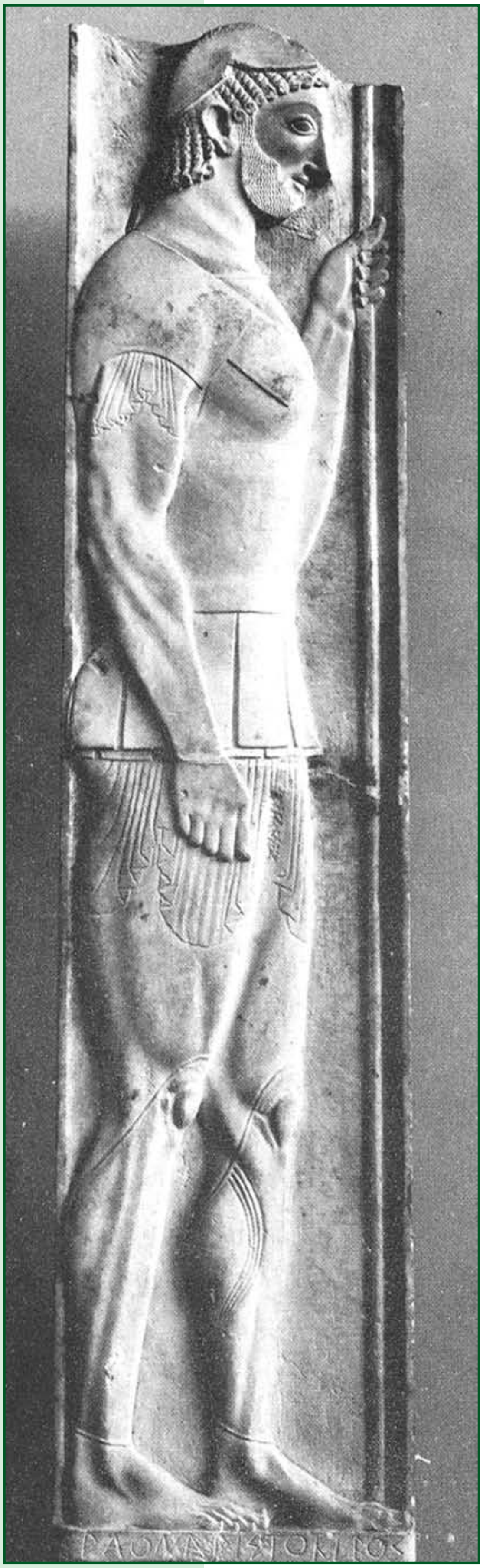

Θυσία για την πατρίδα

Α. Κείμενο

Σε περιόδους πολέμου οι Αθηναίοι πραγματοποιούσαν με δημόσια δαπάνη μεγαλοπρεπή τελετή προς τιμήν των νεκρών πολεμιστών. Επιστέγασμα της τελετής αυτής αποτελούσε η εκφώνηση του *Ἐπιταφίου* λόγου από επιφανή άνδρα της πόλης. Το απόσπασμα που θα μελετήσετε προέρχεται από τον *Ἐπιτάφιο* –που, πιθανόν, συντέθηκε από τον Λυσία– προς τιμήν των νεκρών του Κορινθιακού πολέμου.

Ὥστε προσήκει τούτους εὐδαιμονεστάτους ἡγεῖσθαι, οἵτινες ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων κινδυνεύσαντες οὕτω τὸν βίον ἐτελεύτησαν, οὐκ ἐπιτρέψαντες περὶ αὑτῶν τῇ τύχῃ οὐδ᾽ ἀναμείναντες τὸν αὐτόματον θάνατον, ἀλλ᾽ ἐκλεξάμενοι τὸν κάλλιστον. Καὶ γάρ τοι ἀγήρατοι μὲν αὐτῶν αἱ μνῆμαι, ζηλωταὶ δὲ ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων αἱ τιμαί· οἳ πενθοῦνται μὲν διὰ τὴν φύσιν ὡς θνητοί, ὑμνοῦνται δὲ ὡς ἀθάνατοι διὰ τὴν ἀρετήν. Καὶ γάρ τοι θάπτονται δημοσίᾳ, καὶ ἀγῶνες τίθενται ἐπ᾽ αὐτοῖς ῥώμης καὶ σοφίας καὶ πλούτου, ὡς ἀξίους ὄντας τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότας ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καὶ τοὺς ἀθανάτους τιμᾶσθαι. Ἐγὼ μὲν οὖν αὐτοὺς καὶ μακαρίζω τοῦ θανάτου καὶ ζηλῶ, καὶ μόνοις τούτοις ἀνθρώπων οἶμαι κρεῖττον εἶναι γενέσθαι, οἵτινες, ἐπειδὴ θνητῶν σωμάτων ἔτυχον, ἀθάνατον μνήμην διὰ τὴν ἀρετὴν αὑτῶν κατέλιπον.

Λυσίας, *Ἐπιτάφιος τοῖς Κορινθίων βοηθοῖς* 79-81

Η επιτύμβια στήλη του Αριστίωνος
(Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 15

Γλωσσικά σχόλια

ὥστε (μετά από ισχυρό σημείο στίξης)	επομένως
προσήκει (απρόσ. ρ.)	ταιριάζει
ὁ/ἡ εὐδαίμων, τὸ εὔδαιμον	ευτυχισμένος, καλότυχος (πβ. ν.ε.: ευδαιμονία, ευδαιμονισμός)
ἡγέομαι, ἡγοῦμαι	θεωρώ, ηγούμαι (πβ. ν.ε.: ηγέτης, ηγεσία, ηγετικός)
τελευτάω, τελευτῶ	τελειώνω, πεθαίνω (πβ. ν.ε.: τελειωτικός, εντελώς)
τελευτῶ τὸν βίον	πεθαίνω
οὐκ ἐπιτρέψαντες περὶ αὑτῶν τῇ τύχῃ οὐδ' ἀναμείναντες τὸν αὐτόματον θάνατον	χωρίς να εμπιστευτούν τους εαυτούς τους στην τύχη ούτε να περιμένουν τον φυσικό θάνατο
καὶ γάρ τοι	και γι' αυτό βέβαια
ὁ/ἡ ἀγήρατος, τὸ ἀγήρατον	αγέραστος
ὁ ζηλωτός, ἡ ζηλωτή, τὸ ζηλωτόν	αξιοζήλευτος
οἵ (αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ*) *πενθοῦνται*	αυτοί (μετά από ισχυρό σημείο στίξης) πενθούνται
διὰ τὴν φύσιν	λόγω της (θνητής) φύσης τους
διὰ τὴν ἀρετήν	λόγω της γενναιότητάς τους
δημοσίᾳ (δοτικοφανές επίρρ.)	με δημόσια φροντίδα
ἀγῶνες τίθενται ἐπ' αὐτοῖς	καθιερώνονται αγώνες προς τιμήν τους
ἡ ῥώμη	η δύναμη (πβ. ν.ε.: ρωμαλέος)
ὡς ἀξίους ὄντας τοὺς τετελευτηκότας (μτχ. παρακ. ρ. *τελευτάω, τελευτῶ*)	με την ιδέα ότι είναι άξιοι αυτοί που έχουν σκοτωθεί
ταῖς αὐταῖς τιμαῖς καί	με τις ίδιες τιμές με
μακαρίζω	καλοτυχίζω (πβ. ν.ε.: αξιομακάριστος, μακάριος)
ζηλόω, ζηλῶ	ζηλεύω, καλοτυχίζω
τούτοις κρεῖττόν ἐστι (απρόσ. έκφρ.) *γενέσθαι* (απαρ. αορ. β' ρ. *γίγνομαι*)	αυτοί άξιζαν περισσότερο να ζήσουν
κατέλιπον (οριστ. αορ. β' ρ. *καταλείπω*)	κληροδότησαν, άφησαν πίσω (πβ. ν.ε.: κατάλοιπο, εγκαταλείπω)

Ερμηνευτικά σχόλια

Στον **Κορινθιακό πόλεμο** (395-387 π.Χ.) αναμετρήθηκαν οι Σπαρτιάτες, οι Φωκείς και οι Ορχομένιοι από τη μια πλευρά και ο συνασπισμός Αθηναίων, Θηβαίων, Κορινθίων, Αργείων από την άλλη. Ο πόλεμος ίσως να υποκινήθηκε από τον Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη, γιατί ο βασιλιάς των Σπαρτιατών Αγησίλαος, που βρισκόταν με τον στρατό του στη Μ. Ασία, σημείωνε απανωτές νίκες εναντίον των Περσών. Η Σπάρτη αναγκάστηκε να ανακαλέσει τον Αγησίλαο στην Ελλάδα, γιατί δεν υπήρχε άλλος στρατηγός ικανός να αντιμετωπίσει τους εχθρούς της. Πράγματι, ο Αγησίλαος το 394 π.Χ. νίκησε στην Κορώνεια τον αντίπαλο συνασπισμό. Ο πόλεμος συνεχίστηκε με μειωμένη ένταση μέχρι το 387 π.Χ., και το 386 π.Χ. υπογράφτηκε η Ανταλκίδειος ειρήνη.

ὑπὲρ μεγίστων καὶ καλλίστων: Τα μέγιστα και ευγενέστερα ιδανικά, για τα οποία έπεσαν οι ένδοξοι νεκροί της πόλης, είναι το μεγαλείο και η τιμή της πατρίδας, που εμπνέουν διαχρονικά τους πολεμιστές στα πεδία των μαχών.

ἀγῶνες τίθενται ἐπ' αὐτοῖς ῥώμης καὶ σοφίας καὶ πλούτου: Εκτός από τις επικήδειες τελετές και την εκφώνηση του *Ἐπιταφίου*, η πολιτεία διοργάνωνε προς τιμήν των νεκρών αγώνες αθλητικούς, μουσικούς (δηλ. μουσικής και ποίησης) και ιππικούς· οι τελευταίοι ιδιαίτερα έδιναν την ευκαιρία στους ευπορότερους να επιδείξουν τον πλούτο τους. Η συνήθεια να τελούνται αθλητικοί αγώνες προς τιμήν νεκρών επιφανών πολεμιστών είναι πολύ παλιά· τη συναντάμε ήδη στην *Ἰλιάδα* κατά την ταφή του Πατρόκλου.

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:40   Page 16

Η προετοιμασία του πολεμιστή (ερυθρόμορφο αγγείο του Ευθυμήδη, 510-500 π.Χ., Staatliche Antikensammlungen und Glyptothek, Μόναχο)

Ερωτήσεις

1. Ποιοι αξίζουν, σύμφωνα με το κείμενο, να θεωρούνται πραγματικά ευδαίμονες και γιατί;

2. Για ποιους λόγους οι νεκροί πολεμιστές της πόλης θεωρούνται άξιοι ιδιαίτερων τιμών;

3. *οἳ πενθοῦνται μὲν διὰ τὴν φύσιν ὡς θνητοί, ὑμνοῦνται δὲ ὡς ἀθάνατοι διὰ τὴν ἀρετήν:* Να σχολιάσετε τη χρήση του σχήματος της αντίθεσης στο απόσπασμα.

4. Σε ποιες περιπτώσεις και με ποιες εκδηλώσεις τιμώνται στις μέρες μας όσοι θυσιάζονται για την πατρίδα; Ποιες ομοιότητες και διαφορές διακρίνετε σε σχέση με όσα αναφέρονται στο κείμενο;

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Στις Ενότητες 2-6, με αφορμή το λεξιλόγιο κάθε Ενότητας, θα επαναλάβετε τα κεφάλαια της παραγωγής στην α.ε. τα οποία διδαχθήκατε στην Α΄ Γυμνασίου.

Να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη με τις κατάλληλες λέξεις της α.ε. και να γράψετε στην τέταρτη στήλη, όπου χρειάζεται, τι δηλώνουν:

Ουσιαστικά παράγωγα από ρήματα

πρωτότυπη λέξη	παραγωγική κατάληξη	παράγωγη λέξη	δηλώνει:
γίγνομαι	*-εύς*	*ὁ γον-εύς*	
(θ. *γεν-*)	*-σις*		ενέργεια
ἡγέομαι,ἡγοῦμαι	*-της*		πρόσωπο που ενεργεί
	-μών		πρόσωπο που ενεργεί
θάπτω	*-ή*	*ἡ ταφ-ή*	
τίθημι (θ. *θε-*)	*-σις*		
τιμάω, τιμῶ	*-της*	*ὁ τιμη-τής*	
	-σις		ενέργεια
	-μα		
τρέπω	*-ή*		
(θ. *τροπ-*)	*-ος*		
τυγχάνω (θ. *τυχ-*)	*-η*		κατάσταση
φύω	*-σις*		

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:40   Page 17

Ασκήσεις

1. Να γράψετε ουσιαστικά της α.ε. παράγωγα των ρ. *μένω, ἐκλέγω* και *ποιῶ* και να τα εντάξετε σε κατηγορίες ανάλογα με αυτό που δηλώνουν.

2. Να σχηματίσετε σύνθετα της α.ε. με τις λέξεις που δίνονται:

αὐτός + *τέλος* → ὁ ________________

αὐτός + *χείρ* → ὁ ________________

αὐτός + *σχέδιος* → ὁ ________________

αὐτός + *ὁράω, ὁρῶ* (θ. μέλλ. *ὀπ-*) → ὁ ________________ (πβ. ν.ε.: ο ____________ μάρτυρας)

3. Για καθένα από τα παρακάτω ουσιαστικά της ν.ε. να βρείτε έναν ετυμολογικά συγγενή ρηματικό τύπο από το κείμενο της Ενότητας:

θήκη ________________________

κατάλοιπο ________________________

δυστυχία ________________________

επιτροπή ________________________

γενεά ________________________

ουσία ________________________

κατάλογος ________________________

ενταφιασμός ________________________

4. Να γράψετε ουσιαστικά και επίθετα της ν.ε. ομόρριζα των ρημάτων που δίνονται:

ρήμα	ουσιαστικό	επίθετο
προστίθημι (= προσθέτω)		
παρατίθημι (= παραθέτω)		
ἀνατρέπω		
ὑποτιμάω, -ῶ		
ἐκλέγω		
πάρειμι		

Γ1. Γραμματική

Παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων

Στην πρώτη περίοδο του κειμένου της Ενότητας συναντάμε τους παρακάτω τύπους υπερθετικού βαθμού επιθέτων: *εὐδαιμονεστάτους, μεγίστων, καλλίστων* και *κάλλιστον.*

- ❑ Όπως και στη ν.ε., οι βαθμοί των επιθέτων και των επιρρημάτων είναι: ο **θετικός**, ο **συγκριτικός** και ο **υπερθετικός**.
- ❑ Οι δύο τελευταίοι βαθμοί αποτελούν τα **παραθετικά** των επιθέτων και επιρρημάτων. Ο σχηματισμός τους είναι μονολεκτικός και περιφραστικός:

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 18

Ι. Παραθετικά επιθέτων

Α. Ομαλά παραθετικά

1. Δευτερόκλιτα επίθετα

Συγκριτικός: -ό/ώτερος, -ο/ωτέρα, -ό/ώτερον	Υπερθετικός: -ό/ώτατος, -ο/ωτάτη, -ό/ώτατον
π.χ. *δικαιότερος, δικαιοτέρα, δικαιότερον*	π.χ. *δικαιότατος, δικαιοτάτη, δικαιότατον*
ἱερώτερος, ἱερωτέρα, ἱερώτερον	*ἱερώτατος, ἱερωτάτη, ἱερώτατον*

- Η **επιλογή μεταξύ *-ο-* και *-ω-*** για τις καταλήξεις των παραθετικών των δευτερόκλιτων επιθέτων εξαρτάται από το εάν η παραλήγουσα του επιθέτου στο θετικό βαθμό είναι μακρά ή βραχεία. Συγκεκριμένα:

  Εάν η **παραλήγουσα** του επιθέτου είναι **μακρά** (π.χ. *ξηρός*), στα παραθετικά του επιθέτου χρησιμοποιείται *-ο-* (*ξηρότερος, ξηρότατος*).

  Εάν η **παραλήγουσα** του επιθέτου είναι **βραχεία** (π.χ. *σοφός*), στα παραθετικά του επιθέτου χρησιμοποιείται *-ω-* (*σοφώτερος, σοφώτατος*).

  Ειδική περίπτωση αποτελεί η **«θέσει μακρά» παραλήγουσα**. Ως θέσει μακρά λογίζεται οποιαδήποτε συλλαβή –ανεξαρτήτως του φωνήεντος που περιέχει– εφόσον ακολουθείται από δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή από διπλό σύμφωνο (π.χ. *σεμνός, σεμνότερος, σεμνότατος*).

- Προκειμένου να σχηματίσουμε τα παραθετικά ενός επιθέτου που στην παραλήγουσα του θετικού βαθμού παρουσιάζει δίχρονο φωνήεν (*α, ι, υ*), πρέπει να γνωρίζουμε ποια δευτερόκλιτα επίθετα έχουν το φωνήεν της παραλήγουσας μακρό και ποια βραχύ.

  Έχουν το **δίχρονο** της παραλήγουσας **μακρό** τα επίθετα:
  - *ἀνιαρός, ἰσχυρός, ψιλός, φλύαρος, πρᾶος* και *λιτός*, π.χ. *ἀνιαρότερος, ἀνιαρότατος*.
  - που είναι σύνθετα με β′ συνθετικό τα ουσιαστικά *λύπη, κίνδυνος, ψυχή, θυμός, τιμή, νίκη* και *κῦρος*, π.χ. *εὐψυχότερος, εὐψυχότατος*.

  Έχουν το **δίχρονο** της παραλήγουσας **βραχύ** τα επίθετα που λήγουν σε:
  -ιος, -ικος, -ιμος, -ινος, π.χ. *δόκιμος → δοκιμώτερος, δοκιμώτατος*.
  -ακος, -αλος, -αμος, -ανος, -ατος, π.χ. *δυνατός → δυνατώτερος, δυνατώτατος*.
  -αρος, -υρος, -χος, π.χ. *ἥσυχος → ἡσυχώτερος, ἡσυχώτατος*.

2. Τριτόκλιτα επίθετα σε *-ης, -ης, -ες* και *-ων, -ων, -ον*

Συγκριτικός: -έστερος, -εστέρα, -έστερον	Υπερθετικός: -έστατος, -εστάτη, -έστατον
π.χ. *εὐσεβέστερος, εὐσεβεστέρα, εὐσεβέστερον*	π.χ. *εὐσεβέστατος, εὐσεβεστάτη, εὐσεβέστατον*
σωφρονέστερος, σωφρονεστέρα, σωφρονέστερον	*σωφρονέστατος, σωφρονεστάτη, σωφρονέστατον*

Β. Ανώμαλα παραθετικά

Συγκριτικός: -(ί)ων, -(ί)ων, -(ι)ον	Υπερθετικός: -ιστος, -ίστη, -ιστον
π.χ. *βελτίων, βελτίων, βέλτιον*	π.χ. *βέλτιστος, βελτίστη, βέλτιστον*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 19

❑ Ο πίνακας που ακολουθεί περιλαμβάνει τα πλέον εύχρηστα επίθετα που σχηματίζουν ανώμαλα παραθετικά:

θετικός	**συγκριτικός**	**υπερθετικός**
ἀγαθός	*ὁ, ἡ ἀμείνων, τὸ ἄμεινον* *ὁ, ἡ βελτίων, τὸ βέλτιον* *ὁ, ἡ κρείττων, τὸ κρεῖττον* *ὁ, ἡ λῴων, τὸ λῷον*	*ἄριστος, -η, -ον* *βέλτιστος, -η, -ον* *κράτιστος, -η, -ον* *λῷστος, -η, -ον*
κακός	*ὁ, ἡ κακίων, τὸ κάκιον* *ὁ, ἡ χείρων, τὸ χεῖρον*	*κάκιστος, -η, -ον* *χείριστος, -η, -ον*
καλός	*ὁ, ἡ καλλίων, τὸ κάλλιον*	*κάλλιστος, -η, -ον*
μέγας	*ὁ, ἡ μείζων, τὸ μεῖζον*	*μέγιστος, -η, -ον*
μικρός	*ὁ, ἡ ἐλάττων, τὸ ἔλαττον*	*ἐλάχιστος, -η, -ον*
ὀλίγος	*ὁ, ἡ μείων, τὸ μεῖον*	*ὀλίγιστος, -η, -ον*
πολύς	*ὁ, ἡ πλείων, τὸ πλέον*	*πλεῖστος, -η, -ον*

❑ Ο συγκριτικός βαθμός των επιθέτων που σχηματίζουν ανώμαλα παραθετικά κλίνεται όπως το δικατάληκτο τριτόκλιτο επίθετο *ὁ/ἡ σώφρων, τὸ σῶφρον*.

	ενικός αριθμός		**πληθυντικός αριθμός**	
	αρσενικό - θηλυκό	**ουδέτερο**	**αρσενικό - θηλυκό**	**ουδέτερο**
ονομ.	*ὁ/ἡ βελτίων*	*τὸ βέλτιον*	*οἱ/αἱ βελτίονες, βελτίους*	*τὰ βελτίονα, βελτίω*
γεν.	*τοῦ/τῆς βελτίονος*	*τοῦ βελτίονος*	*τῶν βελτιόνων*	*τῶν βελτιόνων*
δοτ.	*τῷ/τῇ βελτίονι*	*τῷ βελτίονι*	*τοῖς/ταῖς βελτίοσι*	*τοῖς βελτίοσι*
αιτ.	*τόν/τὴν βελτίονα, βελτίω*	*τὸ βέλτιον*	*τούς/τὰς βελτίονας, βελτίους*	*τὰ βελτίονα, βελτίω*
κλητ.	*(ὦ) βέλτιον*	*(ὦ) βέλτιον*	*(ὦ) βελτίονες, βελτίους*	*ὦ) βελτίονα, βελτίω*

Γ. Περιφραστικοί τύποι παραθετικών

Όλα τα επίθετα (και τα επιρρήματα) μπορούν να σχηματίσουν και περιφραστικά παραθετικά ως εξής:

Συγκριτικός: *μᾶλλον* + θετικός βαθμός επιθέτου

Υπερθετικός: *μάλιστα* + θετικός βαθμός επιθέτου

π.χ. *εὐδαίμων, **μᾶλλον** εὐδαίμων, **μάλιστα** εὐδαίμων*

Δ. Επίθετα που δε σχηματίζουν παραθετικά

Δε σχηματίζουν παραθετικά τα επίθετα που σημαίνουν: ύλη (π.χ. *λίθινος*), τόπο (π.χ. *θαλάσσιος*), χρόνο (π.χ. *ἐνιαύσιος* = ετήσιος), μέτρο (π.χ. *πηχυαῖος*), συγγένεια ή καταγωγή (π.χ. *πατρικός*), μόνιμη κατάσταση (π.χ. *θνητός, ἀθάνατος*).

ΙΙ. Παραθετικά επιρρημάτων

Α. Ομαλά

Συγκριτικός: ταυτίζεται με την αιτιατική ενικού του συγκριτικού βαθμού του επιθέτου στο ουδέτερο γένος, δηλ. έχει την κατάληξη ***-τερον.***
π.χ. *δικαίως → δικαιότερον*

Υπερθετικός: ταυτίζεται με την αιτιατική πληθυντικού του υπερθετικού βαθμού του επιθέτου στο ουδέτερο γένος, δηλ. έχει την κατάληξη ***-τατα.***
π.χ. *δικαίως → δικαιότατα.*

Β. Ανώμαλα

❑ Τα πιο εύχρηστα ανώμαλα παραθετικά επιρρημάτων είναι τα εξής:

θετικός	συγκριτικός	υπερθετικός
εὖ	*ἄμεινον, βέλτιον, κρεῖττον*	*ἄριστα, βέλτιστα, κράτιστα*
κακῶς	*χεῖρον, κάκιον*	*χείριστα, κάκιστα*
καλῶς	*κάλλιον*	*κάλλιστα*
μάλα	*μᾶλλον*	*μάλιστα*
ὀλίγον	*μεῖον, ἔλαττον, ἧττον*	*ὀλίγιστα, ἐλάχιστα, ἥκιστα*
πολύ	*πλέον*	*πλεῖστον, πλεῖστα*

Γ2. Σύνταξη

Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί – Χρήσεις των πλάγιων πτώσεων

Στην προηγούμενη τάξη διδαχθήκατε γενικά τα είδη των επιρρηματικών προσδιορισμών και τους εμπρόθετους επιρρηματικούς προσδιορισμούς.

✓ Ποιες μετοχές του κειμένου της Ενότητας έχουν επιρρηματική σημασία;

✓ Στην ακόλουθη φράση να εντοπίσετε το επίρρημα και να βρείτε τι δηλώνει: *οὕτω τὸν βίον ἐτελεύτησαν.*

Στο κείμενο της Ενότητας συναντήσατε:

✓ τη δοτική *δημοσίᾳ*, που δηλώνει την επιρρηματική σχέση του τρόπου και προσδιορίζει το ρήμα *θάπτονται*,

✓ τη δοτική *ταῖς τιμαῖς*, που δηλώνει την επιρρηματική σχέση του τρόπου και προσδιορίζει το απαρέμφατο *τιμᾶσθαι*, και

✓ τη γενική *τοῦ θανάτου*, που δηλώνει την επιρρηματική σχέση της αιτίας και προσδιορίζει το ρήμα *μακαρίζω*.

Μερικές από τις πιο συνηθισμένες επιρρηματικές χρήσεις των πλάγιων πτώσεων είναι οι ακόλουθες:

τόπος	**γεν.:**	***Αὐτοῦ*** (= εκεί) *ἐκοιμήθη.*
	δοτ.:	*Οἱ Ἀθηναῖοι μόνοι **Μαραθῶνι** ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας προυκινδύνευσαν.*
	αιτ.:	*Πορεύεται τριάκοντα **σταδίους**.*
χρόνος	**γεν.:**	*Ἐκείνης **τῆς νυκτὸς** οὐδεὶς ἐκοιμήθη.*
	δοτ.:	***Τῇ ὑστεραίᾳ** τῆς μάχης ἀφίκοντο* (= έφτασαν την επομένη της μάχης).
	αιτ.:	*Ἐκεῖ ἔμειναν **ἡμέρας** τρεῖς.*
αιτία	**γεν.:**	*Ζηλῶ σε **τοῦ πλούτου**.*
	δοτ.:	*Οἱ γεραίτεροι **ταῖς** τῶν νέων **τιμαῖς** ἀγάλλονται.*
	αιτ.:	***Τί** ταῦτα μ' ἀνιᾷς οὐδὲν ὠφελουμένη;* (= γιατί με στενοχωρείς...)
αναφορά	**γεν.:**	*Τί δὲ **ἵππων** οἴει;*
		*Εἰπὲ δέ μοι **πατρός**.*
	δοτ.:	***Γνώμῃ** τῶν ἄλλων προέχομεν* (= υπερέχουμε από τους άλλους στην κρίση).
	αιτ.:	*Διαφέρομεν ἀλλήλων **τὴν φύσιν**.*
ποσό	**γεν.:**	*Ὁ ἀγρὸς ἑβδομήκοντα **μνῶν** ἐπράθη* (= πουλήθηκε).
	δοτ.:	***Πολλῷ** κρεῖττόν ἐστιν ἐμφανὴς φίλος ἢ χρυσὸς ἀφανής.*
	αιτ.:	*Ἐγκρατὲς δὲ τῆς πόλεως **τὰ πολλὰ** τὸ πλῆθός ἐστιν.*
τρόπος	**δοτ.:**	***Δημοσίᾳ** τοῦ θηρᾶν ἐπιμέλονται.*
	αιτ.:	*Τοῦτον **τὸν τρόπον** σύμμαχοι ἀλλήλοις ἐγένοντο.*

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τους τύπους των επιθέτων που ζητούνται στις παρενθέσεις:

συνήθης (ονομ. πληθ. ουδ. συγκρ.) → ________________

εὐδαίμων (αιτ. εν. ουδ. υπερθ.) → ________________

σαφής (δοτ. εν. αρσ. υπερθ.) → ________________

ὑψηλός (ονομ. πληθ. θηλ. συγκρ.) → ________________

ἐλεήμων (αιτ. πληθ. αρσ. συγκρ.) → ________________

2. Να μεταφέρετε τα επίθετα στον συγκριτικό βαθμό στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση όπου βρίσκονται:
βέβαιον (αρσ.), *ἄξιοι, δεινούς, ἀφθόνων* (ουδ.), *νέαν.*

3. Να συμπληρώσετε τις φράσεις με τους κατάλληλους τύπους συγκριτικού και υπερθετικού βαθμού:

τοῦ (καλός) ____________________ *νεανίου*

τῇ (μεγάλη) ____________________ *ἐλπίδι*

τὸν (κακός) ____________________ *διδάσκαλον*

οἱ (πολύς) ____________________ *πολῖται*

τὰς (ὀλίγη) ____________________ *τιμάς*

4. Να βρείτε τις πλάγιες πτώσεις που λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί και να δηλώσετε την επιρρηματική σχέση που εκφράζουν:

α. *Ἡ μὲν μήτηρ ἀπῆλθε, Κῦρος δὲ κατέμενε καὶ αὐτοῦ ἐτρέφετο.*
β. *Ἕκτῳ δὲ ἔτει Σαμίοις καὶ Μιλησίοις πόλεμος ἐγένετο περὶ Πριήνην.*
γ. *Τοσαύτῃ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ τότ' ἐχώρουν.*
δ. *Τί* (= γιατί) *τηνικάδε ἀφῖξαι* (= έχεις έρθει τόσο νωρίς), *ὦ Κρίτων;*

5. Να βρείτε τους επιρρηματικούς προσδιορισμούς των παρακάτω προτάσεων και να δηλώσετε την επιρρηματική σχέση που εκφράζουν:

α. *Προστάται ὑμεῖς ἑβδομήκοντα ἔτη καὶ τρία τῶν Ἑλλήνων ἐγένεσθε.*
β. *Ἡ κτῆσις πιστῶν φίλων ἐστὶν οὐδαμῶς σὺν τῇ βίᾳ, ἀλλὰ μᾶλλον σὺν τῇ εὐεργεσίᾳ.*
γ. *Παρὰ ταύτην τὴν πόλιν ἦν πυραμὶς λιθίνη, τὸ μὲν εὖρος ἑνὸς πλέθρου, τὸ δὲ ὕψος δύο πλέθρων.*
δ. *Ἀκούσαντες ταῦτα οἱ ἔφοροι ἔπεμψαν πρὸς Δερκυλίδαν, καὶ ἐκέλευον αὐτὸν διαβαίνειν σὺν τῷ στρατεύματι ἐπὶ Καρίαν.*
ε. *Ἐν τῷ αὐτῷ θέρει μετὰ τὴν Λέσβου ἅλωσιν Ἀθηναῖοι Νικίου στρατηγοῦντος ἐστράτευσαν ἐπὶ Μινῴαν τὴν νῆσον.*

Ἐγὼ ἡγοῦμαι πόλιν πλείω ξύμπασαν ὀρθουμένην ὠφελεῖν τοὺς ἰδιώτας ἢ καθ' ἕκαστον τῶν πολιτῶν εὐπραγοῦσαν, ἁθρόαν δὲ σφαλλομένην.

Θουκυδίδης, *Ἱστορίαι* 2.60

Εγώ πιστεύω ότι ωφελούνται περισσότερο οι πολίτες, όταν η πόλη ευημερεί συνολικά παρά όταν ευτυχεί κάθε πολίτης χωριστά, ενώ συνολικά η πόλη δυστυχεί.

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:40   Page 22

Μετά τη νίκη τους εναντίον των Αθηναίων στον Πελοποννησιακό πόλεμο οι Συρακούσιοι εξέδωσαν δεκάδραχμα με την κεφαλή της νύμφης Αρέθουσας στην μπροστινή όψη και τέθριππο στην πίσω όψη (Νομισματική Συλλογή Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθήνας).

Η κατοχή της εξουσίας δεν εγγυάται την ευτυχία

Α. Κείμενο

Στο διαλογικό έργο του *Ἱέρων* ο Ξενοφών (περ. 430-355 π.Χ.) εκθέτει τις αδυναμίες και τα αδιέξοδα του μοναρχικού πολιτεύματος, και μάλιστα όπως τα αντιλαμβάνεται ο ίδιος ο μονάρχης. Συζητώντας με τον λυρικό ποιητή Σιμωνίδη τον Κείο, ο τύραννος των Συρακουσών Ιέρων Α΄ απομυθοποιεί την εικόνα του πανίσχυρου μονάρχη την οποία είναι λογικό να έχει ένας απλός άνθρωπος. Το συμπέρασμα από τον διάλογο είναι ότι η μοναρχία δεν είναι ωφέλιμη ούτε για τον μονάρχη ούτε για τους πολίτες.

Εἰ δὲ σὺ οἴει ὡς πλείω ἔχων τῶν ἰδιωτῶν κτήματα ὁ τύραννος διὰ τοῦτο καὶ πλείω ἀπ' αὐτῶν εὐφραίνεται, οὐδὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, ὦ Σιμωνίδη, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀθληταὶ οὐχ ὅταν ἰδιωτῶν γένωνται κρείττονες, τοῦτ' αὐτοὺς εὐφραίνει, ἀλλ' ὅταν τῶν ἀνταγωνιστῶν ἥττους, τοῦτ' αὐτοὺς ἀνιᾷ, οὕτω καὶ ὁ τύραννος οὐχ ὅταν τῶν ἰδιωτῶν πλείω φαίνηται ἔχων, τότ' εὐφραίνεται, ἀλλ' ὅταν ἑτέρων τυράννων ἐλάττω ἔχῃ, τούτῳ λυπεῖται· τούτους γὰρ ἀνταγωνιστὰς ἡγεῖται αὑτῷ τοῦ πλούτου εἶναι. Οὐδέ γε θᾶττόν τι γίγνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὧν ἐπιθυμεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἰδιώτης οἰκίας ἢ ἀγροῦ ἢ οἰκέτου ἐπιθυμεῖ, ὁ δὲ τύραννος ἢ πόλεων ἢ χώρας πολλῆς ἢ λιμένων ἢ ἀκροπόλεων ἰσχυρῶν [...]. Ἀλλὰ μέντοι καὶ πένητας ὄψει οὐχ οὕτως ὀλίγους τῶν ἰδιωτῶν ὡς πολλοὺς τῶν τυράννων. Οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὔτε τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις· ὥστε τὰ μὲν ὑπερβάλλοντα τὰ ἱκανὰ πολλά ἐστι, τὰ δὲ τῶν ἱκανῶν ἐλλείποντα ὀλίγα. Τῷ οὖν τυράννῳ τὰ πολλαπλάσια ἧττον ἱκανά ἐστιν εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπανήματα ἢ τῷ ἰδιώτῃ.

Ξενοφῶν, *Ἱέρων* 4.6-9

Γλωσσικά σχόλια

οἴομαι	νομίζω, θεωρώ
τῶν ἰδιωτῶν (β′ όρος σύγκρισης)	από τους απλούς πολίτες
εὐφραίνομαι	χαίρομαι, ευχαριστιέμαι, ικανοποιούμαι
οὐδὲ τοῦτο οὕτως ἔχει	ούτε αυτό είναι έτσι
κρείττονες (συγκρ. βαθμ. επιθ. *ὁ ἀγαθός*)	ανώτεροι
ἥττους (συγκρ. βαθμ. επιθ. *ὁ μικρός*)	λιγότερο ικανοί, κατώτεροι
ἀνιάω, ἀνιῶ	ενοχλώ, στενοχωρώ (πβ. ν.ε.: ανία, ανιαρός)
ὅταν... φαίνηται ἔχων (κτγ. μτχ.)	όταν... είναι φανερό ότι έχει
τούτῳ λυπεῖται	εξαιτίας αυτού στενοχωριέται
θᾶττον (συγκρ. βαθμ. επιρρ. *ταχὺ* ή *ταχέως*)	γρηγορότερα
οὐδέ γε θᾶττόν τι γίγνεται τῷ τυράννῳ ἢ τῷ ἰδιώτῃ ὧν ἐπιθυμεῖ	ούτε βέβαια ο τύραννος αποκτά κάτι από όσα επιθυμεί γρηγορότερα από τον απλό πολίτη
ὁ οἰκέτης	ο δούλος του σπιτιού (πβ. ν.ε.: οικιακός)
ὁ/ἡ πένης	φτωχός, άπορος, στερημένος
ὄψει (ορ. μέλλ. ρ. *ὁράω, ὁρῶ*)	θα δεις
οὕτως... ὡς	τόσο... όσο
τῷ ἀριθμῷ... πρὸς τὰς χρήσεις	με βάση το πλήθος... με βάση τη χρησιμότητα
ὑπερβάλλω	ξεπερνώ, υπερβαίνω (πβ. ν.ε.: υπερβολή)
τὰ τῶν ἱκανῶν ἐλλείποντα	όσα υπολείπονται από τα αρκετά
τὸ δαπάνημα	η δαπάνη

Ερμηνευτικά σχόλια

ὦ Σιμωνίδη: Ο λυρικός ποιητής Σιμωνίδης ο Κείος χάρη στην ανταπόκριση που έβρισκε η τέχνη του (έγραψε περίφημα επιγράμματα, σκόλια*, επινίκια άσματα, θρήνους και εγκώμια) φιλοξενήθηκε στις αυλές ισχυρών ανδρών της εποχής του. Το 476 π.Χ., στις αρχές της τυραννίδας του Ιέρωνα, ήρθε στις Συρακούσες, πέτυχε τη συμφιλίωση του τυράννου με τον αντίπαλό του Θήρωνα και εξασφάλισε έτσι την εύνοιά του. Ο Σιμωνίδης πέθανε περίπου το 467/466 π.Χ. στον Ακράγαντα της Σικελίας.

οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ οὔτε τὰ πολλὰ κρίνεται οὔτε τὰ ὀλίγα, ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις: Σύμφωνα με τον Ιέρωνα, ο πλούτος και η συνακόλουθη ευχαρίστηση δεν εξαρτώνται από το πλήθος των αγαθών που έχει στην κατοχή του κάποιος αλλά από τη δυνατότητα που του παρέχουν αυτά να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του.

* Συμποσιακά λυρικά τραγούδια που άδονταν στα επίσημα γεύματα.

Ερωτήσεις

1. Με ποιο κριτήριο μπορεί να θεωρηθεί κανείς πραγματικά πλούσιος σύμφωνα με το κείμενο;

2. Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι τύραννοι σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ιέρωνα;

3. Συμφωνείτε με τον ισχυρισμό του Ιέρωνα *«οὐ γὰρ τῷ ἀριθμῷ... ἀλλὰ πρὸς τὰς χρήσεις»*;

4. Με βάση όσα γνωρίζετε από τα μαθήματα της Ιστορίας και της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής, να συζητήσετε την εξέλιξη των όρων «τύραννος» και «τυραννία» από την αρχαιότητα μέχρι τη σημερινή εποχή.

Αναπαράσταση του κράνους που αφιέρωσε ο Ιέρων Α΄ στην Ολυμπία μετά τη νίκη του στη ναυμαχία της Κύμης εναντίον των Τυρρηνών, θέλοντας να δώσει πανελλήνιο χαρακτήρα στο γεγονός.

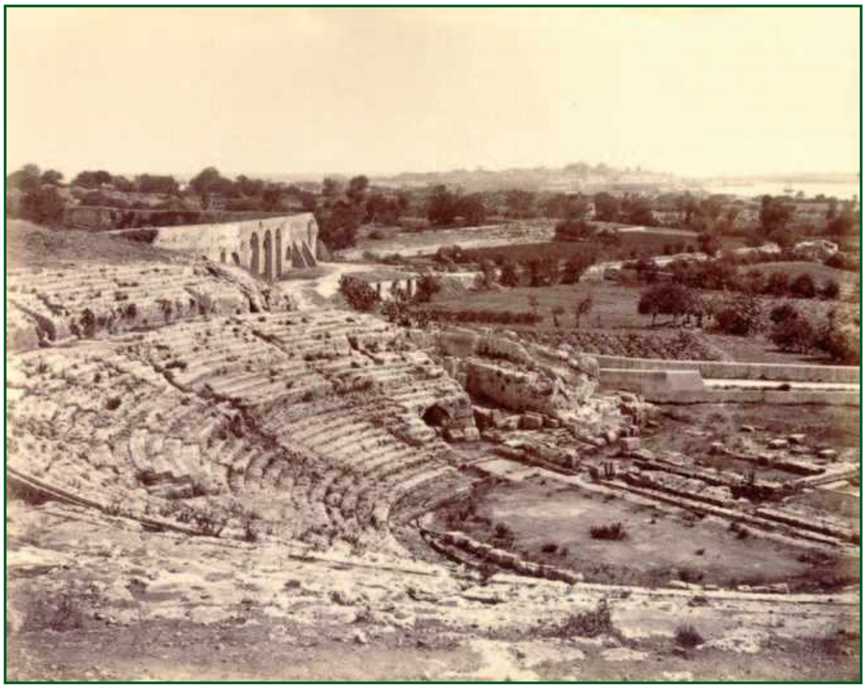

Το θέατρο των Συρακουσών είναι ένα από τα μεγαλύτερα του αρχαίου κόσμου. Χτίστηκε από τον τύραννο Ιέρωνα Α΄ το 470 π.Χ.

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:40   Page 25

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

◗ Να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη με τις κατάλληλες λέξεις της α.ε.:

Ουσιαστικά παράγωγα από επίθετα και από άλλα ουσιαστικά

πρωτότυπη λέξη	παραγωγική κατάληξη	παράγωγο ουσιαστικό
ἀγαθός	-ότης	
ἀναγκαῖος	-ότης	
ἄξιος	-ία	
ἕτερος	-ότης	
ἱκανός	-ότης	
μικρός	-ότης	
οἰκία	-ίδιον	
οἶκος	-έτης	
	-ίσκος	
πόλις	-της	
	-ίδιον	

Ασκήσεις

1. Να σχηματίσετε παράγωγα ουσιαστικά της α.ε. από τα επίθετα *εὐδαίμων*, *σοφὸς* και *πλείων* (γεν. *πλείονος*).

2. Να σημειώσετε δίπλα στα παραγόμενα από ρήματα ουσιαστικά του πίνακα τι δηλώνει το καθένα. Θυμηθείτε όσα επαναλάβατε στην προηγούμενη Ενότητα:

παράγωγο ουσιαστικό	δηλώνει:
χρῆσις	
δαπάνη	
κτῆμα	
ὄλεθρος	
ἀθλητής	

3. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με λέξεις ομόρριζες της λ. *οἰκία* στην α.ε. ανάλογα με το τι δηλώνουν:

πρόσωπο που ενεργεί	ενέργεια	αποτέλεσμα ενέργειας	τόπος	ουσιαστικό παράγωγο του επιθ. *οἰκεῖος*
ὁ ὁ	ἡ	τὸ	τὸ	ἡ

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 26

4. Να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις της ν.ε. με α′ συνθετικό το επίθετο *ταχύς*, ώστε να αποδώσετε τη σημασία των παρακάτω φράσεων:

α. αυτός που αναπτύσσεται με εντατικό ρυθμό → ______________

β. αυτός που πλέει με μεγάλη ταχύτητα → ______________

γ. η γρήγορη αποστολή δεμάτων, εμπορευμάτων → ______________

δ. η πληρωμή λογαριασμών μέσω Ταχυδρομείου → ______________

ε. η παθολογική επιτάχυνση των παλμών της καρδιάς → ______________

Γ. Γραμματική

Τα συνηρημένα ρήματα

✦ Να παρατηρήσετε τους παρακάτω ρηματικούς τύπους του κειμένου της Ενότητας: *λυπεῖται, ἡγεῖται, ἐπιθυμεῖ, δοκεῖ*. Οι καταλήξεις τους μοιάζουν με τις αντίστοιχες καταλήξεις των βαρύτονων ρημάτων, διαφέρει όμως ο τονισμός τους. Πρόκειται για τα **συνηρημένα** ή **περισπώμενα** ρήματα.

✦ **Συνηρημένα** είναι τα φωνηεντόληκτα ρήματα των οποίων ο χαρακτήρας *-α-, -ε-* ή *-ο-* συγχωνεύεται (συναιρείται) με το ακόλουθό του φωνήεν της κατάληξης. Αυτή η συγχώνευση ονομάζεται **συναίρεση** (πβ. ν.ε.: αγαπάει, αγαπά). Αλλιώς αποκαλούνται **περισπώμενα**, γιατί στο α′ ενικό πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα ε.φ. παίρνουν περισπωμένη.

Οι τάξεις των συνηρημένων

Διακρίνουμε τρεις τάξεις συνηρημένων με βάση τον χαρακτήρα τους:

α′ τάξη → χαρακτήρας **-α-**, π.χ. *τιμάω, τιμῶ.*

β′ τάξη → χαρακτήρας **-ε-**, π.χ. *ποιέω, ποιῶ.*

γ′ τάξη → χαρακτήρας **-ο-**, π.χ. *δηλόω, δηλῶ.*

Διαδικασία σχηματισμού συνηρημένων ρημάτων

Οι συναιρέσεις αφορούν μόνο τον ενεστώτα και τον παρατατικό σε όλες τις εγκλίσεις τους.

✦ Γράφουμε και τονίζουμε σύμφωνα με όσα ισχύουν στα βαρύτονα ρήματα την ασυναίρετη μορφή του ρήματος, π.χ. *τιμάω, τιμάεις, τιμάει, τιμάομεν, τιμάετε, τιμάουσι(ν).*

✦ Κατόπιν συναιρούμε τον χαρακτήρα με το φωνήεν ή τη δίφθογγο της κατάληξης που ακολουθεί αμέσως μετά, σύμφωνα με τον πίνακα συναιρέσεων της τάξης στην οποία ανήκει το ρήμα, π.χ. *τιμάετε* → *τιμᾶτε.*

✦ Προσοχή στον σχηματισμό του απαρεμφάτου ενεργητικού ενεστώτα: σχηματίζεται με την αρχαιότερη κατάληξη *-εν* και όχι με την *-ειν*! Γι’ αυτό και στην α′ τάξη συνηρημένων το απαρέμφατο δεν παίρνει υπογεγραμμένη (*τιμᾶν*).

Η θέση του τόνου

α) Αν στον ασυναίρετο τύπο ο τόνος δε βρίσκεται σε μία από τις συναιρούμενες συλλαβές, μένει στη θέση που ήταν και όποιος ήταν, π.χ. *ἐσκόπεον* → *ἐσκόπουν*.

β) Αν στον ασυναίρετο τύπο ο τόνος βρίσκεται σε μία από τις συναιρούμενες συλλαβές, τότε τονίζεται η συλλαβή που προήλθε από τη συναίρεση, π.χ. *σκοπέω* → *σκοπῶ*.

Το είδος του τόνου

Αν η συλλαβή που προέρχεται από τη συναίρεση βρίσκεται:

α) στην προπαραλήγουσα, οξύνεται, π.χ. *ἐσκοπεόμεθα* → *ἐσκοπούμεθα*.

β) στην παραλήγουσα, παίρνει περισπωμένη, εφόσον η λήγουσα είναι βραχύχρονη, διαφορετικά οξύνεται, π.χ. *σκοπέετε* → *σκοπεῖτε*, αλλά *σκοπεέτω* → *σκοπείτω*.

γ) στη λήγουσα, περισπάται, π.χ. *σκοπέω* → *σκοπῶ*.

Α′ τάξη συνηρημένων ρημάτων (*-άω, -ῶ*)

Οι συναιρέσεις

α +
- ε, η → α
- ει, ῃ → ᾳ
- ο, ου, ω → ω
- οι → ῳ

◗ Εφαρμόζοντας τις συναιρέσεις της α′ τάξης και τις γενικές οδηγίες σχηματισμού των συνηρημένων ρημάτων να συμπληρώσετε τους ακόλουθους πίνακες:

Ενεστώτας ε.φ.

	οριστική		υποτακτική	
α′ εν.	*(ἀνιά-ω)*	*ἀνιῶ*	*(ἀνιά-ω)*	*ἀνιῶ*
β′ εν.	*(ἀνιά-...)*	....	*(ἀνιά-...)*	....
γ′ εν.	*(ἀνιά-...)*	....	*(ἀνιά-...)*	....
α′ πληθ.	*(ἀνιά-...)*	....	*(ἀνιά-...)*	....
β′ πληθ.	*(ἀνιά-...)*	....	*(ἀνιά-...)*	....
γ′ πληθ.	*(ἀνιά-...)*	....	*(ἀνιά-...)*	....

	ευκτική		προστακτική	
α′ εν.	*(ἀνιά-οιμι)*	*ἀνιῷμι*		—
β′ εν.	*(ἀνιά-.....)*	....	*(ἀνία-ε)*	*ἀνία*
γ′ εν.	*(ἀνιά-.....)*	....	*(ἀνια-....)*	....
α′ πληθ.	*(ἀνιά-......)*	....		—
β′ πληθ.	*(ἀνιά-......)*	....	*(ἀνιά-....)*	....
γ′ πληθ.	*(ἀνιά-......)*	....	*(ἀνια-....)*	....

απαρέμφατο: (*ἀνιά-**εν***) ...., **μετοχή** (ονομ. εν. ουδ.): (*ἀνιά-.........*) ....

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 28

Παρατατικός ε.φ.

οριστική					
α′ εν.	(*ἠνία-ον*)	*ἠνίων*	**α′ πληθ.**	(*ἠνιά-...*)	....
β′ εν.	(*ἠνία ....*)	....	**β′ πληθ.**	(*ἠνιά-...*)	....
γ′ εν.	(*ἠνία ....*)	....	**γ′ πληθ.**	(*ἠνία-...*)	....

Ενεστώτας μ.φ.

	οριστική		υποτακτική	
α′ εν.	(*ἀνιά-ομαι*)	*ἀνιῶμαι*	(*ἀνιά-ομαι*)	*ἀνιῶμαι*
β′ εν.	(*ἀνιά-........*)	....	(*ἀνιά-........*)	....
γ′ εν.	(*ἀνιά-........*)	....	(*ἀνιά-........*)	....
α′ πληθ.	(*ἀνια-........*)	....	(*ἀνια-........*)	....
β′ πληθ.	(*ἀνιά-........*)	....	(*ἀνιά-........*)	....
γ′ πληθ.	(*ἀνιά-........*)	....	(*ἀνιά-........*)	....

	ευκτική		προστακτική	
α′ εν.	(*ἀνια-οίμην*)	*ἀνιῴμην*		–
β′ εν.	(*ἀνιά-.........*)	....	(*ἀνιά-ου*)	*ἀνιῶ*
γ′ εν.	(*ἀνιά-.........*)	....	(*ἀνια-....*)	....
α′ πληθ.	(*ἀνια-.........*)	....		–
β′ πληθ.	(*ἀνιά-.........*)	....	(*ἀνιά-....*)	....
γ′ πληθ.	(*ἀνιά-.........*)	....	(*ἀνια-....*)	....

απαρέμφατο: (*ἀνιά-......*)..........., **μετοχή** (ονομ. εν. θηλ.): (*ἀνια-......*) ....

Παρατατικός μ.φ.

οριστική					
α′ εν.	(*ἠνια-όμην*)	*ἠνιώμην*	**α′ πληθ.**	(*ἠνια-.......*)	....
β′ εν.	(*ἠνιά-........*)	....	**β′ πληθ.**	(*ἠνιά-.......*)	....
γ′ εν.	(*ἠνιά-........*)	....	**γ′ πληθ.**	(*ἠνιά-.......*)	....

➥ Παρατηρήσεις

- Τα συνηρημένα ρήματα της πρώτης τάξης σχηματίζουν τους υπόλοιπους χρόνους κατά τα βαρύτονα φωνηεντόληκτα, αφού προηγουμένως τρέψουν τον χαρακτήρα τους *-α-* σε *-η-*, π.χ. *τιμάω, τιμῶ → τιμή-σω, ἐτίμη-σα, τετίμη-κα, ἐτετιμή-κειν*. Εξαίρεση αποτελούν όσα πριν από τον χαρακτήρα *-α-* έχουν *-ε-*, *-ι-* ή *-ρ-*, τα οποία διατηρούν το *-α-*, π.χ. *ἀνιῶ → ἀνιά-σω, ἠνία-σα*.
- Τα ρήματα *ζῶ, πεινῶ, διψῶ, χρῶμαι* έχουν χρονικό χαρακτήρα *-η-* και όχι *-α-*. Κλίνονται κατά τα εις *-άω*, αλλά έχουν *-η-* και *-ῃ-* όπου τα ρήματα σε *-άω* έχουν *-α-* και *-ᾳ-* αντίστοιχα, π.χ. *ζῶ, ζῇς, ζῇ, ζῶμεν, ζῆτε, ζῶσι*.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 29

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τους τύπους του ρ. *κοιμῶμαι* που ζητούνται:

ονομ. πληθ. αρσ. γεν. μτχ. ενεστ. → ____________________
α′ πληθ. οριστ. ενεστ. → ____________________
απαρ. ενεστ. → ____________________
γ′ εν. ευκτ. ενεστ. → ____________________
β′ εν. προστ. ενεστ. → ____________________

2. Να συμπληρώσετε τα κενά με τη γραμματική αναγνώριση των παρακάτω τύπων:

προσεδόκα → ____
προσδοκάτω → ____
νικᾶν → ____
νικῷεν → ____
τιμάσθω → ____
τιμῶν → ____

3. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τη γραμματική αναγνώρισή τους στη στήλη Β′ (δύο στοιχεία της στήλης Β′ περισσεύουν):

Α′	Β′
	α. ονομ. εν. αρσ. γεν. μτχ. ενεστ. ε.φ.
1. *ἀγαπῶμεν*	**β.** απαρ. ενεστ. ε.φ.
2. *ἀπαντῷεν*	**γ.** γ′ εν. προστ. ενεστ. ε.φ.
3. *γελᾶν*	**δ.** γ′ πληθ. ευκτ. ενεστ. ε.φ.
4. *ἐξαπατᾶται*	**ε.** απαρ. ενεστ. μ.φ.
5. *ἐρωτῶν*	**στ.** α′ πληθ. οριστ. ή υποτ. ενεστ. ε.φ.
6. *συναντάτω*	**ζ.** γ′ εν. οριστ. ή υποτ. ενεστ. μ.φ.
7. *ὁρᾶσθαι*	**η.** γ′ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.
	θ. γ′ εν. προστ. ενεστ. μ.φ.

4. Συμπληρώνοντας τις λέξεις που ζητούνται στα αντίστοιχα τετραγωνίδια θα σχηματίσετε το απαρέμφατο συνηρημένου ρήματος στην έγχρωμη στήλη:

α. β′ εν. προστ. ενεστ. ε.φ. ρ. *σιωπάω, -ῶ.*
β. γ′ πληθ. οριστ. ενεστ. ε.φ. ρ. *ἐάω, -ῶ.*
γ. β′ εν. οριστ. ενεστ. μ.φ. ρ. *γεννάω, -ῶ.*
δ. γ′ εν. υποτ. ενεστ. μ.φ. ρ. *αἰτιάομαι, -ῶμαι.*
ε. γ′ πληθ. οριστ. παρατ. ε.φ. ρ. *δράω, -ῶ.*

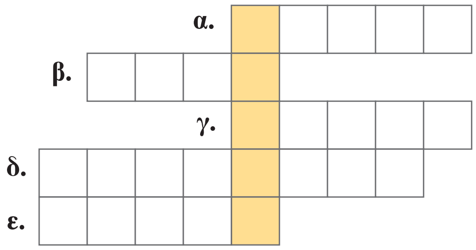

Ἀλλ' ἡ τυραννὶς πολλὰ τ' ἄλλ' εὐδαιμονεῖ / κἄξεστιν αὐτῇ δρᾶν λέγειν θ' ἃ βούλεται.

Σοφοκλῆς, *Ἀντιγόνη* στ. 506-507

Αλλά ο τύραννος έχει και πολλά άλλα προνόμια και μπορεί να λέει και να κάνει ό,τι θέλει.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:40 Page 30

Τα πλεονεκτήματα της ειρήνης

Ρωμαϊκό αντίγραφο του χαμένου αγάλματος της θεάς Ειρήνης που κατασκεύασε ο Κηφισόδοτος μετά τη βραχύβια ειρήνη του 375/4 π.Χ. Η θεά κρατά στο χέρι της τον μικρό Πλούτο (Γλυπτοθήκη Μονάχου).

Α. Κείμενο

Λίγο μετά το τέλος του Συμμαχικού πολέμου (357-355 π.Χ.), που αποτέλεσε την αφορμή διάλυσης της Β′ Αθηναϊκής Συμμαχίας, ο Ισοκράτης με τον λόγο *Περὶ εἰρήνης* προσπαθεί να πείσει τους Αθηναίους να συνάψουν ειρήνη με τους πρώην συμμάχους τους και, κατ' επέκταση, με όλους τους Έλληνες. Κατά την άποψή του οι Αθηναίοι έχουν πολύ περισσότερα να ωφεληθούν, εάν εγκαταλείψουν τις ηγεμονικές βλέψεις τους, σεβαστούν την αυτονομία των ελληνικών πόλεων και εργαστούν για την κοινή προκοπή.

Ἆρ' οὖν ἂν ἐξαρκέσειεν ἡμῖν, εἰ τήν τε πόλιν ἀσφαλῶς οἰκοῖμεν καὶ τὰ περὶ τὸν βίον εὐπορώτεροι γιγνοίμεθα καὶ τά τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁμονοοῖμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκιμοῖμεν; Ἐγὼ μὲν γὰρ ἡγοῦμαι τούτων ὑπαρξάντων τελέως τὴν πόλιν εὐδαιμονήσειν. Ὁ μὲν τοίνυν πόλεμος ἁπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν· καὶ γὰρ πενεστέρους ἐποίησεν καὶ πολλοὺς κινδύνους ὑπομένειν ἠνάγκασεν καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαβέβληκεν καὶ πάντας τρόπους τεταλαιπώρηκεν ἡμᾶς. Ἢν δὲ τὴν εἰρήνην ποιησώμεθα, [...] μετὰ πολλῆς μὲν ἀσφαλείας τὴν πόλιν οἰκήσομεν, ἀπαλλαγέντες πολέμων καὶ κινδύνων καὶ ταραχῆς, [...] καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν, [...] ἀδεῶς γεωργοῦντες καὶ τὴν θάλατταν πλέοντες καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις ἐπιχειροῦντες αἳ νῦν διὰ τὸν πόλεμον ἐκλελοίπασιν. Ὀψόμεθα δὲ τὴν πόλιν διπλασίας μὲν ἢ νῦν τὰς προσόδους λαμβάνουσαν, μεστὴν δὲ γιγνομένην ἐμπόρων καὶ ξένων καὶ μετοίκων, ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν. Τὸ δὲ μέγιστον· συμμάχους ἕξομεν ἅπαντας ἀνθρώπους, οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους.

Ἰσοκράτης, *Περὶ εἰρήνης* 19-21

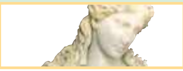

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 31

Γλωσσικά σχόλια

ἆρα (ερωτηματικό)	άραγε
ἐξαρκέσειεν ἄν (δυν. ευκτ. αορ. του απρόσ. ρ. *ἐξαρκεῖ*)	θα αρκούσε, θα ήταν αρκετό
ὁ/ἡ εὔπορος, τὸ εὔπορον	εύπορος, πλούσιος
(εἰ) τά τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ὁμονοοῖμεν (ρ. *ὁμονοέω, ὁμονοῶ*)	και (να) έχουμε ομόνοια μεταξύ μας
(εἰ) παρὰ τοῖς Ἕλλησιν εὐδοκιμοῖμεν (ρ. *εὐδοκιμέω, εὐδοκιμῶ*)	(να) χαίρουμε εκτιμήσεως μεταξύ των Ελλήνων
τούτων ὑπαρξάντων	αν γίνουν αυτά
τελέως	πλήρως, ολοκληρωτικά
τὰ εἰρημένα (μτχ. πρκ. ρ. *λέγομαι*)	αυτά που έχουν λεχθεί
καὶ γάρ	και πράγματι, γιατί πράγματι
πενεστέρους (συγκρ. βαθμ. επιθ. *ὁ/ἡ πένης*)	φτωχότερους (πβ. ν.ε.: πενία, λεξιπενία)
ὑπομένω	αντέχω, ανέχομαι (πβ. ν.ε.: υπομονή)
διαβέβληκεν (ρ. *διαβάλλω*)	έχει διαβάλει / συκοφαντήσει (πβ. ν.ε.: διαβολή, διαβλητός)
ἤν	εάν
ἀπαλλαγέντες (μτχ. παθ. αορ. β' ρ. *ἀπαλλάττομαι*)	αφού απαλλαγούμε (πβ. ν.ε.: απαλλαγή, απαλλακτικός)
ἡ ταραχή	η διχόνοια
καθ' ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν	και κάθε μέρα, και καθημερινά
πρὸς εὐπορίαν ἐπιδώσομεν (οριστ. μέλλ. ρ. *ἐπιδίδωμι*)	θα γινόμαστε πιο εύποροι
ἀδεῶς	χωρίς φόβο
γεωργέω, γεωργῶ	καλλιεργώ τη γη, ασχολούμαι με τη γεωργία
ἐπιχειροῦντες ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις	ασχολούμενοι με τα άλλα επαγγέλματα
ἐκλελοίπασιν (οριστ. παρακ. ρ. *ἐκλείπω*)	έχουν εκλείψει (πβ. ν.ε.: υπόλοιπο, έλλειψη)
ὀψόμεθα (οριστ. μέλλ. ρ. *ὁράω, ὁρῶ*)	θα δούμε (πβ. ν.ε.: όψη, οπτικός, μάτι < *ὀμμάτιον*)
ἡ νῦν	απ' ό,τι τώρα
ἡ πρόσοδος	το έσοδο
ὁ μεστός, ἡ μεστή, τὸ μεστόν	γεμάτος (πβ. ν.ε.: μεστός, μεστώνω)
ὧν νῦν ἐρήμη καθέστηκεν (οριστ. παρακ. ρ. *καθίσταμαι*)	από τους οποίους τώρα έχει ερημωθεί
τὸ δὲ μέγιστον	και το σημαντικότερο
ἕξομεν (οριστ. μέλλ. ρ. *ἔχω*)	θα έχουμε
βιάζομαι	εξαναγκάζομαι
πεπεισμένους (μτχ. παρακ. ρ. *πείθομαι*)	έχοντας πειστεί, με τη θέλησή τους

Ερμηνευτικά σχόλια

Ὁ μὲν τοίνυν πόλεμος ἁπάντων ἡμᾶς τῶν εἰρημένων ἀπεστέρηκεν: Ο *Περὶ εἰρήνης* λόγος του Ισοκράτη συντάχθηκε λίγο μετά την έναρξη του Συμμαχικού πολέμου και πιθανότατα κυκλοφόρησε ως πολιτικό φυλλάδιο στην Αθήνα. Τον Συμμαχικό πόλεμο διεξήγαγαν οι Αθηναίοι εναντίον των Ροδίων, των Χίων και των Κώων, που είχαν αποστατήσει από τη Β′ Αθηναϊκή Συμμαχία αρνούμενοι να καταβάλουν τις υπέρογκες συμμαχικές εισφορές (*συντάξεις*) που απαιτούσαν οι Αθηναίοι. Όλοι αυτοί μαζί με τους Βυζαντίους συμμάχησαν με τον σατράπη της Καρίας Μαύσωλο. Η έκβαση του πολέμου ήταν ολέθρια για τους Αθηναίους και σήμανε τη διάλυση της Συμμαχίας.

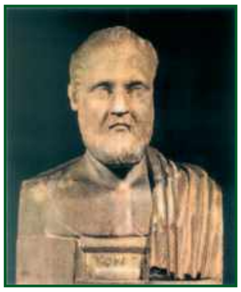

Ο Ισοκράτης (ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του 4ου αι. π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Νεαπόλεως)

Ερωτήσεις

1. Ποιες είναι, κατά τον Ισοκράτη, οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ευδαιμονία της Αθήνας;
2. Ποια είναι η ευεργετική επίδραση της ειρήνης και ποιες οι αρνητικές συνέπειες του πολέμου στην οικονομική ανάπτυξη και, γενικότερα, στην ευημερία μιας πόλης;
3. *συμμάχους ἕξομεν ἅπαντας ἀνθρώπους, οὐ βεβιασμένους, ἀλλὰ πεπεισμένους:* Πώς συμβάλλει η ελεύθερη βούληση στον σχηματισμό και στη λειτουργία μιας συμμαχίας, σύμφωνα με τον Ισοκράτη;
4. Με βάση όσα γνωρίζετε από το μάθημα της Ιστορίας για τη συμπεριφορά των Αθηναίων προς τους συμμάχους τους, να κρίνετε τον ισχυρισμό του Ισοκράτη ότι όλοι οι Έλληνες θα θελήσουν να συμμαχήσουν με τους Αθηναίους, εάν αυτοί μεταβάλουν τη στάση τους προς αυτούς.

Στη ζωφόρο του Παρθενώνα, δίπλα στα μυθολογικά θέματα, ο Φειδίας επέλεξε να αναπαραστήσει την πραγματικά μεγαλειώδη πομπή των Παναθηναίων, θέλοντας έτσι να εξυμνήσει την ειρηνική δημιουργία και την αξία της αθηναϊκής δημοκρατίας (Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 33

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Να συμπληρώσετε τα κενά του πίνακα που ακολουθεί με τις κατάλληλες λέξεις της α.ε.:

Επίθετα παράγωγα από ρήματα

πρωτότυπη λέξη	παραγωγική κατάληξη	παράγωγο επίθετο
ἀναγκάζω	*-τικός*	
βάλλω	*-τός*	*βλη-τός*
γεωργέω, γεωργῶ	*-ικός*	
	-τέος (συνήθ. ουδ.)	
γίγνομαι (θ. *γεν-*)	*-τικός*	
δίδωμι (θ. *δο-*)	*-τός*	
	-τικός	
ἔχω	*-ρός*	*ἐχυ-ρός, ὀχυ-ρός*
(θ. *σχ-*)	*-τικός*	
λαμβάνω	*-τός*	*ληπ-τός*
(θ. *ληπ-*)	*-τέος*	
	-τικός	
μένω	*-τός*	
ὁράω, ὁρῶ	*-τός*	*ὁρα-τός*
(θ. *ὀπ-*)	*-τικός*	
πείθω	*-τικός*	
(θ. *πιθ-*)	*-τήριος*	
	-ανός	
ποιέω, ποιῶ	*-τός*	
σφάλλω	*-ής*	*ἀ-σφαλ-ής*

Ασκήσεις

1. Να δώσετε τη σημασία των επιθέτων σε *-τος* και *-τέος* που συναντήσατε στον παραπάνω πίνακα.

2. Να γράψετε ομόρριζα επίθετα με τα ρήματα του πίνακα (απλά ή σύνθετα):

ρήμα	επίθετα α.ε.	επίθετα ν.ε.
ἐπιθυμέω, ἐπιθυμῶ		
φαίνω		
ἡγέομαι, ἡγοῦμαι		
ἐργάζομαι		
βούλομαι		

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 34

3. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με νεοελληνικά παράγωγα ουσιαστικά και επίθετα των ρημάτων της α.ε. που σας δίνονται. Στη συνέχεια να συμπληρώσετε τα κενά των προτάσεων με την κατάλληλη λέξη:

ρήμα	ουσιαστικά	επίθετα
ὑπομένω		
ἐπιμένω		
ἐμμένω		
ἐπιδίδωμι		
στερέω, στερῶ		
ἀπαλλάσσω		
ἀνταλλάσσω		

α. Η ________________ που επιδεικνύει στην υποστήριξη της πρότασής του αποκλείει κάθε συνεννόηση.
β. Στο σχολείο μας έγινε ________________ μαθητών με μαθητές από τη Γαλλία στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού προγράμματος.
γ. Η ________________ των μαθητών μας στις φετινές εξετάσεις ήταν πολύ ικανοποιητική.
δ. Με ________________ και ________________ μπορεί κανείς να πετύχει τον στόχο του.
ε. Ο εισαγγελέας πρότεινε την ________________ του κατηγορουμένου λόγω αμφιβολιών.
στ. Σε όσους καταδικάζονται για σοβαρά πολιτικά αδικήματα επιβάλλεται ________________ των πολιτικών δικαιωμάτων τους.

Γ. Γραμματική

Β΄ τάξη συνηρημένων ρημάτων (*-έω, -ῶ*)

Οι τύποι *οἰκοῖμεν, ὁμονοοῖμεν* και *εὐδοκιμοῖμεν* του κειμένου της Ενότητας ανήκουν στη β΄ τάξη συνηρημένων ρημάτων σε *-έω, -ῶ*. Η κλίση του ενεστώτα και του παρατατικού της τάξης αυτής απαιτεί τη γνώση των ακόλουθων συναιρέσεων:

Οι συναιρέσεις

ε + { ε → ει
ο → ου
μακρό φωνήεν ή δίφθογγος → μακρό φωνήεν ή δίφθογγος }

Εφαρμόζοντας τις συναιρέσεις της β΄ τάξης και τις γενικές οδηγίες σχηματισμού των συνηρημένων ρημάτων να συμπληρώσετε τους ακόλουθους πίνακες:

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 35

Ενεστώτας ε.φ.

	οριστική		**υποτακτική**	
α′ εν.	*(ποιέ-**ω**)*	***ποιῶ***	*(ποιέ-**ω**)*	***ποιῶ***
β′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-.......)*	....
γ′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-.......)*	....
α′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-.......)*	....
β′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-.......)*	....
γ′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-.......)*	....

	ευκτική		**προστακτική**	
α′ εν.	*(ποιέ-**οιμι**)*	***ποιοῖμι***		—
β′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποίε-**ε**)*	***ποίει***
γ′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιε-....)*	....
α′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....		—
β′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-....)*	....
γ′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιε-....)*	....

απαρέμφατο: (*ποιέ-**εν***) ...., **μετοχή** (ονομ. εν. αρσ.): (*ποιέ-...*) ....

Παρατατικός ε.φ.

οριστική					
α′ εν.	*(ἐποίε-**ον**)*	***ἐποίουν***	**α′ πληθ.**	*(ἐποιέ-......)*	....
β′ εν.	*(ἐποίε-....)*	....	**β′ πληθ.**	*(ἐποιέ-......)*	....
γ′ εν.	*(ἐποίε-....)*	....	**γ′ πληθ.**	*(ἐποίε-......)*	....

Ενεστώτας μ.φ.

	οριστική		**υποτακτική**	
α′ εν.	*(ποιέ-**ομαι**)*	***ποιοῦμαι***	*(ποιέ-**ωμαι**)*	***ποιῶμαι***
β′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-........)*	....
γ′ εν.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-........)*	....
α′ πληθ.	*(ποιε-.......)*	....	*(ποιε-........)*	....
β′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-........)*	....
γ′ πληθ.	*(ποιέ-.......)*	....	*(ποιέ-........)*	....

	ευκτική		**προστακτική**	
α′ εν.	*(ποιε-**οίμην**)*	***ποιοίμην***		—
β′ εν.	*(ποιέ-.........)*	....	*(ποιέ-**ου**)*	***ποιοῦ***
γ′ εν.	*(ποιέ-.........)*	....	*(ποιε-....)*	....
α′ πληθ.	*(ποιε-.........)*	....		—
β′ πληθ.	*(ποιέ-.........)*	....	*(ποιέ-....)*	....
γ′ πληθ.	*(ποιέ-.........)*	....	*(ποιε-....)*	....

απαρέμφατο: (*ποιέ-......*) ...., **μετοχή** (ονομ. εν. ουδ.): (*ποιε-......*) ....

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 36

Παρατατικός μ.φ.

οριστική			
α′ εν. **β′ εν.** **γ′ εν.**	*(ἐποιε-**όμην**)* ***ἐποιούμην*** *(ἐποιέ-........)* .... *(ἐποιέ-........)*	**α′ πληθ.** **β′ πληθ.** **γ′ πληθ.**	*(ἐποιε-.......)* .... *(ἐποιέ-.......)* .... *(ἐποιέ-.......)* ....

➥ Παρατηρήσεις

- Τα συνηρημένα ρήματα β′ τάξης σχηματίζουν τους υπόλοιπους χρόνους κατά τα βαρύτονα φωνηεντόληκτα, αφού προηγουμένως τρέψουν τον χαρακτήρα τους -*ε*- σε -*η*-, π.χ. *ποιέω, ποιῶ* → *ποιή-σω, ἐποίη-σα, πεποίη-κα, ἐπεποιή-κειν*.
- Τα ρήματα σε -*έω* με μονοσύλλαβο θέμα (π.χ. *πλέω*) στον ενεστώτα και τον παρατατικό συναιρούν τον χαρακτήρα τους -*ε*- μόνο με το -*ε*- ή -*ει*- της κατάληξης, π.χ. *πλέω, πλεῖς, πλεῖ, πλέομεν, πλεῖτε, πλέουσι(ν)*. Εξαίρεση αποτελεί το συνηρημένο ρήμα *δέω, δῶ* (= δένω), που συναιρεί τον χαρακτήρα -*ε*- με το φωνήεν ή τη δίφθογγο της κατάληξης.

Ασκήσεις

1. Να αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους *οἰκοῖμεν* και *ἡγοῦμαι* του κειμένου της Ενότητας και να γράψετε τις υπόλοιπες εγκλίσεις του ενεστώτα στο ίδιο πρόσωπο και στον ίδιο αριθμό.

2. *ἀποστερῶ, ταλαιπωρῶ*: Να γράψετε τους τύπους ενεστώτα των ρημάτων οι οποίοι ζητούνται στον πίνακα:

	ἀποστερῶ	*ταλαιπωρῶ*
(β′ εν. υποτ. ε.φ.)	....	....
(γ′ εν. ευκτ. ε.φ)	....	....
(γ′ πληθ. ευκτ. μ.φ.)	....	....
(γ′ εν. προστ. ε.φ.)	....	....
(β′ πληθ. προστ. μ.φ.)	....	....
(απαρ. ε.φ.)	....	....
(γεν. εν. αρσ. μτχ. ε.φ.)	....	....

3. *οἰκεῖν, ἡγῶμαι, εὐδοκιμοῖ, ἀπολογείσθων*: Να αναγνωριστούν γραμματικά και να κλιθεί η οριστική του ενεστώτα στη φωνή που βρίσκονται.

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:41   Page 37

4. Να αντιστοιχίσετε τους ρηματικούς τύπους της στήλης Α′ με τη γραμματική αναγνώρισή τους στη στήλη Β′ (δύο στοιχεία της στήλης Β′ περισσεύουν):

Α′	Β′
	α. γ′ εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ.
1. *ἡγῆται*	**β.** απαρ. ενεστ. ε.φ.
2. *ἀρκοῖ*	**γ.** β′ πληθ. οριστ./προστ. ενεστ. ε.φ.
3. *βοηθῶμεν*	**δ.** α′ πληθ. ευκτ. ενεστ. ε.φ.
4. *πολεμεῖτε*	**ε.** γ′ πληθ. υποτ. ενεστ. μ.φ.
5. *ἐπιχειρεῖν*	**στ.** γ′ εν. υποτ. ενεστ. μ.φ.
6. *φρονοῖμεν*	**ζ.** α′ πληθ. υποτ. ενεστ. ε.φ.
7. *ἀπολογῶνται*	**η.** απαρ. ενεστ. μ.φ.
	θ. β′ πληθ. υποτ. ενεστ. μ.φ.

5. Συμπληρώνοντας τα τετραγωνίδια με τις λέξεις που ζητούνται θα σχηματίσετε στην έγχρωμη στήλη το όνομα γνωστού λογογράφου της αρχαιότητας:

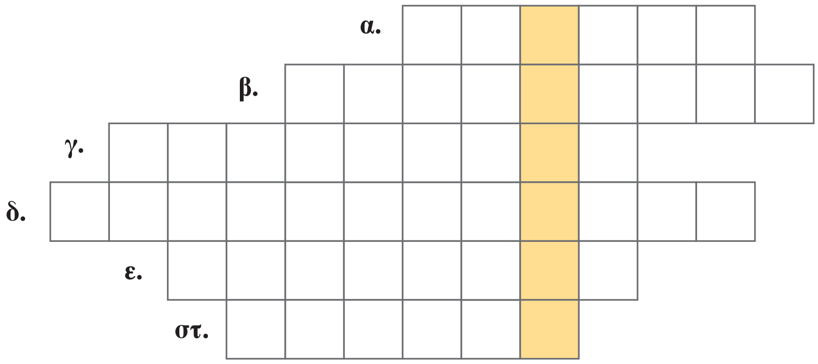

α. απαρ. ενεστ. ε.φ. ρ. *λαλέω, λαλῶ.*
β. γεν. πληθ. αρσ. μτχ. ενεστ. ε.φ. ρ. *ὑμνέω, ὑμνῶ.*
γ. γ′ πληθ. υποτ. ενεστ. ε.φ. ρ. *συμμαχέω, συμμαχῶ.*
δ. α′ πληθ. ευκτ. ενεστ. ε.φ. ρ. *ἰσορροπέω, ἰσορροπῶ.*
ε. γ′ εν. υποτ. ενεστ. μ.φ. ρ. *ἀδικέω, ἀδικῶ.*
στ. β′ εν. υποτ. ενεστ. ε.φ. ρ. *σκοπέω, σκοπῶ.*

Ἣν γὰρ καλοῦσιν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων εἰρήνην, τοῦτο (δοκεῖ) εἶναι μόνον ὄνομα, τῷ δ' ἔργῳ πάσαις πρὸς πάσας τὰς πόλεις ἀεὶ πόλεμον ἀκήρυκτον κατὰ φύσιν εἶναι.

Πλάτων, *Νόμοι* 626a

Πράγματι αυτό που οι περισσότεροι άνθρωποι αποκαλούν ειρήνη (φαίνεται ότι) είναι μόνο μια λέξη· στην πράξη υπάρχει, σύμφωνα με τους νόμους της φύσης, ακήρυκτη αιώνια διαμάχη της κάθε πόλης με όλες τις άλλες πόλεις.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 38

Δικαστικές ψήφοι με την επιγραφή «ψῆφος δημοσία». Ο συμπαγής άξονας σήμαινε αθώωση, ο κοίλος καταδίκη (Μουσείο Αγοράς Αθήνας).

Η ισονομία των πολιτών εγγύηση της δημοκρατίας

Α. Κείμενο

Ο λόγος του Ισοκράτη (436-338 π.Χ.) *Κατὰ Λοχίτου* αναφέρεται στην κακοποίηση από τον Λοχίτη, που ήταν μέλος της αριστοκρατίας, ενός Αθηναίου πολίτη που ανήκε σε κατώτερη κοινωνική τάξη. Με αφορμή το περιστατικό, ο ρήτορας βρίσκει την ευκαιρία να εκφράσει τις απόψεις του για τη σημασία που έχει η ισονομία για την καλή λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ἔστι δὲ δικαστῶν νοῦν ἐχόντων περὶ τῶν ἀλλοτρίων τὰ δίκαια ψηφιζομένους ἅμα καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν εὖ τίθεσθαι. Καὶ μηδεὶς ὑμῶν, εἰς τοῦτ' ἀποβλέψας, ὅτι πένης εἰμὶ καὶ τοῦ πλήθους εἷς, ἀξιούτω τοῦ τιμήματος ἀφαιρεῖν. Οὐ γὰρ δίκαιον ἐλάττους ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας ὑπὲρ τῶν ἀδόξων ἢ τῶν διωνομασμένων, οὐδὲ χείρους ἡγεῖσθαι τοὺς πενομένους ἢ τοὺς πολλὰ κεκτημένους. Ὑμᾶς γὰρ ἂν αὐτοὺς ἀτιμάζοιτ', εἰ τοιαῦτα γιγνώσκοιτε περὶ τῶν πολιτῶν. Ἔτι δὲ καὶ πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ δημοκρατουμένης τῆς πόλεως μὴ τῶν αὐτῶν ἅπαντες τυγχάνοιμεν [...]. Οὐκ, ἄν γέ μοι πεισθῆθ', οὕτω διακείσεσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς οὐδὲ διδάξετε τοὺς νεωτέρους καταφρονεῖν τοῦ πλήθους τῶν πολιτῶν, οὐδὲ ἀλλοτρίους ἡγήσεσθ' εἶναι τοὺς τοιούτους τῶν ἀγώνων, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ δικάζων οὕτως ἕκαστος ὑμῶν οἴσει τὴν ψῆφον. Ἅπαντας γὰρ ὁμοίως ἀδικοῦσιν οἱ τολμῶντες τοῦτον τὸν νόμον παραβαίνειν τὸν ὑπὲρ τῶν σωμάτων τῶν ὑμετέρων κείμενον.

Ἰσοκράτης, *Κατὰ Λοχίτου* 18-21

Γλωσσικά σχόλια

ἔστι δικαστῶν (ενν. *ἔργον*) *νοῦν ἐχόντων*	είναι καθήκον των συνετών δικαστών
περὶ τῶν ἀλλοτρίων τὰ δίκαια ψηφιζομένους	παίρνοντας δίκαιες αποφάσεις για τις υποθέσεις των άλλων
ἅμα καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν εὖ τίθεσθαι	να τακτοποιούν συγχρόνως και όσα έχουν σχέση με τους ίδιους
ἀποβλέπω	παρατηρώ, λαμβάνω υπόψη
τὸ πλῆθος	ο απλός λαός
μηδείς... ἀξιούτω (γ' εν. προστ. ενεστ. ρ. *ἀξιόω, ἀξιῶ*)	κανείς... ας μη θεωρεί σωστό
τὸ τίμημα	το πρόστιμο
ἐλάττους ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας	να επιβάλλετε ηπιότερες ποινές
ὁ/ἡ ἄδοξος, τὸ ἄδοξον	ο αφανής, ο άσημος
διονομάζομαι	γίνομαι ευρύτερα γνωστός, είμαι επιφανής (πβ. ν.ε.: επώνυμος)
ἢ τῶν διωνομασμένων (β' όρος σύγκρισης)	παρά στους επιφανείς
χείρους (αιτ. πληθ. αρσ. συγκρ. βαθμ. επιθ. *κακός*)	υποδεέστερους
κέκτημαι	κατέχω, διαθέτω (πβ. ν.ε.: κτήμα, αποκτώ, κεκτημένα)
γιγνώσκω	γνωρίζω, αποφασίζω
πάντων ἂν εἴη (δυν. ευκτική) *δεινότατον*	θα ήταν το πιο φοβερό απ' όλα
δημοκρατουμένης τῆς πόλεως	ενώ η πόλη έχει δημοκρατικό καθεστώς
εἰ μὴ τῶν αὐτῶν ἅπαντες τυγχάνοιμεν	εάν δεν απολαμβάναμε όλοι τα ίδια δικαιώματα
οὐκ... οὕτω διακείσεσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτούς	δε θα συμπεριφερθείτε με αυτόν τον τρόπο στους εαυτούς σας, δε θα βρεθείτε οι ίδιοι σε τέτοια θέση
καταφρονέω, καταφρονῶ	περιφρονώ
ὡς ὑπὲρ αὑτοῦ δικάζων	με την ιδέα ότι δικάζει για λογαριασμό του, για θέμα που τον αφορά
οἴσει (ορ. μέλλ. ρ. *φέρω*) *τὴν ψῆφον*	θα ψηφίσει
κεῖμαι	(για νόμους) ισχύω (πβ. ν.ε.: κείμενο)
τὸν ὑπὲρ τῶν σωμάτων τῶν ὑμετέρων κείμενον	που ισχύει για την προστασία της δικής σας σωματικής ακεραιότητας

Ερμηνευτικά σχόλια

Ἔστιν δὲ δικαστῶν νοῦν ἐχόντων περὶ τῶν ἀλλοτρίων τὰ δίκαια ψηφιζομένους ἅμα καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν εὖ τίθεσθαι: Ο ρήτορας εκφράζει την πεποίθηση ότι οι συνετοί δικαστές εκδικάζουν τις υποθέσεις που τους ανατίθενται γνωρίζοντας ότι οι αποφάσεις τους θα επηρεάσουν τη συμπεριφορά όλων των πολιτών. Συνεπώς, αποδίδοντας δικαιοσύνη φροντίζουν για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας και διασφαλίζουν και για τους εαυτούς τους, σε περίπτωση που χρειαστεί να υπερασπιστούν κάποιο δικαίωμά τους, την τήρηση της νομιμότητας.

Το μέγεθος της κλεψύδρας, αγγείου με ελεγχόμενη απορροή, καθόριζε το χρονικό διάστημα που είχε στη διάθεσή του ο ομιλητής (Μουσείο Αγοράς Αθήνας).

Οὐ γὰρ δίκαιον ἐλάττους ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας ὑπὲρ τῶν ἀδόξων ἢ τῶν διωνομασμένων, οὐδὲ χείρους ἡγεῖσθαι τοὺς πενομένους ἢ τοὺς πολλὰ κεκτημένους: Η δημοκρατία είναι το μόνο καθεστώς που διέπεται από τις αρχές της ισονομίας, δηλαδή της ισότητας των πολιτών έναντι των νόμων, της αξιοκρατίας, δηλαδή της αναγνώρισης της προσωπικής αξίας ως μοναδικού κριτηρίου για την πρόοδο του πολίτη στην ιδιωτική και τη δημόσια ζωή, και της δικαιοσύνης κατά τον καταλογισμό ευθυνών.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 40

Ερωτήσεις

1. Πώς αντιλαμβάνεστε, με βάση το κείμενο, τον ρόλο των δικαστών στην εφαρμογή της ισονομίας;
2. Ποια επίδραση έχει στους νέους η ορθή απονομή δικαιοσύνης; Πιστεύετε ότι η απονομή της δικαιοσύνης έχει ανάλογη σημασία στις μέρες μας για το κοινωνικό σύνολο;
3. Αφού λάβετε υπόψη σχετικά κεφάλαια από τα μαθήματα της Ιστορίας και της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής, να συζητήσετε τη σημασία της ισονομίας για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας. Μπορείτε να αναζητήσετε και τα σχετικά άρθρα του ελληνικού Συντάγματος.

B. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Να συμπληρώσετε τα κενά του πίνακα που ακολουθεί με τις κατάλληλες λέξεις της α.ε.:

Επίθετα παράγωγα από ονόματα

όνομα	κατάληξη	παράγωγο επίθετο	σημασία
ἄλλος	-οιος		
δίκη	-αιος		
ἕξις (< ρ. ἔχω)	-ικός	(συν-) ἑκτικός	
νόμος	-ιμος		
νοῦς	-ερός		
πολίτης	-ικός		
σῶμα	-ικός		
τύχη	-ρός -αιος		

Ασκήσεις

1. **Από τα παρακάτω ονόματα να σχηματίσετε επίθετα της α.ε. χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες από τις ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις: *-ιος, -αιος, -ειος, -μος, -ικός, -οῦς, -λέος, -αλέος, -ώδης.***

όνομα	παράγωγο επίθετο
τιμή	
ἀγορά	
χρυσός	
μανία	
πεῖνα	
σπουδή	
πόλεμος	
τέλος	
ὥρα	

2. **α) *πένομαι*: να δώσετε ομόρριζες λέξεις, απλές ή σύνθετες, του ρήματος στη ν.ε.**
   β) Τι σημαίνει η έκφραση «*πενία τέχνας κατεργάζεται*»; Σε ποιες περιπτώσεις τη χρησιμοποιούμε;

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:41   Page 41

Γ. Γραμματική

Γ′ τάξη συνηρημένων ρημάτων (*-όω, -ῶ*)

ἀξιούτω, ἀξιοῖμεν: Στη ν.ε. συναντάμε τα ρήματα *αξιώνω, απαξιώνω, καταξιώνω* κ.ά. Ποιο συμπέρασμα μπορείτε να βγάλετε για τη μετεξέλιξη των συνηρημένων ρημάτων σε *-όω, -ῶ* της α.ε. στη ν.ε.; Να αναφέρετε και άλλα παραδείγματα.

Οι συναιρέσεις

ο + { η, ω ⟶ ω; ε, ο, ου ⟶ ου; ει, ῃ, οι ⟶ οι }

ο +	η, ω	⟶ ω
	ε, ο, ου	⟶ ου
	ει, ῃ, οι	⟶ οι

- **Εφαρμόζοντας τις συναιρέσεις της γ′ τάξης και τις γενικές οδηγίες σχηματισμού των συνηρημένων ρημάτων να συμπληρώσετε τους ακόλουθους πίνακες:**

Ενεστώτας ε.φ.

	οριστική		υποτακτική	
α′ εν.	(ἀξιό-**ω**)	**ἀξιῶ**	(ἀξιό-**ω**)	**ἀξιῶ**
β′ εν.	(ἀξιό-.....)	....	(ἀξιό-......)	....
γ′ εν.	(ἀξιό-.....)	....	(ἀξιό-......)	....
α′ πληθ.	(ἀξιό-.......)	....	(ἀξιό-..........)	....
β′ πληθ.	(ἀξιό-.......)	....	(ἀξιό-..........)	....
γ′ πληθ.	(ἀξιό-.......)	....	(ἀξιό-..........)	....

	ευκτική		προστακτική	
α′ εν.	(ἀξιό-**οιμι**)	**ἀξιοῖμι**		—
β′ εν.	(ἀξιό-.......)	....	(ἀξίο-**ε**)	**ἀξίου**
γ′ εν.	(ἀξιό-........)	....	(ἀξιο-........)	....
α′ πληθ.	(ἀξιό-........)	....		—
β′ πληθ.	(ἀξιό-........)	....	(ἀξιό-.........)	....
γ′ πληθ.	(ἀξιό-........)	....	(ἀξιο-.........)	....

απαρέμφατο: (ἀξιό-**εν**) ...., **μετοχή** (ονομ. εν. αρσ.): (ἀξιό-.....) ....

Παρατατικός ε.φ.

οριστική					
α′ εν.	(ἠξίο-**ον**)	**ἠξίουν**	**α′ πληθ.**	(ἠξιό- ....)	....
β′ εν.	(ἠξίο-......)	....	**β′ πληθ.**	(ἠξιό- ....)	....
γ′ εν.	(ἠξίο-......)	....	**γ′ πληθ.**	(ἠξίο- ....)	....

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 42

Ενεστώτας μ.φ.

	οριστική	υποτακτική
α′ εν.	*(ἀξιό-**ομαι**)* ***ἀξιοῦμαι***	*(ἀξιό-**ωμαι**)* ***ἀξιῶμαι***
β′ εν.	*(ἀξιό-........)*	*(ἀξιό-........)* ....
γ′ εν.	*(ἀξιό-........)*	*(ἀξιό-........)* ....
α′ πληθ.	*(ἀξιο-........)*	*(ἀξιο-........)* ....
β′ πληθ.	*(ἀξιό-........)*	*(ἀξιό-........)* ....
γ′ πληθ.	*(ἀξιό-........)*	*(ἀξιό-........)* ....

	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*(ἀξιο-**οίμην**)* ***ἀξιοίμην***	—
β′ εν.	*(ἀξιό-.......)*	*(ἀξιό-**ου**)* ***ἀξιοῦ***
γ′ εν.	*(ἀξιό-.......)*	*(ἀξιο-......)* ....
α′ πληθ.	*(ἀξιο-.......)*	—
β′ πληθ.	*(ἀξιό-.......)*	*(ἀξιό-......)* ....
γ′ πληθ.	*(ἀξιό-.......)*	*(ἀξιο-......)* ....

απαρέμφατο: (*ἀξιό-........*) ...., **μετοχή** (ονομ. εν. θηλ.): (*ἀξιο-........*) ....

Παρατατικός μ.φ.

οριστική			
α′ εν.	*(ἠξιο-**όμην**)* ***ἠξιούμην***	**α′ πληθ.**	*(ἠξιο- ....)* ....
β′ εν.	*(ἠξιό-........)*	**β′ πληθ.**	*(ἠξιό- ....)* ....
γ′ εν.	*(ἠξιό-........)*	**γ′ πληθ.**	*(ἠξιό- ....)* ....

➥ Παρατηρήσεις

✦ Τα συνηρημένα ρήματα γ′ τάξης σχηματίζουν τους υπόλοιπους χρόνους τους κατά τα βαρύτονα φωνηεντόληκτα, αφού προηγουμένως τρέψουν (εκτείνουν) τον χαρακτήρα τους *-ο-* σε *-ω-*, π.χ. *ἀξιόω, ἀξιῶ* → *ἀξιώ-σω, ἠξίω-σα, ἠξίω-κα, ἠξιώ-κειν*.

Ασκήσεις

1. *δουλόω, δουλῶ – δηλόω, δηλῶ:* Να κλίνετε την οριστική παρατατικού ε.φ και μ.φ. και την ευκτική ενεστώτα μ.φ.

2. Να συμπληρώσετε τα πρόσωπα του ρ. *ἐλευθερόω, ἐλευθερῶ* που ζητούνται:

β′ εν. οριστ. ενεστ. μ.φ.		β′ εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ.	
β′ εν. υποτ. ενεστ. μ.φ.		β′ πληθ. οριστ. ενεστ. μ.φ.	
γ′ πληθ. παρατ. ε.φ.		γ′ εν. προστ. ενεστ. ε.φ.	
α′ πληθ. ευκτ. ενεστ. μ.φ.		γ′ πληθ. προστ. ενεστ. μ.φ.	

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 43

3. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των ρημάτων στις παρακάτω φράσεις:

α. *Σφόδρα γε βούλεται τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέρους εἶναι καὶ αὐτονόμους, ὡς δηλ*........ (γ′ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.) *τὰ ἔργα αὐτοῦ.*

β. *Οὐ συγγνώμης τυχεῖν ἀξι*........ (ονομ. εν. αρσ. μτχ. ε.φ.) *ταῦτα διῆλθον* (= διηγήθηκα αναλυτικά).

γ. *Συμβήσεται δ' ἅμα καὶ τὰ πρότερον εἰρημένα ἐπιβεβαι*........ (απαρ. ενεστ. μ.φ.) *καὶ φανερώτερα εἶναι οὕτως ἔχοντα.*

δ. *Ὁ δὲ ἄξιος ὢν μεγάλων ἀξι*........ (ευκτ. ενεστ. ε.φ.) *ἂν μικρῶν ἑαυτόν.*

ε. *Μετὰ τύχης ἀγαθῆς ἐλευθερ*....... (β′ πληθ. προστ. ενεστ. ε.φ.) *τοὺς Ἕλληνας.*

4. Να αντιστοιχίσετε τους τύπους της στήλης Α′ με τη γραμματική τους αναγνώριση στη στήλη Β′ (δύο στοιχεία της στήλης Β′ περισσεύουν):

Α′	Β′
	α. β′ εν. προστ. ενεστ. ε.φ.
1. *ζημιοῦ*	**β.** β′ πληθ. υποτ. ενεστ. ε.φ.
2. *δηλοῦται*	**γ.** γ′ εν. ευκτ. ενεστ. ε.φ.
3. *στεφανῶτε*	**δ.** γ′ εν. οριστ. παρατ. ε.φ
4. *βεβαιοῖ*	**ε.** απαρ. ενεστ. μ.φ.
5. *μισθοῦσθαι*	**στ.** β′ εν. προστ. ενεστ. μ.φ.
	ζ. γ′ εν. οριστ. ενεστ. μ.φ.

5. Να συμπληρώσετε τα τετραγωνίδια με τις λέξεις που ζητούνται. Στην έγχρωμη στήλη σχηματίζεται ρήμα της γ′ τάξης συνηρημένων ρημάτων:

α. α′ εν. οριστ. παρατ. του ρ. *δικαιόω, δικαιῶ.*

β. α′ πληθ. οριστ. ενεστ. του ρ. *ἐλευθερόω, ἐλευθερῶ.*

γ. απαρ. ενεστ. του ρ. *ζημιόω, ζημιῶ.*

δ. γ′ εν. ευκτ. ενεστ. του ρ. *πληρόομαι, πληροῦμαι* (= γεμίζω).

ε. γ′ πληθ. υποτ. ενεστ. του ρ. *ὑπνόω, ὑπνῶ.*

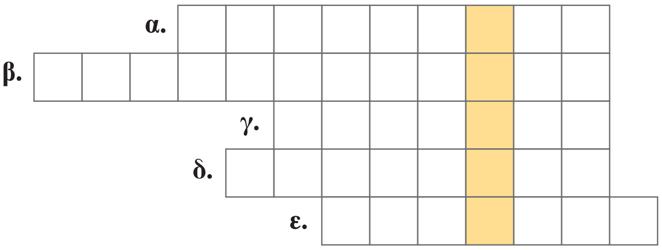

Ἐπὶ πᾶσι τὸν αὐτὸν νόμον τιθέναι [ὁ νομοθέτης] κελεύει.

Δημοσθένης, *Κατὰ Τιμοκράτους* 18

[Ο νομοθέτης] ορίζει να ισχύει ο ίδιος νόμος για όλους.

Ο Ορφέας παίζει λύρα καθισμένος σ' έναν βράχο, ενώ τον παρακολουθούν πολεμιστές (αττικός ερυθρόμορφος κρατήρας από τη Γέλα, 440 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου).

Η μουσική εξημερώνει

Α. Κείμενο

Ο Πολύβιος ο Μεγαλοπολίτης (περ. 200-120 π.Χ.) καταγράφει στο έργο του *Ἱστορίαι* (μετά από μια σύντομη επισκόπηση της περιόδου 264-220 π.Χ.) τα γεγονότα από το 220 έως το 146 π.Χ., επιχειρώντας να δείξει πώς η Ρώμη μπόρεσε να κατακτήσει σημαντικό μέρος του τότε γνωστού κόσμου σε σχετικά μικρό χρονικό διάστημα. Αναφερόμενος στο τέταρτο βιβλίο των *Ἱστοριῶν* στους Αρκάδες Κυναιθείς, παρατηρεί ότι αυτοί διαφοροποιήθηκαν από τους γενικά φιλόξενους και πράους συμπατριώτες τους, καθώς έπαψαν κάποια στιγμή να ασχολούνται με τη μουσική και το τραγούδι, τα οποία συντέλεσαν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των υπόλοιπων Αρκάδων.

Μουσικὴν [...] πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκεῖν, Ἀρκάσι δὲ καὶ ἀναγκαῖον. [...] Παρὰ μόνοις γὰρ Ἀρκάσι πρῶτον μὲν οἱ παῖδες ἐκ νηπίων ᾄδειν ἐθίζονται κατὰ νόμους τοὺς ὕμνους καὶ παιᾶνας, οἷς ἕκαστοι κατὰ τὰ πάτρια τοὺς ἐπιχωρίους ἥρωας καὶ θεοὺς ὑμνοῦσι· μετὰ δὲ ταῦτα [...] πολλῇ φιλοτιμίᾳ χορεύουσι κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις [...]. Καὶ τῶν μὲν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναί τι μὴ γινώσκειν οὐδὲν αἰσχρὸν ἡγοῦνται, τήν γε μὴν ᾠδὴν οὔτ' ἀρνηθῆναι δύνανται διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν, οὔθ' ὁμολογοῦντες ἀποτρίβεσθαι διὰ τὸ τῶν αἰσχρῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο. [...] Ταῦτά τέ μοι δοκοῦσιν οἱ πάλαι παρεισαγαγεῖν οὐ τρυφῆς καὶ περιουσίας χάριν, ἀλλὰ θεωροῦντες μὲν τὴν ἑκάστων αὐτουργίαν καὶ συλλήβδην τὸ τῶν βίων ἐπίπονον καὶ σκληρόν, θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρίαν, ἥτις αὐτοῖς παρέπεται διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος ψυχρότητα καὶ στυγνότητα τὴν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τοῖς τόποις ὑπάρχουσαν.

Πολύβιος, *Ἱστορίαι* 4.20.4-21.1

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 45

Γλωσσικά σχόλια

ἐκ νηπίων	από τη νηπιακή τους ηλικία (πβ. ν.ε.: νηπιαγωγός, νηπιακός)
ᾄδω	τραγουδώ (πβ. ν.ε.: άσμα)
ἐθίζομαι	συνηθίζω (πβ. ν.ε.: εθισμός, εθιστικός, έθιμο)
κατὰ νόμους	σύμφωνα με τους μουσικούς ρυθμούς
ὁ/ἡ πάτριος, τὸ πάτριον	πατροπαράδοτος, αυτός που κληροδοτείται από τους προγόνους
ὁ/ἡ ἐπιχώριος, τὸ ἐπιχώριον	τοπικός
ἡ φιλοτιμία	η άμιλλα, ο συναγωνισμός
χορεύω	παίρνω μέρος σε κυκλικό χορό (= χορωδία) και ψάλλω άσμα προς τιμήν κάποιου θεού (πβ. ν.ε.: χορωδία, χορευτικός)
κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς	κάθε χρόνο με τη συνοδεία των αυλητών του Διονύσου
ἀρνηθῆναί τι μὴ γινώσκειν οὐδὲν αἰσχρὸν ἡγοῦνται	δε θεωρούν καθόλου ντροπή να παραδεχθούν ότι δε γνωρίζουν κάτι
διὰ τὸ κατ' ἀνάγκην πάντας μανθάνειν (έναρθρο απαρ.)	επειδή υποχρεωτικά όλοι το μαθαίνουν
οὔθ' ὁμολογοῦντες ἀποτρίβεσθαι (ενν. *δύνανται*)	ούτε, εάν το παραδεχθούν, μπορούν να απαλλαγούν από αυτό
διὰ τὸ τῶν αἰσχρῶν παρ' αὐτοῖς νομίζεσθαι τοῦτο	επειδή αυτό θεωρείται ντροπή στην κοινωνία τους / στα μέρη τους
οἱ πάλαι	οι παλιοί
παρεισάγω	(για νόμους και έθιμα) θεσπίζω
οὐ τρυφῆς καὶ περιουσίας χάριν	όχι για να καλλιεργήσουν τη φιληδονία και την επίδειξη πλούτου
θεωρέω, θεωρῶ	παρατηρώ, εξετάζω, παρακολουθώ (πβ. ν.ε.: θεωρία, θεώρημα)
ἡ αὐτουργία	(εδώ) ο μόχθος
συλλήβδην	περιληπτικά, με λίγα λόγια
ἡ τῶν ἠθῶν αὐστηρία	η αυστηρότητα των ηθών
παρέπομαι	ακολουθώ, έρχομαι ως συνέπεια
διὰ τὴν τοῦ περιέχοντος (ενν. *τόπου*) *ψυχρότητα καὶ στυγνότητα*	εξαιτίας του ψύχους και της τραχύτητας του τόπου στον οποίο ζουν
κατὰ τὸ πλεῖστον	στο μεγαλύτερο μέρος

Ερμηνευτικά σχόλια

κατὰ νόμους: Ο νόμος ήταν μουσικό είδος προς τιμήν του Απόλλωνα με τυπικά καθορισμένη μορφή, ένα πρότυπο σύνθεσης και εκτέλεσης μεγάλου αισθητικού κύρους, το οποίο όφειλε να ακολουθεί απαρέγκλιτα ο αοιδός, ο κιθαριστής ή ο αυλητής. Συνδύαζε μελωδία, τρόπο, είδος, κλίμακες, ρυθμό και πολλά άλλα μουσικά στοιχεία σε ενιαία αντίληψη και σύστημα κανόνων.

τοὺς ὕμνους: Λατρευτικά άσματα προς τιμήν θεών ή ηρώων που ψάλλονταν από χορό με τη συνοδεία κιθάρας. Ο Πίνδαρος, ο Βακχυλίδης και ο Σιμωνίδης συνέθεσαν ύμνους προς τιμήν κορυφαίων αθλητών αλλά και για τη συνοδεία πανηγυρικών εορτών. Σύμφωνα με τον Παυσανία, αγώνας ύμνων θεσπίστηκε για πρώτη φορά προς τιμήν του Απόλλωνα στους Δελφούς.

παιᾶνας: Ο παιάνας ήταν χορικό (δηλ. χορωδιακό και συνοδευόμενο από ρυθμικές κινήσεις) άσμα αρχικά προς τιμήν του Απόλλωνα και στη συνέχεια προς τιμήν άλλων θεών. Περιείχε συνήθως ευχαριστίες για τη λύτρωση από κάποιο κακό· αργότερα χρησιμοποιήθηκε ως θριαμβευτικό επινίκιο άσμα και ως πολεμικό εμβατήριο.

χορεύουσι κατ' ἐνιαυτὸν τοῖς Διονυσιακοῖς αὐληταῖς ἐν τοῖς θεάτροις: Ιερό τραγούδι του Διονύσου ήταν ο διθύραμβος. Περί το 600 π.Χ. ο τύραννος της Κορίνθου Περίανδρος ανέθεσε στον Αρίωνα τον Μηθυμναίο να του δώ-

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 46

σει τεχνική μορφή. Τελικά ο διθύραμβος παρουσιαζόταν από χορό πενήντα ανδρών που σχημάτιζαν κύκλο· τα μέλη του χορού εμφανίζονταν μεταμφιεσμένα σε τραγόμορφους Σατύρους (συνήθεις ακολούθους του Διονύσου) και τα θέματα του άσματος ήταν σχετικά με τις περιπέτειες και το μεγαλείο του θεού. Καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στις δωρικές περιοχές και αποτέλεσε το υπόβαθρο στο οποίο βασίστηκε το λυρικό στοιχείο της αττικής τραγωδίας.

θεωροῦντες μὲν τὴν ἑκάστων αὐτουργίαν καὶ συλλήβδην τὸ τῶν βίων ἐπίπονον καὶ σκληρόν, θεωροῦντες δὲ τὴν τῶν ἠθῶν αὐστηρίαν: Ο Πολύβιος πιστεύει ότι η μουσική ξεκουράζει τον άνθρωπο από την καθημερινή σκληρή εργασία, ενώ το φυσικό περιβάλλον επηρεάζει τον χαρακτήρα του. Πρόκειται για αντιλήψεις οι οποίες και σήμερα είναι αποδεκτές.

Ερωτήσεις

1. Ποιες συνήθειες των Αρκάδων αποδεικνύουν κατά τον Πολύβιο τη στενή σχέση τους με τη μουσική και με το τραγούδι;
2. Τι ήθελαν να πετύχουν οι Αρκάδες καθιερώνοντας την καλλιέργεια της μουσικής και του τραγουδιού;
3. Ο Πολύβιος αναγνωρίζει στο κείμενο στενή σχέση ανάμεσα στη γεωγραφική θέση και το κλίμα ενός τόπου και στις συνήθειες των κατοίκων του. Πώς επηρεάζει τη σχέση αυτή ο σύγχρονος τεχνικός πολιτισμός;

Ο χορός των θυγατέρων του Κέκροπα και του μικρού Εριχθονίου στην παράσταση του αναθηματικού γλυπτού της εικόνας θυμίζει ζωηρά σύγχρονους παραδοσιακούς χορούς (Αθήνα, Μουσείο Ακροπόλεως).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 47

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

◗ **Να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη του πίνακα που ακολουθεί, συνδυάζοντας κάθε πρωτότυπη λέξη της πρώτης στήλης με την κατάλληλη παραγωγική κατάληξη από τη δεύτερη στήλη:**

Παραγωγή ρημάτων

πρωτότυπη λέξη	παραγωγική κατάληξη	παράγωγο ρήμα
ἀνάγκη	-εύω	*ἀναγκάζω*
βίος	-άζω	
νόμος	-ίζω	
παιάν	-άω, -ῶ	
παῖς (γεν. *παιδ-ός*)	-έω, -ῶ	
τρυφή	-ίζομαι	
ὕμνος	-όω, -ῶ	
χάρις	-ίζω	

Ασκήσεις

1. Να γράψετε από ποιο ουσιαστικό ή επίθετο παράγεται καθένα από τα παρακάτω ρήματα και να σημειώσετε την παραγωγική κατάληξή του:

παράγωγο ρήμα	πρωτότυπη λέξη	παραγωγική κατάληξη
ἐθίζω		
δικάζω		
χορεύω		
τιμάω, τιμῶ		
θεωρέω, θεωρῶ		
πονέω, πονῶ		
μαθητεύω		

2. Χρησιμοποιώντας το ρήμα *μανθάνω:*

α) να σχηματίσετε παράγωγες λέξεις της α.ε. που να δηλώνουν:

το πρόσωπο που ενεργεί: *ὁ* ....

την ενέργεια / κατάσταση: *ἡ* ...., *ἡ* ....

το αποτέλεσμα της ενέργειας: *τὸ* ....

β) να γράψετε δύο ομόρριζα επίθετα: ....

3. Με ποιους τύπους του κειμένου της Ενότητας έχουν ετυμολογική συγγένεια τα επίθετα *γνωστός, σχετικός, νομιστέον, στυγερός;*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 48

Γ. Γραμματική

1. Αόριστος β′ ενεργητικής και μέσης φωνής

Ο τύπος *παρεισαγαγεῖν* του κειμένου είναι τύπος απαρεμφάτου αορίστου β′ ενεργητικής φωνής.
Μερικά ρήματα δε σχηματίζουν τον αόριστο κατά το ρ. *λύω* με τις γνωστές καταλήξεις *-(σ)α, -(σ)άμην*. Στον σχηματισμό των χρόνων εμφανίζουν τύπο αορίστου που ονομάζεται «αόριστος β′» και παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) διαφορετικό θέμα από εκείνο του ενεστώτα,
β) καταλήξεις οριστικής παρατατικού στην οριστική έγκλιση και
γ) καταλήξεις ενεστώτα στις υπόλοιπες εγκλίσεις και στους ονοματικούς τύπους.

Σχηματισμός οριστικής αορίστου β′

	αύξηση		θέμα β′ αορίστου		καταλήξεις παρατατικού
ε.φ.	*ἔ*	-	*βαλ*	-	*ον*
μ.φ.	*ἐ*	-	*βαλ*	-	*όμην*

Σχηματισμός άλλων εγκλίσεων αορίστου β′

		θέμα β′ αορίστου		καταλήξεις αντίστοιχων εγκλίσεων ενεστώτα
υποτακτική	**ε.φ.**	*βάλ*	-	*ω*
	μ.φ.	*βάλ*	-	*ωμαι*
ευκτική	**ε.φ.**	*βάλ*	-	*οιμι*
	μ.φ.	*βαλ*	-	*οίμην*
προστακτική	**ε.φ.**	*βάλ*	-	*ε* (β′ εν.)
	μ.φ.	*βαλ*	-	*οῦ* (β′ εν.)
απαρέμφατο	**ε.φ.**	*βαλ*	-	*εῖν*
	μ.φ.	*βαλ*	-	*έσθαι*
μετοχή	**ε.φ.**	*βαλ*	-	*ών*
		βαλ	-	*οῦσα*
		βαλ	-	*όν*
	μ.φ.	*βαλ*	-	*όμενος*
		βαλ	-	*ομένη*
		βαλ	-	*όμενον*

➥ Παρατηρήσεις

- Το απαρέμφατο ε.φ. τονίζεται στη λήγουσα και περισπάται, π.χ. *εἰπεῖν, βαλεῖν, ἐλθεῖν*.
- Η μετοχή ε.φ. τονίζεται στη λήγουσα στο αρσενικό και στο ουδέτερο γένος, π.χ. *εἰπών, εἰπόν*, και στην παραλήγουσα στο θηλυκό γένος, π.χ. *εἰποῦσα*.
- Το απαρέμφατο μ.φ. τονίζεται στην παραλήγουσα, π.χ. *ἀφικέσθαι, βαλέσθαι*.
- Το β′ εν. προστακτικής μ.φ. τονίζεται στη λήγουσα και περισπάται, π.χ. *ἀφικοῦ, βαλοῦ*. Τονίζεται στην παραλήγουσα, όταν ο τύπος της προστακτικής είναι μονοσύλλαβος και σύνθετος με δισύλλαβη πρόθεση, π.χ. *παράσχου* (ρ. *παρέχομαι*), αλλά *ἀντιλαβοῦ* (ρ. *ἀντιλαμβάνομαι*).
- Το β′ εν. προστακτικής αορίστου β′ ε.φ. των ρ. *ἔρχομαι, εὑρίσκω, λαμβάνω, λέγω* και *ὁράω*, *-ῶ* τονίζεται στη λήγουσα, όταν το ρήμα δεν είναι σύνθετο: *ἐλθέ, εὑρέ, λαβέ, εἰπέ, ἰδέ*, αλλά *ἄπελθε, παράλαβε*.

◗ **Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις στους ακόλουθους πίνακες και να τονίσετε τους τύπους:**

Κλίση αορίστου β′

Ενεργητική φωνή (ρ. *μανθάνω*)

	οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*ἔ-μαθ-ον*	*μάθ-ω....*	*μάθ-οιμι*	—
β′ εν.	*ἐμαθ....*	*μαθ.........*	*μαθ.........*	*μάθ-ε*
γ′ εν.	*ἐμαθ....*	*μαθ........*	*μαθ........*	*μαθ.......*
α′ πληθ.	*ἐμαθ.......*	*μαθ........*	*μαθ........*	—
β′ πληθ.	*ἐμαθ.......*	*μαθ........*	*μαθ........*	*μαθ.......*
γ′ πληθ.	*ἐμαθ....*	*μαθ........*	*μαθ........*	*μαθ......*

απαρέμφατο: *μαθ............*, **μετοχή:** *μαθ-ών, μαθ.............., μαθ............*

Μέση φωνή (ρ. *γίγνομαι*)

	οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*ἐ-γεν-όμην*	*γέν-ωμαι*	*γεν-οίμην*	—
β′ εν.	*ἐγεν...........*	*γεν.........*	*γεν..........*	*γεν-οῦ*
γ′ εν.	*ἐγεν...........*	*γεν........*	*γεν..........*	*γεν......*
α′ πληθ.	*ἐγεν..........*	*γεν..........*	*γεν..........*	—
β′ πληθ.	*ἐγεν..........*	*γεν........*	*γεν..........*	*γεν......*
γ′ πληθ.	*ἐγεν..........*	*γεν.........*	*γεν..........*	*γεν......*

απαρέμφατο: *γεν-..............*, **μετοχή:** *γεν.............., γεν..............., γεν..................*

Πίνακας συνηθέστερων ρημάτων με αόριστο β′

ρήμα	β′ αόριστος οριστικής	β′ αόριστος υποτακτικής
ἄγω	*ἤγαγον*	*ἀγάγω*
αἱρῶ	*εἷλον*	*ἕλω*
αἰσθάνομαι	*ᾐσθόμην*	*αἴσθωμαι*
ἁμαρτάνω	*ἥμαρτον*	*ἁμάρτω*
ἀποθνήσκω	*ἀπέθανον*	*ἀποθάνω*
ἀφικνοῦμαι	*ἀφικόμην*	*ἀφίκωμαι*
βάλλω	*ἔβαλον*	*βάλω*
γίγνομαι, εἰμί	*ἐγενόμην*	*γένωμαι*
ἔρχομαι	*ἦλθον*	*ἔλθω*
εὑρίσκω	*εὗρον, ηὗρον*	*εὕρω*
ἔχω	*ἔσχον*	*σχῶ*
λαγχάνω	*ἔλαχον*	*λάχω*
λαμβάνω	*ἔλαβον*	*λάβω*
λανθάνω	*ἔλαθον*	*λάθω*
λέγω	*εἶπον*	*εἴπω*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 50

λείπω	ἔλιπον	λίπω
μανθάνω	ἔμαθον	μάθω
ὁρῶ	εἶδον	ἴδω
πάσχω	ἔπαθον	πάθω
πίπτω	ἔπεσον	πέσω
τυγχάνω	ἔτυχον	τύχω
τρέχω	ἔδραμον	δράμω
φέρω	ἤνεγκον	ἐνέγκω
φεύγω	ἔφυγον	φύγω

2. Η κλίση των ουσιαστικών *ἡ γυνή, ὁ/ἡ παῖς*

- **Με τις καταλήξεις της γ′ κλίσης ουσιαστικών να συμπληρώσετε τον πίνακα που ακολουθεί και να τονίσετε τους άτονους τύπους:**

	ενικός αριθμός	**πληθυντικός αριθμός**
ονομ.	*ἡ γυνή*	*αἱ γυναικ-..........*
γεν.	*τῆς γυναικ-ός*	*τῶν γυναικ-........*
δοτ.	*τῇ γυναικ-......*	*ταῖς γυναιξί(ν) (<γυναικ-σί)*
αιτ.	*τὴν γυναικ-.......*	*τὰς γυναικ-........*
κλητ.	*(ὦ)* ***γύν-αι***	*(ὦ) γυναικ-........*

Το ουσιαστικό ***παῖς*** κλίνεται και στους δύο αριθμούς σύμφωνα με τα οδοντικόληκτα της γ′ κλίσης, παρουσιάζει όμως ανωμαλίες στην κλητική ενικού και στον τονισμό της γενικής πληθυντικού.

- **Με τις καταλήξεις της γ′ κλίσης ουσιαστικών να συμπληρώσετε τον πίνακα που ακολουθεί και να τονίσετε τους άτονους τύπους:**

	ενικός αριθμός	**πληθυντικός αριθμός**
ονομ.	*ὁ παῖς*	*οἱ παιδ-.....*
γεν.	*τοῦ παιδ-ός*	*τῶν παίδ-ων*
δοτ.	*τῷ παιδ-......*	*τοῖς παισί(ν) (< παιδ-σί)*
αιτ.	*τὸν παιδ-.....*	*τοὺς παιδ-.....*
κλητ.	*(ὦ) παῖ*	*(ὦ) παιδ-.....*

3. Η οριστική αντωνυμία *αὐτός, αὐτή, αὐτό*

Ο τύπος ***αὐτοῖς*** του κειμένου είναι τύπος της αντωνυμίας ***αὐτός, αὐτή, αὐτό***, η οποία άλλοτε είναι **οριστική** και άλλοτε **επαναληπτική**.

Οριστική είναι, όταν χρησιμοποιείται για να ορίσει κάτι, δηλαδή για να το ξεχωρίσει από άλλα, π.χ. *Αὐτὸς δὲ τὸ πεζὸν ἀπῆγεν εἰς τὴν Μήθυμναν τὸ στρατόπεδον ἐμπρήσας.*

Επαναληπτική είναι, όταν επαναλαμβάνει κάτι για το οποίο έχει ήδη γίνει λόγος. Με τη σημασία αυτή χρησιμοποιείται στις πλάγιες πτώσεις και αντικαθιστά τύπους της προσωπικής αντωνυμίας γ′ προσώπου, π.χ. *Παραλαβοῦσα γὰρ τοὺς Ἕλληνας ἀνόμως ζῶντας καὶ σποράδην οἰκοῦντας, καὶ τοὺς μὲν ὑπὸ δυναστειῶν ὑβριζομένους, τοὺς δὲ δι᾽ ἀναρχίαν ἀπολλυμένους, τούτων τῶν κακῶν αὐτοὺς ἀπήλλαξεν.*

Η αντωνυμία αυτή κλίνεται σαν τρικατάληκτο επίθετο β′ κλίσης σε *-ος, -η, -ον* χωρίς το τελικό *-ν* στους τύπους του ενικού στο ουδέτερο γένος.

Ασκήσεις

1. Να γράψετε τους τύπους αορίστου β′ των ρημάτων *λαμβάνω* και *εὑρίσκομαι* που ζητούνται στην πρώτη στήλη:

	λαμβάνω	*εὑρίσκομαι*
γ′ εν. υποτ.		
β′ πληθ. ευκτ.		
β′ εν. προστ.		
γ′ πληθ. προστ.		
απαρέμφατο		
ονομ. εν. αρσ. μτχ.		

2. Στις ακόλουθες προτάσεις να συμπληρώσετε τους τύπους αορίστου β′ και τις πτώσεις των ουσιαστικών που ζητούνται:

α. *Πολλοὶ δὲ διὰ ταῦτα χάριτός τε ἠξιώθησαν καὶ τιμῶν καλλίστων* .... (γ′ πληθ. οριστ. ε.φ. ρ. *τυγχάνω*) *καὶ τοῖς ἑαυτῶν* .... (δοτ. πληθ. ουσ. *παῖς*) *καλλίους ἀφορμὰς εἰς τὸν βίον* .... (γ′ πληθ. οριστ. ε.φ. ρ. *καταλείπω*).

β. *Αἵ τε* .... (ονομ. πληθ. ουσ. *γυνή*) *αὐτοῖς τολμηρῶς* .... (γ′ πληθ. οριστ. μ.φ. ρ. *ξυνεπιλαμβάνομαι* = υποστηρίζω) *βάλλουσαι ἀπὸ τῶν οἰκιῶν τῷ κεράμῳ.*

γ. *Φημὶ χρῆναι τοὺς μὲν γονέας τοὺς ἡμετέρους αὐτῶν καὶ τοὺς* .... (αιτ. πληθ. ουσ. *παῖς*) *καὶ τὰς* .... (αιτ. πληθ. ουσ. *γυνή*) *καὶ τὸν ὄχλον τὸν ἄλλον ἐκ τῆς πόλεως* .... (απαρ. ε.φ. ρ. *ἀπέρχομαι*).

3. Να αναγνωρίσετε γραμματικά τους τύπους αορίστου β′ και να μεταφράσετε τις φράσεις:

α. *Περὶ τούτων οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν ἀντειπεῖν ὡς οὐ τὴν μὲν ἐμπειρίαν μᾶλλον τῶν ἄλλων ἔχομεν, πολιτεία δ᾽ ἀρίστη παρὰ μόνοις ἡμῖν ἐστιν.*

β. *Τὸ ἀγαθὸν τυχὸν* (= το τυχαίο καλό) *ἂν λάβοι μεταβολήν, τὸ δὲ δι᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς γενόμενον βεβαιοτέρως ἂν ἔχοι* (= θα ήταν πιο σταθερό).

γ. *Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἀντανήγαγε* (= δεν έβγαινε στο πέλαγος, για να τους αντιμετωπίσει) *Λύσανδρος, καὶ τῆς ἡμέρας ὀψὲ ἦν* (= ήταν αργά), *ἀπέπλευσαν πάλιν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς.*

δ. *Ἐγὼ δ᾽ ὑμῖν παρέξομαι μάρτυρας τοὺς ἐξ ἀρχῆς παραγενομένους ὡς οὐκ ἐπελαβόμην* (= δεν πήρα στην κατοχή μου) *τῶν χρημάτων.*

4. Να αναγνωρίσετε τη χρήση της αντωνυμίας *αὐτός, αὐτή, αὐτὸ* στις παρακάτω φράσεις:

α. *Σοφοκλῆς ἔφη αὐτὸς μὲν οἵους δεῖ* (= τέτοιους που πρέπει) *ποιεῖν, Εὐριπίδην δὲ οἷοί εἰσιν.*

β. *Αὐτοὶ δ᾽ ἐστὲ μάλιστα ἐμποδὼν τῇ αὐτονομίᾳ.*

γ. *Καὶ γὰρ αὐτὸς Μένων ἐβούλετο ἰέναι* (= να πάει).

δ. *Ἀρίστιππος ἔρχεται πρὸς Κῦρον καὶ αἰτεῖ αὐτὸν εἰς δισχιλίους ξένους.*

Κρίνει φίλους ὁ καιρὸς ὡς χρυσὸν τὸ πῦρ.

Μένανδρος, *Γνῶμαι μονόστιχοι* 276

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 52

Αντίγραφο ρωμαϊκού ψηφιδωτού που εικονίζει τη σκηνή του φόνου του Αρχιμήδη από Ρωμαίο στρατιώτη (Φρανκφούρτη, Δημοτικό Ινστιτούτο Τέχνης).

Η επιστήμη στην υπηρεσία της άμυνας του κράτους

Α. Κείμενο

Ο Αρχιμήδης (287-212/211 π.Χ.) είναι ένας από τους σημαντικότερους μαθηματικούς όλων των εποχών. Γιος του αστρονόμου Φειδία, θεωρείται ο ιδρυτής πολλών επιστημονικών κλάδων, όπως είναι η υδροστατική και η στατική μηχανική. Σχεδίασε για λογαριασμό του Ιέρωνα Β′, τυράννου των Συρακουσών, πλήθος πολεμικών μηχανών για την αποτελεσματικότερη άμυνα της πόλης του στις επιθέσεις των Ρωμαίων. Χάρη στις εφευρέσεις του οι Συρακούσιοι προκάλεσαν δυσανάλογα μεγάλες απώλειες στους Ρωμαίους εισβολείς.

Καὶ μέντοι καὶ Ἀρχιμήδης, Ἱέρωνι τῷ βασιλεῖ συγγενὴς ὢν καὶ φίλος, ἔγραψεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει τὸ δοθὲν βάρος κινῆσαι δυνατόν ἐστι καὶ νεανιευσάμενος [...] εἶπεν ὡς εἰ γῆν εἶχεν ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην μεταβὰς εἰς ἐκείνην. Θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἱέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα καὶ δεῖξαί τι τῶν μεγάλων κινούμενον ὑπὸ σμικρᾶς δυνάμεως, ὁλκάδα τριάρμενον τῶν βασιλικῶν πόνῳ μεγάλῳ καὶ χειρὶ πολλῇ νεωλκηθεῖσαν, ἐμβαλὼν ἀνθρώπους τε πολλοὺς καὶ τὸν συνήθη φόρτον, αὐτὸς ἄπωθεν καθήμενος, οὐ μετὰ σπουδῆς ἀλλ' ἠρέμα τῇ χειρὶ σείων ἀρχήν τινα πολυσπάστου, προσηγάγετο, λείως καὶ ἀπταίστως, ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν. Ἐκπλαγεὶς οὖν ὁ βασιλεὺς καὶ συννοήσας τῆς τέχνης τὴν δύναμιν, ἔπεισε τὸν Ἀρχιμήδην ὅπως αὐτῷ τὰ μὲν ἀμυνομένῳ τὰ δ' ἐπιχειροῦντι μηχανήματα κατασκευάσῃ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν πολιορκίας. Οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο, τοῦ βίου τὸ πλεῖστον ἀπόλεμον καὶ πανηγυρικὸν βιώσας, τότε δ' ὑπῆρχε τοῖς Συρακοσίοις εἰς δέον ἡ παρασκευή, καὶ μετὰ τῆς παρασκευῆς ὁ δημιουργός.

Πλούταρχος, *Μάρκελλος* 14.12-15

Γλωσσικά σχόλια

μέντοι	βέβαια, όμως
νεανιεύομαι	καυχιέμαι σαν μικρό παιδί (πβ. ν.ε.: νεανίας, νεαρός)
μεταβάς (μτχ. αορ. β΄ ρ. *μεταβαίνω*)	αφού πήγαινε (πβ. ν.ε.: μετάβαση, μεταβατικός)
ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον	άλλος (από δύο)
θαυμάζω	απορώ, εκπλήσσομαι
δεηθέντος (μτχ. παθ. αορ. ρ. *δέομαι*)	όταν ζήτησε (πβ. ν.ε.: δέηση)
ἐξάγω εἰς ἔργον	επιδεικνύω στην πράξη
ἡ ὁλκάς, τῆς ὁλκάδος	το (ρυμουλκούμενο μεγάλο) φορτηγό πλοίο (πβ. ν.ε.: έλκω, προσελκύω)
ὁ/ἡ τριάρμενος, τὸ τριάρμενον	αυτός που έχει τρία πανιά, τρία κατάρτια (πβ. ν.ε.: αρμενίζω, αρμενιστής)
ὁ πόνος	ο μόχθος, ο κόπος (πβ. ν.ε.: φιλόπονος)
νεωλκέω, νεωλκῶ	τραβώ πλοίο από τη θάλασσα στη στεριά, καθελκύω
ἐμβάλλω	βάζω μέσα (πβ. ν.ε.: έμβολο, εμβόλιο)
ἄπωθεν	από μακριά
ἡ σπουδή	η βιασύνη, ο ζήλος
ἠρέμα	ήρεμα, μαλακά
σείω	μετακινώ (πβ. ν.ε.: σεισμός)
ἀρχήν τινα πολυσπάστου	την άκρη του σχοινιού (ή της αλυσίδας) από ένα σύστημα τροχαλιών
προσηγάγετο (οριστ. αορ. β΄ ρ. *προσάγομαι*)	τράβηξε προς το μέρος του (πβ. ν.ε.: προσαγωγή)
λείως καὶ ἀπταίστως	ομαλά και χωρίς δυσκολία
ὥσπερ διὰ θαλάσσης ἐπιθέουσαν (μτχ. ενεστ. ρ. *ἐπιθέω*)	σαν να διέσχιζε τη θάλασσα
συννοέω, συννοῶ	κατανοώ
τὰ μὲν ἀμυνομένῳ, τὰ δὲ ἐπιχειροῦντι	άλλα για περιπτώσεις αμυντικού πολέμου και άλλα για επιθετικό πόλεμο
ἡ ἰδέα	το είδος
ἐχρήσατο (οριστ. αορ. ρ. *χρήομαι, χρῶμαι*)	χρησιμοποίησε (πβ. ν.ε.: χρήση, χρήσιμος)
οἷς αὐτὸς μὲν οὐκ ἐχρήσατο	αυτά δεν τα χρησιμοποίησε ο ίδιος
ὁ πανηγυρικός, ἡ πανηγυρική, τὸ πανηγυρικόν	εορταστικός, χαρούμενος, γεμάτος απολαύσεις
εἰς δέον (απρόσ. ρ. *δεῖ*)	για τις ανάγκες τους, την κατάλληλη στιγμή
ἡ παρασκευή	η προετοιμασία, ο εξοπλισμός

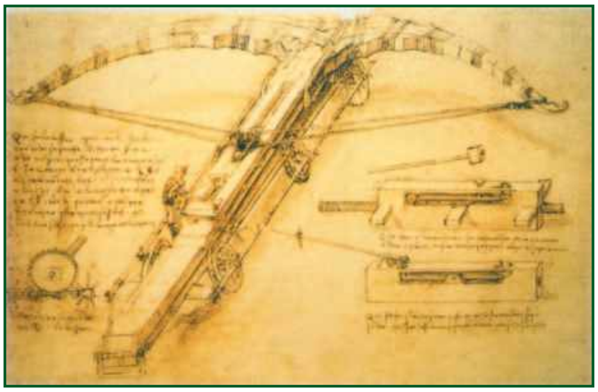

Γιγάντιος καταπέλτης, σχέδιο του Λεονάρντο ντα Βίντσι (Codex Atlanticus, 1499, Βιβλιοθήκη Ambrosiana, Μιλάνο). Ο Ντα Βίντσι εφηύρε πολλούς αιώνες μετά τον Αρχιμήδη πολεμικές μηχανές, όπως ο καταπέλτης, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την άμυνα των ιταλικών πόλεων-κρατών.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 54

Ερμηνευτικά σχόλια

Θαυμάσαντος δὲ τοῦ Ἱέρωνος, καὶ δεηθέντος εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν τὸ πρόβλημα: Ο Πλούταρχος αναφέρει και σε άλλα χωρία ότι ο Ιέρων κατάφερε να στρέψει το ενδιαφέρον του Αρχιμήδη από τα θεωρητικά στα πρακτικά ζητήματα και να αξιοποιήσει τη μαθηματική ευφυΐα του προς το συμφέρον της πόλης.

Ερωτήσεις

1. Ποια επινόηση του Αρχιμήδη ενθουσίασε τον Ιέρωνα;
2. Πώς απέδειξε ο Αρχιμήδης ότι η επινόησή του ήταν σωστή;
3. Ποιο ρόλο διαδραματίζει στις μέρες μας η επιστήμη στην άμυνα μιας χώρας; Να αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα.
4. Να αναζητήσετε αναπαραστάσεις αρχαίων μηχανημάτων (π.χ. υπολογιστής των Αντικυθήρων) και να τις παρουσιάσετε στην τάξη. Μπορείτε να κατασκευάσετε σχετικές μακέτες με τη βοήθεια όσων διδάσκεστε στα μαθήματα της Φυσικής και της Τεχνολογίας.

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Σύνθεση λέξεων

Στις Ενότητες 7-9, με αφορμή τα Γλωσσικά σχόλια του κειμένου κάθε Ενότητας,
θα επαναλάβετε τα κεφάλαια της σύνθεσης της α.ε. που διδαχθήκατε στη Β΄ Γυμνασίου.

◗ **Να συμπληρώσετε τη δεύτερη στήλη του πίνακα με τις σύνθετες λέξεις που προκύπτουν από τα συνθετικά της πρώτης στήλης. Κατόπιν να δηλώσετε τι μέρος του λόγου είναι το α΄ συνθετικό τους, στην τρίτη στήλη:**

Λέξη κλιτή ως α΄ συνθετικό

α΄ συνθετικό		β΄ συνθετικό	σύνθετη λέξη	πρώτο συνθετικό
γῆ	+	*πέδον*	(ουσ.)	**ουσιαστικό**
γῆ	+	*πονέω, πονῶ*	(ουσ.) *γεωπόνος*	
ἔχω	+	*ἐγγύη*	(επίθ.)	
ἔχω	+	*μῦθος*	(επίθ.)	
μέγας	+	*φυή** (< *φύω*)	(επίθ.)	
μέγας	+	*πόλις*	(ουσ.)	
μηχανή	+	*ῥάπτω*	(επίθ.)	
μικρός	+	*ψυχή*	(επίθ.)	
ναῦς	+	*σταθμός*	(ουσ.)	
ναῦς	+	*πήγνυμι*	(ουσ.)	
πᾶς	+	*ἄγυρις* (= αγορά)	(ουσ.) *πανήγυρις* (= γενική συγκέντρωση)	
πείθω	+	*ἄρχω*	(ουσ.)	
πείθω	+	*ἡνία*	(επίθ.)	
πολύς	+	*δαπάνη*	(επίθ.)	
πολύς	+	*μηχανή* (= τέχνασμα)	(επίθ.)	
φίλος	+	*φρήν*	(επίθ.)	
χείρ	+	*πέδη* (= τα δεσμά)	(ουσ.)	

* Η σωματική διάπλαση.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 55

Ασκήσεις

1. Να βρείτε το α′ συνθετικό των παρακάτω λέξεων του κειμένου και να δηλώσετε τι μέρος του λόγου είναι:
τριάρμενον, πολύσπαστον, πολιορκία, νεωληκηθεῖσαν.

2. Να συμπληρώσετε τον πίνακα που ακολουθεί με σύνθετες λέξεις της α.ε. χρησιμοποιώντας τα συνθετικά που δίνονται:

α′ και β′ συνθετικά	**σύνθετη λέξη**		
	ουσιαστικό	**επίθετο**	**ρήμα**
φίλος + *δόξα*			
φίλος + *ἄργυρος*			
γῆ + *μετρέω, μετρῶ*			
γῆ + *γράφω*			

3. α) Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις στις ομόρριζες των λ. *βίος* και *τέχνη* λέξεις.
β) Να εντοπίσετε τη διαφορά σημασίας των ομόρριζων του ουσ. *τέχνη* επιθέτων που θα συμπληρώσετε παρακάτω.

παράγωγο επίθετο

βιω-..........
(= αυτός που πρέπει να ζήσει)
βιω-..........
(= αυτός που αξίζει να ζει)
βιώσ-...........
(= αυτός που μπορεί να ζήσει)

τεχν-.............
τεχνη-............

πρόσωπο που ενεργεί

ὁ τεχν-......

ενέργεια, κατάσταση

ἡ βίω-..........
ἡ βιοτ-.........

αποτέλεσμα ενέργειας

τὸ τέχνη-..........
τὸ τέχνασ-..........

Γ. Γραμματική

1. Μέλλοντας και αόριστος ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων ενεργητικής και μέσης φωνής

Ο μέλλοντας και ο αόριστος των ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων (όσων δηλ. έχουν χαρακτήρα ***μ***, ***ν***, ***λ***, ***ρ***, όπως το ρήμα *ἀμύνομαι* που συναντήσατε στο κείμενο της Ενότητας) παρουσιάζουν ιδιομορφίες στον σχηματισμό τους.

Σχηματισμός μέλλοντα ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων

Τα ενρινόληκτα και υγρόληκτα ρήματα σχηματίζουν την οριστική του μέλλοντα από το θέμα τους και τις καταλήξεις ***-ῶ***, ***-οῦμαι***. Κλίνονται δηλαδή στον μέλλοντα σύμφωνα με τον ενεστώτα των συνηρημένων ρημάτων β′ τάξης (σε *-έω*).

ρηματικό θέμα — **καταλήξεις αντίστοιχων εγκλίσεων ενεστώτα συνηρημένων β′ τάξης**

οριστική	ε.φ.	ἀμυνῶ (ρ. ἀμύνω)	στελῶ (ρ. στέλλω)
	μ.φ.	ἀμυνοῦμαι (ρ. ἀμύνομαι)	ὀδυροῦμαι (ρ. ὀδύρομαι)
ευκτική	ε.φ.	ἀμυνοῖμι	στελοῖμι
	μ.φ.	ἀμυνοίμην	ὀδυροίμην
απαρέμφατο	ε.φ.	ἀμυνεῖν	στελεῖν
	μ.φ.	ἀμυνεῖσθαι	ὀδυρεῖσθαι
μετοχή	ε.φ.	ἀμυνῶν	στελῶν
		ἀμυνοῦσα	στελοῦσα
		ἀμυνοῦν	στελοῦν
	μ.φ.	ἀμυνούμενος	ὀδυρούμενος
		ἀμυνουμένη	ὀδυρουμένη
		ἀμυνούμενον	ὀδυρούμενον

- **Να γράψετε το β′ και γ′ πρόσωπο ενικού και πληθυντικού οριστικής μέλλοντα του ρ. *ἐμβάλλω*.**

Σχηματισμός αορίστου ενρινόληκτων και υγρόληκτων ρημάτων

Τα ενρινόληκτα και υγρόληκτα ρήματα σχηματίζουν τον αόριστο **άσιγμο** (χωρίς -σ-) σε ***-α***, ***-άμην***.

Σχηματισμός οριστικής

αύξηση — **θέμα** — **καταλήξεις αορίστου**

ε.φ.	ἔ	-	νειμ	-	α
μ.φ.	ἐ	-	νειμ	-	άμην

Παρατήρηση

- Κατά τον σχηματισμό της οριστικής του αορίστου το φωνήεν που προηγείται του ένρινου ή υγρού ρηματικού χαρακτήρα μεταβάλλεται σύμφωνα με τον ακόλουθο πίνακα:

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 57

ᾰ → ᾱ (μετά από ε, ι, ρ)	π.χ. *μαραίνω* (θ. *μαρᾰν-*)	→	*ἐ-μάρᾱν-α*
ᾰ → η	π.χ. *φαίνω* (θ. *φᾰν-*)	→	*ἔ-φην-α*
ε → ει	π.χ. *ἀγγέλλω* (θ. *ἀγγελ-*)	→	*ἤγγειλ-α*
ῐ → ῑ	π.χ. *κρίνω* (θ. *κρῐν-*)	→	*ἔ-κρῑν-α*
ῠ → ῡ	π.χ. *ἀμύνω* (θ. *ἀμῠν-*)	→	*ἤμῡν-α*

Σχηματισμός άλλων εγκλίσεων

υποτακτική	**ε.φ.**	*νείμ - ω*
	μ.φ.	*νείμ - ωμαι*
ευκτική	**ε.φ.**	*νείμ - αιμι*
	μ.φ.	*νειμ - αίμην*
προστακτική	**ε.φ.**	*νεῖμ - ον* (β′ εν.)
	μ.φ.	*νεῖμ - αι* (β′ εν.)
απαρέμφατο	**ε.φ.**	*νεῖμ - αι*
	μ.φ.	*νείμ - ασθαι*
μετοχή	**ε.φ.**	*νείμ - ας*
		νείμ - ασα
		νεῖμ - αν
	μ.φ.	*νειμ - άμενος*
		νειμ - αμένη
		νειμ - άμενον

Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις αορίστου του ρ. *στέλλω, στέλλομαι* και να τονίσετε τους ρηματικούς τύπους:

Ενεργητική φωνή

	οριστική	**υποτακτική**	**ευκτική**	**προστακτική**
α′ εν.	*ἔστειλ-α*	*στείλ-ω*	*στείλ-αιμι*	—
β′ εν.	*ἐστειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*
γ′ πληθ.	*ἐστειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*

απαρέμφατο: .... **μετοχή:** ...., ..., ...

Μέση φωνή

	οριστική	**υποτακτική**	**ευκτική**	**προστακτική**
α′ εν.	*ἐστειλ-άμην*	*στείλ-ωμαι*	*στειλ-αίμην*	—
β′ εν.	*ἐστειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*
γ′ πληθ.	*ἐστειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*	*στειλ-.....*

απαρέμφατο: .... **μετοχή:** ...., ..., ...

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 58

2. Η κλίση των ανώμαλων ουσιαστικών *ἡ ναῦς* και *ἡ χείρ*

Τα ουσιαστικά που μεταβάλλουν το θέμα τους σε κάποιες πτώσεις ονομάζονται **μεταπλαστά**. Το ουσιαστικό ***ἡ ναῦς*** (πβ. ν.ε.: ναύσταθμος, νηοπομπή) κλίνεται σύμφωνα με τη γ′ κλίση και παρουσιάζει τρία θέματα: ***ναυ-, νε-*** και ***νη-***.

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*ἡ ναῦ-ς*	*αἱ νῆ-ες*
γεν.	*τῆς νε-ώς*	*τῶν νε-ῶν*
δοτ.	*τῇ νη-ί*	*ταῖς ναυ-σί(ν)*
αιτ.	*τὴν ναῦ-ν*	*τὰς ναῦ-ς*
κλητ.	*ὦ ναῦ*	*ὦ νῆ-ες*

Το ουσιαστικό ***ἡ χείρ*** (πβ. ν.ε.: χειροποίητος, χειροτεχνία) κλίνεται σύμφωνα με τη γ′ κλίση. Στη δοτική πληθ. εμφανίζει θέμα ***χερ-***.

	ενικός αριθμός	πληθυντικός αριθμός
ονομ.	*ἡ χείρ*	*αἱ χεῖρες*
γεν.	*τῆς χειρός*	*τῶν χειρῶν*
δοτ.	*τῇ χειρί*	*ταῖς χερσί(ν)*
αιτ.	*τὴν χεῖρα*	*τὰς χεῖρας*
κλητ.	*ὦ χείρ*	*ὦ χεῖρες*

Ασκήσεις

1. **Να μεταφέρετε τους κλιτούς τύπους των παρακάτω προτάσεων στον άλλο αριθμό:**
   α. *Ταῖς ἄλλαις ναυσὶν ἔπλεον ἐπὶ τὰς πολεμίας.*
   β. *Ἂν δ' ἄρα ἀνατείναντές τινες τὰς δεξιὰς χεῖρας προσελαύνωσιν ὑμῖν, δέχεσθε φιλίως τοὺς ἄνδρας.*
   γ. *Κτενῶ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ ψήφῳ καὶ τῇ ἐμαυτοῦ χειρί, ἂν δυνατὸς ὦ, ὃς ἂν καταλύσῃ τὴν δημοκρατίαν.*

2. **Να συμπληρώσετε τους παρακάτω πίνακες με τους τύπους του αορίστου ενεργητικής και μέσης φωνής του ρ. *καθαίρω*:**

Ενεργητική φωνή

	οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*ἐκαθ........*	*καθ.......*	*καθ.......*	—
γ′ εν.	....	....	....	....
α′ πληθ.	....	....	....	—
γ′ πληθ.	....	....	....	....

απαρέμφατο: ...., **μετοχή:** ...., ..., ...

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 59

Μέση φωνή

	οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*ἐκαθ*.........	*καθ*...........	*καθ*..........	—
γ′ εν.	....	....	....	....
α′ πληθ.	....	....	....	—
γ′ πληθ.	....	....	....	....

απαρέμφατο: .... **μετοχή:** ...., ..., ...

3. **Να εντοπίσετε τους τύπους αορίστου β′ του κειμένου της Ενότητας (πλην απαρεμφάτων και μετοχών) και να γράψετε το ίδιο πρόσωπο σε όλες τις εγκλίσεις του ίδιου χρόνου.**

4. **Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τη γραμματική αναγνώρισή τους στη στήλη Β′ και στη συνέχεια να γράψετε το α′ ενικό οριστικής ενεστώτα κάθε ρήματος στη φωνή που βρίσκεται:**

Α′	Β′
1. *στελεῖ*	**α.** απαρ. μέλλ. ε.φ.
2. *σφαλοῦνται*	**β.** γ′ πληθ. οριστ. μέλλ. μ.φ.
3. *ἔφηναν*	**γ.** γ′ εν. οριστ. μέλλ. ε.φ.
4. *ἀγγείλατε*	**δ.** β′ πληθ. προστ. αορ. ε.φ.
5. *ἐκτενεῖν*	**ε.** γ′ πληθ. οριστ. αορ. ε.φ.

5. **Αφού συμπληρώσετε τον πίνακα, στην έγχρωμη στήλη θα δείτε να σχηματίζεται το γ′ πληθ. ευκτ. μέλλ. ε.φ. του ρ. *σφάλλω*:**

α. γ′ πληθ. υποτ. αορ. ε.φ. ρ. *μένω*.
β. β′ εν. οριστ. παρακ. ε.φ. ρ. *γράφω*.
γ. απαρ. αορ. ε.φ. ρ. *μένω*.
δ. γ′ εν. ευκτ. μέλλ. ε.φ. ρ. *ἀγγέλλω*.
ε. ονομ. εν. ουδ. μτχ. μέλλ. ε.φ. ρ. *βάλλω*.
στ. β′ εν. ευκτ. αορ. ε.φ. ρ. *νέμω*.
ζ. β′ εν. προστ. αορ. ε.φ. ρ. *ἐφευρίσκω*.
η. β′ εν. υποτ. αορ. μ.φ. ρ. *κρίνομαι*.

α.								
β.								
γ.								
δ.								
ε.								
στ.								
ζ.								
η.								

Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται.

Πλάτων, *Μενέξενος* 246e-247a

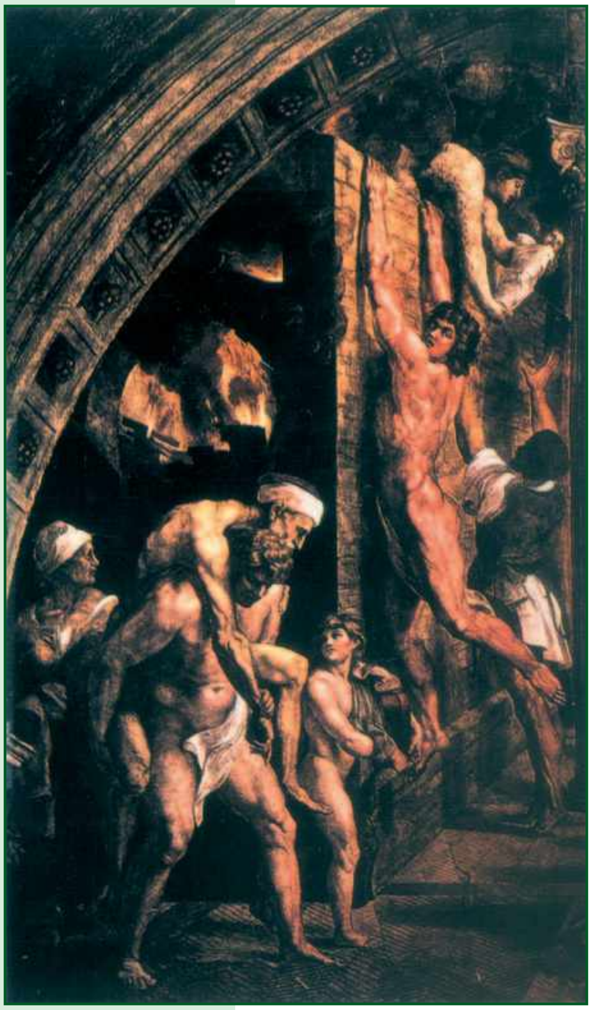

Ο Αινείας φεύγει από τη φλεγόμενη Τροία κουβαλώντας στους ώμους τον πατέρα του Αγχίση (λεπτομέρεια από τη νωπογραφία **Η πυρκαγιά του Μπόργκο** *του Ραφαήλ, παπικά διαμερίσματα, Βατικανό).*

΄Ενα παράδειγμα σεβασμού προς τους γονείς

Α. Κείμενο

Με τον λόγο του *Κατὰ Λεωκράτους* ο Λυκούργος (περ. 390-324 π.Χ.), Αθηναίος πολιτικός και ρήτορας, ζήτησε από το δικαστήριο της Ηλιαίας την καταδίκη του συμπολίτη του Λεωκράτη. Αυτός εγκατέλειψε την Αθήνα λίγο πριν από τη μάχη της Χαιρώνειας, επειδή φοβήθηκε ότι η πόλη θα έπεφτε στα χέρια των Μακεδόνων, και κατέφυγε στη Ρόδο, όπου διέδωσε ότι η πόλη είχε ήδη καταληφθεί. Στον λόγο του ο ρήτορας επισημαίνει το χρέος των πολιτών προς το θείο, την πατρίδα, τους νόμους και τους γονείς. Στο απόσπασμα τονίζεται η σημασία του σεβασμού προς τους γονείς.

Λέγεται γοῦν ἐν Σικελίᾳ (εἰ γὰρ καὶ μυθωδέστερόν ἐστιν, ἀλλ᾽ ἁρμόσει καὶ νῦν ἅπασι τοῖς νεωτέροις ἀκοῦσαι) ἐκ τῆς Αἴτνης ῥύακα πυρὸς γενέσθαι· τοῦτον δὲ ῥεῖν φασιν ἐπί τε τὴν ἄλλην χώραν, καὶ δὴ καὶ πρὸς πόλιν τινὰ τῶν ἐκεῖ κατοικουμένων. Τοὺς μὲν οὖν ἄλλους ὁρμῆσαι πρὸς φυγήν, τὴν αὑτῶν σωτηρίαν ζητοῦντας, ἕνα δέ τινα τῶν νεωτέρων, ὁρῶντα τὸν πατέρα πρεσβύτερον ὄντα καὶ οὐχὶ δυνάμενον ἀποχωρεῖν, ἀλλὰ ἐγκαταλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ πυρός, ἀράμενον φέρειν. Φορτίου δ᾽ οἶμαι προσγενομένου καὶ αὐτὸς ἐγκατελήφθη. Ὅθεν δὴ καὶ ἄξιον θεωρῆσαι τὸ θεῖον, ὅτι τοῖς ἀνδράσιν τοῖς ἀγαθοῖς εὐμενῶς ἔχει. Λέγεται γὰρ κύκλῳ τὸν τόπον ἐκεῖνον περιρρυῆναι τὸ πῦρ καὶ σωθῆναι τούτους μόνους, ἀφ᾽ ὧν καὶ τὸ χωρίον ἔτι καὶ νῦν προσαγορεύεσθαι τῶν εὐσεβῶν χῶρον· τοὺς δὲ ταχεῖαν τὴν ἀποχώρησιν ποιησαμένους καὶ τοὺς ἑαυτῶν γονέας ἐγκαταλιπόντας ἅπαντας ἀπολέσθαι.

Λυκοῦργος, *Κατὰ Λεωκράτους* 95-96

Γλωσσικά σχόλια

γοῦν	λοιπόν, πράγματι
ὁ/ἡ μυθώδης, τὸ μυθῶδες	αυτός που μοιάζει με μύθο
ἁρμόσει (μέλλ. απρόσ. ρ. *ἁρμόττει / ἁρμόζει*)	θα είναι κατάλληλο
ὁ ῥύαξ, τοῦ ῥύακος	το ρυάκι
ῥεῖν (απαρ. ενεστ. ρ. *ῥέω*)	ότι ρέει, κυλάει
ἐγκαταλαμβάνομαι	παγιδεύομαι μέσα σε κάτι
ἀράμενον (μτχ. αορ. ρ. *αἴρομαι*)	αφού πήρε στους ώμους του (πβ. ν.ε.: άρση)
προσγίγνομαι	προστίθεμαι
ὅθεν	από αυτό το γεγονός
θεωρέω, θεωρῶ	κοιτάζω, παρατηρώ (πβ. ν.ε.: θεωρία, θεώρηση)
εὐμενῶς ἔχω	ευνοώ, έχω φιλικές διαθέσεις
κύκλῳ τὸν τόπον ἐκεῖνον περιρρυῆναι (απαρ. αορ. β′ ρ. *περιρρέω*)	κύλησε ολόγυρα και περικύκλωσε το μέρος εκείνο
τὸ χωρίον	η περιοχή
προσαγορεύομαι	αποκαλούμαι
ὁ χῶρος	ο τόπος
ἀπολέσθαι (απαρ. αορ. β′ ρ. *ἀπόλλυμαι*)	ότι χάθηκαν (πβ. ν.ε.: απώλεια)

Ερμηνευτικά σχόλια

Λέγεται γοῦν ἐν Σικελίᾳ ἐκ τῆς Αἴτνης ῥύακα πυρὸς γενέσθαι: Η Αίτνα είναι ενεργό ακόμη ηφαίστειο της Σικελίας, κοντά στην πόλη της Κατάνης. Σύμφωνα με αρχαίες μαρτυρίες, μία σφοδρότατη έκρηξη του ηφαιστείου σημειώθηκε περίπου το 475 π.Χ.

τὸ θεῖον τοῖς ἀνδράσιν τοῖς ἀγαθοῖς εὐμενῶς ἔχει: Η αντίληψη για τη σχέση θεών και ανθρώπων ήταν διαφορετική κατά καιρούς στην αρχαία Ελλάδα. Έτσι, άλλη σχέση θεού και ανθρώπου παρατηρείται στην ομηρική ποίηση, άλλη στον Ηρόδοτο και άλλη στην τραγωδία. Ο Λυκούργος εδώ, πάντως, υποστηρίζει την ευρύτερα διαδεδομένη αντίληψη ότι οι θεοί βοηθούν τους καλούς και ευσεβείς ανθρώπους. Εντούτοις, για μεγάλο διάστημα οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν και στην κληρονομική ενοχή (βλ. ιδίως Αισχύλο και Ηρόδοτο), σύμφωνα με την οποία ο θεός τιμωρεί όχι τον υπαίτιο αλλά τους απογόνους του.

Ερωτήσεις

1. Ποιο περιστατικό διηγείται ο Λυκούργος, για να καταδείξει ότι οι θεοί τιμούν τον σεβασμό προς τους γονείς;
2. Γνωρίζετε άλλα παραδείγματα σεβασμού προς τους γονείς και, γενικότερα, προς τους μεγαλυτέρους από τη μυθολογία ή την Ιστορία;
3. Ενισχύουν, κατά τη γνώμη σας, οι σύγχρονες κοινωνίες τον σεβασμό προς τους γονείς και τους μεγαλυτέρους και βοηθούν τα μέλη τους που αντιμετωπίζουν προσωρινά ή μονιμότερα προβλήματα; Να αναφέρετε συγκεκριμένα παραδείγματα.
4. Να εικονογραφήσετε το περιστατικό που περιγράφει ο Λυκούργος επιλέγοντας το υλικό και την τεχνική που προτιμάτε.

Άλλο ένα παράδειγμα σεβασμού προς τους γεροντότερους της οικογένειας: Ο Ακάμας και ο Δημοφών οδηγούν τη γιαγιά τους Αίθρα μετά την πτώση της Τροίας (αττικός ερυθρόμορφος κρατήρας, 500 π.Χ., Βρετανικό Μουσείο Λονδίνου).

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

◗ Να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη του πίνακα χαρακτηρίζοντας το α′ συνθετικό των λέξεων της πρώτης στήλης σύμφωνα με το παράδειγμα:

Σύνθετες λέξεις

Άκλιτη λέξη ως α′ συνθετικό

σύνθετη λέξη	συνθετικά	το α′ συνθετικό είναι...
ἀποχωρέω, ἀποχωρῶ	ἀπό + χωρέω, χωρῶ	πρόθεση
ἐπισκοπέω, ἐπισκοπῶ	ἐπί + σκοπέω, σκοπῶ	
εὐμενής	εὖ + μένος	
εὐσεβής	εὖ + σέβω	
κατοικέω, κατοικῶ	κατά + οἰκέω, οἰκῶ	
περιρρέω	περί + ῥέω	
προσαγορεύω	πρός + ἀγορεύω	
προσγίγνομαι	πρός + γίγνομαι	

Ασκήσεις

1. α. Να συμπληρώσετε τη δεύτερη στήλη του πίνακα με λέξεις της α.ε. αντώνυμες αυτών της πρώτης στήλης:

λέξη	αντώνυμο
ἄπορος	________
ἀκλεής (= άδοξος)	________
εὐλογέω, εὐλογῶ	________
εὐσεβής	________
δύσελπις	________
δύσνοια	________
δυσδαίμων	________

β. Να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις της ν.ε. με α′ συνθετικό το επίρρημα *εὖ* ή το μόριο *δυσ-* που να αποδίδουν τις παρακάτω φράσεις:

αυτός που είναι δύσκολο να επιλυθεί → ________

αυτός που ηχεί ευχάριστα → ________

αυτός που πείθεται δύσκολα → ________

αυτός που θραύεται εύκολα → ________

αυτός που κινείται με δυσκολία, ο αργός → ________

αυτός που προμηνύει δυσάρεστη έκβαση κάποιου πράγματος → ________

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 64

2. α. Χρησιμοποιώντας προθέσεις ως α′ συνθετικό και το ρήμα *ῥέω* ως β′ συνθετικό να σχηματίσετε σύνθετα ρήματα της α.ε. και να γράψετε τη σημασία τους.

β. Να γράψετε στη ν.ε. από δύο σύνθετα ρήματα χρησιμοποιώντας τις προθέσεις *ἀμφί, ἀντὶ* και *παρὰ* ως α′ συνθετικό.

3. Να συμπληρώσετε στις παρενθέσεις τους αριθμούς των σύνθετων λέξεων του πλαισίου οι οποίοι αντιστοιχούν στις σημασίες που δίνονται δίπλα:

1. πυροδότηση
2. πυρίμαχος
3. πυραγός
4. πυρομανής
5. πυρασφάλεια

α. αυτός που αντέχει σε υψηλές θερμοκρασίες ( )
β. πρόσωπο που του αρέσει να προκαλεί πυρκαγιές ( )
γ. αξιωματικός της Πυροσβεστικής ( )
δ. η μέριμνα για την αποτροπή ατυχημάτων που προκαλούνται από φωτιά ( )
ε. πρόκληση έκρηξης με χρήση ειδικού μηχανισμού ( )

Γ1. Γραμματική

Οι λέξεις *ἐγκατελήφθη* και *σωθῆναι* του κειμένου της Ενότητας είναι τύποι παθητικού αορίστου. Ποιο κοινό χαρακτηριστικό παρουσιάζουν;

Ι. Παθητικοί χρόνοι φωνηεντόληκτων και αφωνόληκτων ρημάτων

Στην α.ε. τα ρήματα στη μέση και παθητική διάθεση έχουν τις ίδιες καταλήξεις. Εξαίρεση αποτελούν ο μέλλοντας και ο αόριστος, που σχηματίζουν διαφορετικούς τύπους στην παθητική διάθεση· μάλιστα μερικά ρήματα σχηματίζουν δύο ζεύγη παθητικών χρόνων, τους πρώτους (α′) και τους δεύτερους (β′) παθητικούς χρόνους.

1. Α′ παθητικός μέλλοντας

θέμα ρήματος → | **πρόσφυμα -θη-** → | **καταλήξεις μέλλοντα μέσης φωνής** →

	θέμα ρήματος		πρόσφυμα -θη-		καταλήξεις
οριστική	*λυ*	-	*θή*	-	*σομαι*
ευκτική	*λυ*	-	*θη*	-	*σοίμην*
απαρέμφατο	*λυ*	-	*θή*	-	*σεσθαι*
μετοχή	*λυ*	-	*θη*	-	*σόμενος*
	λυ	-	*θη*	-	*σομένη*
	λυ	-	*θη*	-	*σόμενον*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 65

2. Α΄ παθητικός αόριστος

Σχηματισμός

αύξηση → **θέμα ρήματος** → **πρόσφυμα -θη-**

οριστική	ἐ - σώ - θη - ν	← **καταλήξεις**

Κλίση

οριστική	**υποτακτική**	**ευκτική**	**προστακτική**
ἐ-σώ-θη-ν	*σω-θῶ*	*σω-θείη-ν*	—
ἐ-σώ-θη-ς	*σω-θῇ-ς*	*σω-θείη-ς*	*σώ-θη-τι*
ἐ-σώ-θη	*σω-θῇ*	*σω-θείη*	*σω-θή-τω*
ἐ-σώ-θη-μεν	*σω-θῶ-μεν*	*σω-θείη-μεν, σω-θεῖ-μεν*	—
ἐ-σώ-θη-τε	*σω-θῆ-τε*	*σω-θείη-τε, σω-θεῖ-τε*	*σώ-θη-τε*
ἐ-σώ-θη-σαν	*σω-θῶ-σι*	*σω-θείη-σαν, σω-θεῖ-εν*	*σω-θέ-ντων, σω-θή-τωσαν*

απαρέμφατο: *σω-θῆ-ναι* **μετοχή:** *σω-θείς, σω-θεῖσα, σω-θέν*

Παρατηρήσεις

- Τα **αφωνόληκτα** ρήματα ακολουθούν τους ίδιους κανόνες σχηματισμού και την ίδια κλίση στον παθητικό μέλλοντα και αόριστο, αλλά μεταβάλλουν τον χαρακτήρα τους μπροστά από το ***-θ-*** του χρονικού προσφύματος ***-θη-/-θε-***, όπως φαίνεται παρακάτω:

  π, β, (πτ) → **φ** **κ, γ, (ττ, σσ)** → **χ** **τ, δ, θ, (ζ)** → **σ**

  π.χ. *λείπομαι* → (θ. *λειπ-*) *λειφθήσομαι, ἐλείφθην*
  λαμβάνομαι → (θ. *λαβ-*) *ἐλήφθην*
  κηρύττομαι → (θ. *κηρυκ-*) *κηρυχθήσομαι, ἐκηρύχθην*
  πείθομαι → (θ. *πειθ-*) *πεισθήσομαι, ἐπείσθην*

- **Μερικά ρήματα** σχηματίζουν τον παθητικό μέλλοντα και αόριστο α΄ με την **προσθήκη ενός *-σ-* πριν από το πρόσφυμα *-θη-***, παρόλο που δεν είναι οδοντικόληκτα,
  π.χ. *ἀκούομαι* → *ἀκουσθήσομαι, ἠκούσθην*
  κελεύομαι → *κελευσθήσομαι, ἐκελεύσθην*

3. Β΄ παθητικός μέλλοντας και αόριστος

Μερικά ρήματα σχηματίζουν τον παθητικό μέλλοντα και αόριστο με την προσθήκη μετά το θέμα του προσφύματος ***-η-/-ε-*** αντί για ***-θη-/-θε-***, π.χ. *γραφ-ή-σομαι, ἐγράφ-η-ν*. Έτσι σχηματίζονται ο **β΄ παθητικός μέλλοντας** και ο **β΄ παθητικός αόριστος**. Ο παθητικός μέλλοντας και αόριστος β΄ κλίνονται όπως και οι αντίστοιχοι πρώτοι παθητικοί χρόνοι με τη μόνη διαφορά ότι το β΄ ενικό προστακτικής έχει κατάληξη ***-θι*** (αντί για *-τι*), π.χ. *γράφη-θι*.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 66

Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις που λείπουν από τον παρακάτω πίνακα και να τονίσετε τους τύπους:

	οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
α′ εν.	*ἐγράφ-ην*	*γραφ.........*	*γραφ.........*	—
β′ εν.	*ἐγράφ........*	*γραφ.........*	*γραφ.........*	*γράφ.......*
γ′ εν.	*ἐγράφ........*	*γραφ.........*	*γραφ.........*	*γραφ.......*
β′ πληθ.	*ἐγράφ........*	*γραφ.........*	*γραφ........*	*γράφ.......*

απαρέμφατο: *γραφ.......* **μετοχή:** *γραφ........., γραφ........., γραφ............*

ΙΙ. Αυτοπαθητικές αντωνυμίες

Αυτοπαθητικές είναι οι αντωνυμίες που φανερώνουν ότι το ίδιο το υποκείμενο ενεργεί και συγχρόνως δέχεται την ενέργεια (παθαίνει), π.χ. *γνῶθι* ***σαυτόν***. Επειδή οι τύποι της αυτοπαθητικής αντωνυμίας επέχουν στον λόγο θέση αντικειμένου, η αντωνυμία σχηματίζει μόνο τις πλάγιες πτώσεις.

	ενικός αριθμός						
	α′ πρόσωπο		β′ πρόσωπο		γ′ πρόσωπο		
	αρσενικό	θηλυκό	αρσενικό	θηλυκό	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
γεν.	*ἐμαυτοῦ*	*ἐμαυτῆς*	*σεαυτοῦ*	*σεαυτῆς*	*ἑαυτοῦ*	*ἑαυτῆς*	—
δοτ.	*ἐμαυτῷ*	*ἐμαυτῇ*	*σεαυτῷ*	*σεαυτῇ*	*ἑαυτῷ*	*ἑαυτῇ*	—
αιτ.	*ἐμαυτόν*	*ἐμαυτήν*	*σεαυτόν*	*σεαυτήν*	*ἑαυτόν*	*ἑαυτήν*	*ἑαυτό*

	πληθυντικός αριθμός			
	α′ πρόσωπο		β′ πρόσωπο	
	αρσενικό	θηλυκό	αρσενικό	θηλυκό
γεν.	*ἡμῶν αὐτῶν*	*ἡμῶν αὐτῶν*	*ὑμῶν αὐτῶν*	*ὑμῶν αὐτῶν*
δοτ.	*ἡμῖν αὐτοῖς*	*ἡμῖν αὐταῖς*	*ὑμῖν αὐτοῖς*	*ὑμῖν αὐταῖς*
αιτ.	*ἡμᾶς αὐτούς*	*ἡμᾶς αὐτάς*	*ὑμᾶς αὐτούς*	*ὑμᾶς αὐτάς*

	πληθυντικός αριθμός		
	γ′ πρόσωπο		
	αρσενικό	θηλυκό	ουδέτερο
γεν.	*ἑαυτῶν ἢ σφῶν αὐτῶν*	*ἑαυτῶν ἢ σφῶν αὐτῶν*	—
δοτ.	*ἑαυτοῖς ἢ σφίσιν αὐτοῖς*	*ἑαυταῖς ἢ σφίσιν αὐταῖς*	—
αιτ.	*ἑαυτούς ἢ σφᾶς αὐτούς*	*ἑαυτάς ἢ σφᾶς αὐτάς*	*ἑαυτά*

Γ2. Σύνταξη

Ποιητικό αίτιο και παθητική σύνταξη

- ***ἐγκαταλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ πυρός:* Να αναγνωρίσετε τη διάθεση και τον χρόνο του ρήματος και να βρείτε τι δηλώνει ο εμπρόθετος προσδιορισμός.**

Τα ρήματα παθητικής διάθεσης φανερώνουν ότι το υποκείμενό τους δέχεται μία ενέργεια από ένα άλλο πρόσωπο ή πράγμα. Ο συντακτικός όρος ο οποίος δηλώνει αυτό το πρόσωπο ή το πράγμα ονομάζεται **ποιητικό αίτιο.** Στο παράδειγμα του κειμένου το ποιητικό αίτιο εκφέρεται με τη συνηθέστερη μορφή του, δηλ. τον εμπρόθετο προσδιορισμό ***ὑπό* + γενική** (πβ. ν.ε.: Σώθηκε από τον ναυαγοσώστη). Άλλες **μορφές ποιητικού αιτίου** είναι οι ακόλουθες:

***ἀπό*, *ἐκ*, *παρά*, *πρός* + γενική**	*Ὠφεληθησόμεθα* ***ἀπὸ τῶν ποιητῶν****.* *Ἡ νῆσος δῶρον* ***ἐκ βασιλέως*** *ἐδόθη.* ***Παρὰ πάντων*** *ὁμολογεῖται ὅτι οἱ καταλύοντες τὸν δῆμον ἐβούλοντο ἐκεῖνον τῶν πολιτῶν ἐκποδὼν γενέσθαι.* *Τὴν κιβωτὸν ἤκουσεν ᾐχμαλωτίσθαι* ***πρὸς τῶν πολεμίων****.*
απρόθετη δοτική, συνήθως με παρακ., υπερσ. ή συντ. μέλλ. ή με ρηματικό επίθετο σε *-τός* ή *-τέος*	*Ταῦτα ὡμολόγητο* ***ἡμῖν*** *τε καὶ* ***σοί****.* *Ὁ ποταμός ἐστιν* ***ἡμῖν*** *διαβατέος.*

Ενώ στην ενεργητική σύνταξη η έμφαση δίνεται στο υποκείμενο που δρα, στην παθητική η έμφαση δίνεται στην **πράξη**:

ενεργητική σύνταξη			**παθητική σύνταξη**		
Ὁ βασιλεὺς	*ἐδίωκε*	***τοὺς πολεμίους***	***Οἱ πολέμιοι***	*ἐδιώκοντο*	***ὑπὸ τοῦ βασιλέως***
υποκείμενο	ρήμα ενεργ. διάθεσης	**αντικείμενο**	**υποκείμενο**	ρήμα παθ. διάθεσης	**ποιητικό αίτιο**
Ο βασιλιάς καταδίωκε **τους εχθρούς**			**Οι εχθροί** καταδιώκονταν **από τον βασιλιά**		

Ασκήσεις

1. Να κλίνετε το ρ. *πέμπω* στους χρόνους και στις εγκλίσεις που ζητούνται:

παθητικός μέλλοντας α΄		παθητικός αόριστος α΄	
οριστική	**ευκτική**	**υποτακτική**	**προστακτική**
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....
....	....	....	....

2. Να μεταφέρετε τους παρακάτω ρηματικούς τύπους στο ίδιο πρόσωπο παθητικού μέλλοντα και αορίστου διατηρώντας σταθερή την έγκλιση:

	παθητικός μέλλοντας α΄	παθητικός αόριστος α΄
κινδυνεύεται	....	....
παύοιντο	....	....
βουλεύσοιο	....	....
πράττεσθαι	....	....
ψευσάμενος	....	....
ἱδρύεσθε	....	....

3. Να ελέγξετε τους παρακάτω ρηματικούς τύπους και να διορθώσετε όσους είναι λανθασμένοι:

οριστική	υποτακτική	ευκτική	προστακτική
κελευθήσῃ	*λειφθεῖς*	*κελευθείης*	*πεμφθήντων*
ἐσώθης	*σωθῇς*	*σωθείης*	*σωθῆτι*
ἐλείφθησαν	*λείφθωσι*	*ληφθείησαν*	*λειφθήτω*
διαλέχθημεν	*διαλεχθόμεν*	*διαλεχθείημεν*	*διαλέχθετε*

4. Να υπογραμμίσετε την έγκλιση στην οποία βρίσκονται οι ρηματικοί τύποι που δίνονται και να γράψετε τον χρόνο στον οποίο βρίσκονται και τον αντίστοιχο τύπο του ενεστώτα:

παιδευθήσονται	(οριστ., ευκτ.)	____________________	____________________
ἱδρυθείης	(υποτ., ευκτ.)	____________________	____________________
κηρύχθητι	(προστ., υποτ.)	____________________	____________________
πεισθῇ	(οριστ., υποτ.)	____________________	____________________

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 69

5. Στις φράσεις που ακολουθούν να υπογραμμίσετε το ποιητικό αίτιο και τον παθητικό τύπο που συμπληρώνει και να γράψετε ποια μορφή έχει:

α. *Τῆς μὲν οὖν παιδείας τῆς ὑπὸ τῶν προγόνων καταλειφθείσης* (= που κληροδοτήθηκε) *καταφρονεῖτε.*
β. *Ἐλέγετο καὶ τοὺς θεοὺς ὑπὸ Διὸς βασιλεύεσθαι.*
γ. *Ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ πανήγυρις παρὰ πάντων ἀνθρώπων ἀγαπᾶται καὶ θαυμάζεται.*
δ. *Οὐκ ἠθέλησεν ἄλλων ἄρχειν, ἀλλ' εἵλετ'* (= προτίμησε) *ἐκ τῆς πόλεως ἀδικηθῆναι.*
ε. *Ὠθούμενοι ὑπ' ἀλλήλων καὶ πατούμενοι, ὑπὸ τοῦ οἰκείου πλήθους ἐφθάρησαν.*
στ. *Ὁ χρυσὸς ὑμῖν προτιμητέος ἐστίν.*

6. Να σχηματίσετε ολοκληρωμένες προτάσεις με τις λέξεις που σας δίνονται, αφού τις τοποθετήσετε στον σωστό τύπο:

α. *οἱ Πέρσαι, ὑπό, οἱ βασιλεῖς, ἄρχονται.*
β. *ἐτιμωρήθη, ὑπό, οἱ πολέμιοι, οὗτος, δικαίως.*
γ. *οἱ παῖδες, ὑπό, ὁ παιδοτρίβης, διδάσκονται.*

7. Να συμπληρώσετε τα κενά γράφοντας στην κατάλληλη πτώση το ουσιαστικό που σας δίνεται σε παρένθεση. Κατόπιν να μεταφέρετε τις προτάσεις στην ενεργητική φωνή και να εξηγήσετε πού δίνεται έμφαση μετά την αλλαγή της σύνταξης:

α. *Αἱ ὑδρίαι παρὰ ______________ (οἱ ταμίαι) ἐφυλάττοντο.*
β. *Ὁ νεανίας ὑπὸ ______________ (Μενέξενος) συλληφθήσεται.*
γ. *Αἱ εὐεργεσίαι ὑπὸ ______________ (πάντες ἄνθρωποι) καὶ πάλαι καὶ νῦν πανταχοῦ καὶ λέγονται καὶ μνημονεύονται.*
δ. *Ἐπείσθητε ὑπὸ ______________ (οἱ λόγοι) τοῦ κατηγόρου.*
ε. *Ἂν ὑπὸ ______________ (ἡ γυνή) ἐξαπατηθῆτε, οὐ μόνον ἔμ' ἀδικήσετε ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς αὐτούς.*
στ. *Ἡμῶν ἡ πόλις τὸ μὲν παλαιὸν ὑπὸ ______________ (οἱ τύραννοι) κατεδουλώθη, τὸ δὲ ὕστερον ὑπὸ ______________ (οἱ τριάκοντα).*

Ἰσχυρὸν ὄχλος ἐστίν, οὐκ ἔχει δὲ νοῦν.

Μένανδρος, *Γνῶμαι μονόστιχοι* 265

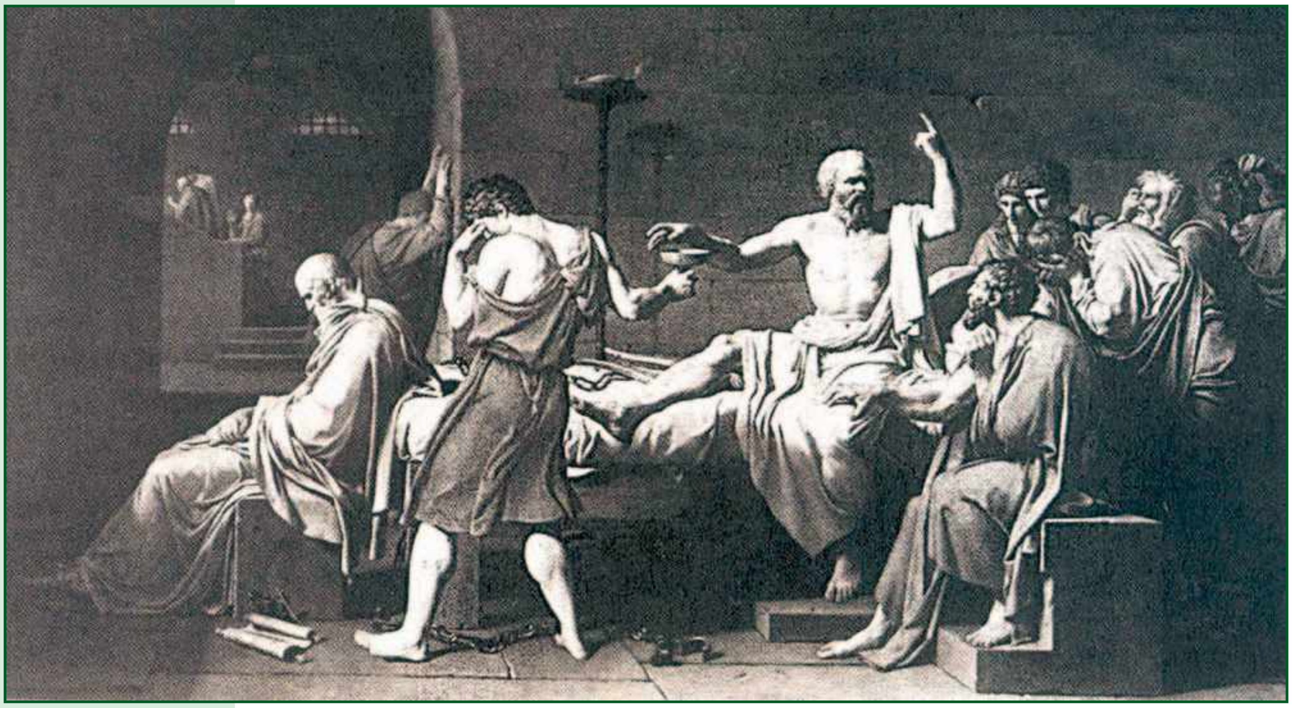

Ο Σωκράτης πίνει το κώνειο στη φυλακή, ενώ οι μαθητές του γύρω του βρίσκονται σε απόγνωση (Ζακ Λουί Νταβίντ, 1787, ελαιογραφία, Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης).

Οι νόμοι επισκέπτονται τον Σωκράτη στη φυλακή

Α. Κείμενο

Στο έργο του *Κρίτων* ο Πλάτων παρουσιάζει τα επιχειρήματα που προέβαλε ο Σωκράτης αποκρούοντας τις προτάσεις των φίλων του να δραπετεύσει πριν από την εκτέλεση της θανατικής ποινής που του επιβλήθηκε από το δικαστήριο της Ηλιαίας (399 π.Χ.). Η κατηγορία που οδήγησε τον Σωκράτη στην καταδίκη ήταν ότι πίστευε σε άλλους θεούς από εκείνους που τιμούσε η πόλη του και ότι διέφθειρε τους νέους. Η δικαιολόγηση της άρνησής του να δραπετεύσει ήταν δύσκολη, καθώς οι φίλοι του υποστήριζαν ότι η δραπέτευσή του δε θα αποτελούσε αδικία αλλά θεραπεία μιας αδικίας. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Σωκράτης παρουσιάζει τους νόμους προσωποποιημένους να του υποβάλλουν ερωτήματα σχετικά με τις συνέπειες μιας ενδεχόμενης δραπέτευσής του.

Εἰ μέλλουσιν ἡμῖν ἐνθένδε εἴτε ἀποδιδράσκειν, εἴθ' ὅπως δεῖ ὀνομάσαι τοῦτο, ἐλθόντες οἱ νόμοι καὶ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἐπιστάντες ἔροιντο· Εἰπέ μοι, ὦ Σώκρατες, τί ἐν νῷ ἔχεις ποιεῖν; Ἄλλο τι ἢ τούτῳ τῷ ἔργῳ ᾧ ἐπιχειρεῖς διανοῇ τούς τε νόμους ἡμᾶς ἀπολέσαι καὶ σύμπασαν τὴν πόλιν τὸ σὸν μέρος; Ἢ δοκεῖ σοι οἷόν τε ἔτι ἐκείνην τὴν πόλιν εἶναι καὶ μὴ ἀνατετράφθαι, ἐν ᾗ ἂν αἱ γενόμεναι δίκαι μηδὲν ἰσχύωσιν ἀλλὰ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἄκυροί τε γίγνωνται καὶ διαφθείρωνται; Τί ἐροῦμεν, ὦ Κρίτων, πρὸς ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα; Πολλὰ γὰρ ἄν τις ἔχοι, ἄλλως τε καὶ ῥήτωρ, εἰπεῖν ὑπὲρ τούτου τοῦ νόμου ἀπολλυμένου ὃς τὰς δίκας τὰς δικασθείσας προστάττει κυρίας εἶναι. Ἢ ἐροῦμεν πρὸς αὐτοὺς ὅτι «Ἠδίκει γὰρ ἡμᾶς ἡ πόλις καὶ οὐκ ὀρθῶς τὴν δίκην ἔκρινεν;» Ταῦτα ἢ τί ἐροῦμεν;

Πλάτων, *Κρίτων* 50a-c

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 71

Γλωσσικά σχόλια

μέλλουσιν (μτχ. ενεστ.) *ἡμῖν*	ενώ πρόκειται, ενώ σκοπεύουμε
ἀποδιδράσκω	δραπετεύω (πβ. ν.ε.: απόδραση)
ἐνθένδε	από εδώ
τὸ κοινὸν τῆς πόλεως	το σύνολο των πολιτών, οι δημόσιες αρχές
ἐπιστάντες (μτχ. αορ. β′ ρ. *ἐφίσταμαι*)	σταθούν μπροστά μας και (πβ. ν.ε.: επιστάτης, επιστασία)
εἰ... ἔροιντο (γ′ πληθ. ευκτ. αορ. β′ ρ. *ἐρωτάω, -ῶ*)	αν ρωτήσουν
ἐν νῷ (δοτ. εν. ουσ. *ὁ νοῦς*)	στον νου (σου)
διανοέομαι, διανοοῦμαι	σκέφτομαι (πβ. ν.ε.: διάνοια, διανοητής)
ἀπολέσαι (απαρ. αορ. ρ. *ἀπόλλυμι*)	να καταστρέψεις (πβ. ν.ε.: απώλεια)
ὁ σύμπας, ἡ σύμπασα, τὸ σύμπαν	όλος (ανεξαιρέτως)
τὸ σὸν μέρος	όσο εξαρτάται από εσένα, όσο περνάει από το χέρι σου
οἷόν τ' [εἶναι] (απαρ. απρόσ. έκφρασης) *εἶναι*	ότι είναι δυνατόν να υπάρχει
ἔτι	ακόμα, πια
ἀνατετράφθαι (απαρ. παρακ. ρ. *ἀνατρέπομαι*)	να μην έχει καταλυθεί
αἱ γενόμεναι δίκαι	οι δικαστικές αποφάσεις
ἰσχύω	ισχύω, έχω δύναμη (πβ. ν.ε.: ισχυρός, ανίσχυρος)
ὁ ἰδιώτης	ο ανειδίκευτος, ο μη επαΐων, ο απλός πολίτης
γίγνομαι ἄκυρος	ακυρώνομαι, χάνω την ισχύ μου
διαφθείρομαι	καταστρέφομαι, αφανίζομαι, (εδώ) καταργούμαι (πβ. ν.ε.: διαφθορά)
τί ἐροῦμεν; (ορ. μέλλ. ρ. *λέγω*)	τι θα πούμε;
ἔχω + απαρέμφατο	μπορώ να
ἄν τις ἔχοι εἰπεῖν	θα μπορούσε κανείς να πει
ἄλλως τε καί	και μάλιστα, και ιδιαίτερα
ἀπολλυμένου (μτχ. ενεστ. ρ. *ἀπόλλυμαι*)	που κινδυνεύει να χαθεί, να καταλυθεί (πβ. το απολωλός πρόβατο)
τὰς δίκας τὰς δικασθείσας	τις δικαστικές αποφάσεις
κύριός εἰμι	ισχύω, είμαι έγκυρος

Ερμηνευτικά σχόλια

ἐκείνην τὴν πόλιν εἶναι... ἄκυροί τε γίγνωνται καὶ διαφθείρωνται;: Ο Σωκράτης επισημαίνει στον Κρίτωνα πόσο σημαντικό είναι για την ύπαρξη μιας πολιτείας να γίνονται σεβαστές οι δικαστικές αποφάσεις. Η σημασία που αποδίδεται στη δικαστική εξουσία είναι διαχρονική. Στις μέρες μας, μάλιστα, στα δημοκρατικά πολιτεύματα η ανεξαρτησία και η απρόσκοπτη λειτουργία της Δικαιοσύνης θεωρούνται εγγύηση για τον σεβασμό των δικαιωμάτων του πολίτη και χαρακτηριστικά της πραγματικής δημοκρατίας.

ὑπὸ ἰδιωτῶν: *Ἰδιώτης* χαρακτηρίζεται ο ανειδίκευτος, ο απλός πολίτης. Αντιδιαστέλλεται προς πρόσωπα τα οποία κατέχουν δημόσια αξιώματα (*στρατηγός, ἄρχων*), έχουν μια επαγγελματική ιδιότητα (*χειροτέχνης, ἰατρός*) ή μια ειδικότερη ενασχόληση (*φιλόσοφος*).

ἄλλως τε καὶ ῥήτωρ: Όταν ένας πολίτης πρότεινε την τροποποίηση, την αντικατάσταση ή και την κατάργηση ενός νόμου, η Εκκλησία του Δήμου όριζε συνηγόρους ρήτορες, για να υπερασπίσουν τον νόμο αυτό. Η διαδικασία της κρίσης του νόμου λάμβανε χώρα ενώπιον του δικαστηρίου της Ηλιαίας. Εκθέτονταν τα επιχειρήματα υπέρ και κατά του νόμου και κατόπιν λαμβανόταν η σχετική απόφαση.

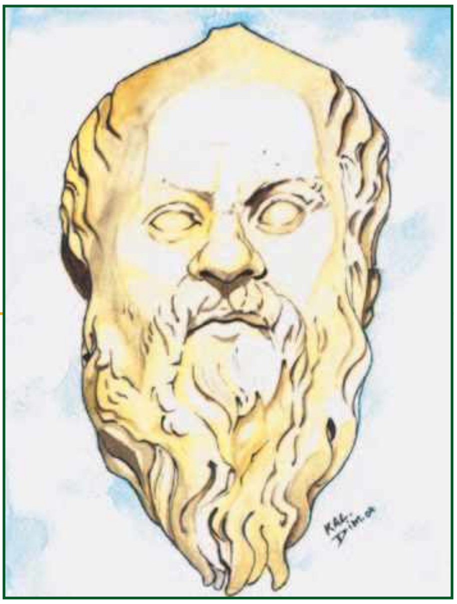

Αναπαράσταση ρωμαϊκού αντιγράφου προτομής του Σωκράτη (4ος αι. π.Χ., Μουσείο Βατικανού)

Ερωτήσεις

1. Ποια συνέπεια θα έχει, σύμφωνα με τα λεγόμενα των νόμων, η απόδραση του Σωκράτη από τη φυλακή; Ποια είναι, σύμφωνα με το κείμενο, η απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβίωση και τη διασφάλιση της σταθερότητας της πολιτείας;
2. Πώς εξηγείτε την άρνηση του Σωκράτη να εκμεταλλευτεί την ευκαιρία που του δίνουν οι φίλοι του να αποδράσει; Πώς θα τον χαρακτηρίζατε ως πολίτη και ως δάσκαλο;
3. Σε αρκετές περιπτώσεις ένας πολίτης ή μια κατηγορία πολιτών ενός σύγχρονου δημοκρατικού κράτους θεωρούν ότι θίγονται τα συμφέροντά τους από μια νομοθετική ρύθμιση. Ποια, κατά τη γνώμη σας, πρέπει να είναι η στάση τους;

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

1. Να συμπληρώσετε τα κενά του παρακάτω πίνακα αναλύοντας τις σύνθετες λέξεις του κειμένου της Ενότητας στα συνθετικά μέρη τους:

σύνθετη λέξη	α΄ συνθετικό	β΄ συνθετικό
ἀπόλλυμι		
διαφθείρω		
ἐφίστημι		
προστάττω		
σύμπας		

2. Να συμπληρώσετε τα κενά του παρακάτω πίνακα σχηματίζοντας σύνθετες λέξεις της α.ε. με τα συνθετικά που δίνονται:

α′ συνθετικό		β′ συνθετικό	σύνθετη λέξη
παρά	+	*νόμος*	(επίθ.) _________
ἐπί	+	*κοινός*	(επίθ.) _________
μήτηρ	+	*πόλις*	(ουσ.) _________
κώμη	+	*πόλις*	(ουσ.) _________
ἀ-	+	*πόλις*	(επίθ.) _________
ὑπό	+	*δίκη*	(επίθ.) _________
ἀνά	+	*κρίνω*	(ρήμα) _________
εὖ	+	*νοῦς*	(επίθ.) _________
μετά	+	*ἔχω*	(επίθ.) _________

3. Χρησιμοποιώντας ως α′ συνθετικό τις προθέσεις *ἀνά, ἀπό, ἐξ, ἐπί, μετά, περί, σὺν* και *ὑπὲρ* και ως β′ συνθετικό το ρήμα *ἔχω* να σχηματίσετε σύνθετα ρήματα, ουσιαστικά και επίθετα της α.ε., όπου είναι δυνατόν:

πρόθεση	ρήμα	ουσιαστικό	επίθετο
περί	*περιέχω*		

4. α. Χρησιμοποιώντας το ρ. *γίγνομαι* ως β′ συνθετικό και ως α′ συνθετικό κλιτή ή άκλιτη λέξη, να σχηματίσετε όσο περισσότερες σύνθετες λέξεις της α.ε. μπορείτε σύμφωνα με το παράδειγμα: *εὖ* + *γίγνομαι* > *εὐγενής*.

β. Να κατατάξετε τις –ομόρριζες του ρήματος *γίγνομαι*– λέξεις *γεννήτωρ, γέννα, γενναῖος, γονεύς, γένεσις, γένος, γόνιμος, γονικός, γνήσιος, γέννημα* στον κατάλληλο πίνακα:

ενέργεια ή κατάσταση
ἡ _______________
ἡ _______________

πρόσωπο που ενεργεί
ὁ _______________
ὁ _______________

αποτέλεσμα ενέργειας
τὸ _______________
τὸ _______________

επίθετα
____
____
____
____

Γ. Σύνταξη

1. Τα είδη του μορίου ἄν

Α. Υποθετικό

α. Βρίσκεται στην **αρχή** της πρότασης στην οποία ανήκει (δευτερεύουσα υποθετική).
β. Συντάσσεται με **υποτακτική**.
γ. Δέχεται **άρνηση *μή***.
δ. Μεταφράζεται στη ν.ε. με τον υποθετικό σύνδεσμο «**αν**».
π.χ. *Ἄν ἐμὲ ἀποκτείνητε, οὐκ ἐμὲ βλάψετε, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτούς.*

Β. Αοριστολογικό

α. Είναι πάντοτε η **δεύτερη λέξη** της πρότασης στην οποία ανήκει· η πρώτη είναι αναφορική αντωνυμία, αναφορικό επίρρημα, χρονικός ή τελικός σύνδεσμος.
β. Συντάσσεται με **υποτακτική**.
γ. Δέχεται **άρνηση *μή***.
δ. Στη ν.ε. **δε μεταφράζεται** ή αποδίδεται με: «**τυχόν**», «**ίσως**», «**-δήποτε**».
π.χ. *Ἄκουσον, ὡς ἂν μάθης* (= Άκουσε, για να καταλάβεις ίσως).

Γ. Δυνητικό

α. Δέχεται **άρνηση *οὐ(κ)***.
β. Συντάσσεται με:
i) **ευκτική** (πλην μέλλοντα). Η **δυνητική ευκτική** δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρόν και στο μέλλον. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό, θα μπορούσα να + ρήμα.
π.χ. *Ἔτι δὲ τί ἂν τοῖς τοιούτοις ἄχθοισθε* (= γιατί θα δυσανασχετούσατε);
ii) **οριστική** (μόνο ιστορικών χρόνων). Η **δυνητική οριστική** δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρελθόν ή κάτι αντίθετο του πραγματικού. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό ή υπερσυντέλικο.
π.χ. *Ἐβουλόμην ἂν πολλῶν ἕνεκεν Μειδίαν ζῆν* [= θα επιθυμούσα για πολλούς λόγους να ζούσε ο Μειδίας (αλλά δε ζει)].
iii) **απαρέμφατο** ή **μετοχή** (πλην μέλλοντα). **Δυνητικό απαρέμφατο** ή **μετοχή** συναντάμε στον πλάγιο λόγο και προέρχονται από δυνητική ευκτική ή δυνητική οριστική του ευθέος λόγου· συνήθως αποτελούν απόδοση εξαρτημένου υποθετικού λόγου.
π.χ. *Δοκεῖ μοί τις οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν* (= *οὐκ ἂν ἁμάρτοι*, δε θα έσφαλλε) *εἰπὼν ὅτι νυνὶ κρίνεται μὲν Ἀριστογείτων, δοκιμάζεσθε δὲ καὶ κινδυνεύεθ' ὑμεῖς περὶ δόξης.*
Δοκεῖ μοι συγγνώμην ἂν ἔχειν ἡμᾶς (= *ἂν εἴχομεν*, θα συγχωρούσαμε), *εἰ ἑωρῶμεν σωζόμενα τῇ πόλει τὰ ὑπὸ τούτων δημευόμενα.*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 75

➥ Παρατηρήσεις

- Οι χρονικοί σύνδεσμοι *ὅταν, ὁπόταν, ἐπειδὰν* και *ἐπὰν* προήλθαν από ενσωμάτωση του αοριστολογικού *ἂν* στους συνδέσμους *ὅτε, ὁπότε, ἐπειδὴ* και *ἐπεὶ* αντίστοιχα.
- Το υποθετικό *ἂν* προέρχεται από την ένωση του υποθετικού συνδέσμου *εἰ* με το αοριστολογικό *ἂν* (*εἰ ἂν* → *ἄν*).

2. Οι δευτερεύουσες προτάσεις της α.ε.

Όπως ήδη γνωρίζετε από τη Β′ Γυμνασίου –και από τη ν.ε.– σε μία περίοδο ή ημιπερίοδο υπάρχουν προτάσεις **κύριες** και **δευτερεύουσες.** Κύριες είναι αυτές που **μπορούν να σταθούν μόνες τους στον λόγο,** ενώ οι δευτερεύουσες **εξαρτώνται πάντα** από άλλες προτάσεις (κύριες ή δευτερεύουσες). **Σε κάθε περίοδο ή ημιπερίοδο πρέπει οπωσδήποτε να υπάρχει *τουλάχιστον μία κύρια πρόταση*.**

α. Ο χαρακτηρισμός των δευτερευουσών προτάσεων

Νῦν δὲ λέγει ***ὡς ἐγὼ ἀδικῶ***

Κύρια Πρόταση — Δευτερεύουσα Πρόταση

1. Η δευτερεύουσα πρόταση **εξαρτάται** από έναν όρο μιας άλλης πρότασης (συνήθως το ρήμα, ένα απαρέμφατο ή μία μετοχή), τον οποίο συμπληρώνει ή προσδιορίζει.

2. Η δευτερεύουσα πρόταση **εισάγεται** (αρχίζει) με μία συγκεκριμένη λέξη (ή φράση), που μπορεί να είναι ένας από τους υποτακτικούς συνδέσμους, μία αναφορική αντωνυμία, ένα αναφορικό επίρρημα, μία ερωτηματική αντωνυμία ή ένα ερωτηματικό επίρρημα.

3. Η δευτερεύουσα πρόταση **εκφέρεται** με έναν ρηματικό τύπο που βρίσκεται σε συγκεκριμένη έγκλιση.

4. Η δευτερεύουσα πρόταση έχει **συντακτικό ρόλο** στην εξάρτησή της.

Για να χαρακτηρίσουμε με ολοκληρωμένο τρόπο μια δευτερεύουσα πρόταση, πρέπει να αναφερθούμε σε όλα τα παραπάνω στοιχεία, δηλαδή να δηλώσουμε από πού **εξαρτάται**, πώς **εισάγεται**, πώς **εκφέρεται** και ποιος είναι ο **συντακτικός ρόλος** της.

π.χ. *Οἱ στρατιῶται λέγουσιν ὅτι Κῦρος τέθνηκε:* Στη φράση αυτή υπάρχουν δύο προτάσεις, μία κύρια (*Οἱ στρατιῶται λέγουσιν*) με ρήμα το *λέγουσιν* (εξάρτηση) και μία δευτερεύουσα ειδική (*ὅτι Κῦρος τέθνηκε*), η οποία εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο *ὅτι*, εκφέρεται με οριστική (*τέθνηκε*) και λειτουργεί ως αντικείμενο στο ρήμα εξάρτησης *λέγουσιν*.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 76

β. Διάκριση δευτερευουσών προτάσεων ως προς τη συντακτική θέση

- **Ονοματικές**
- **Επιρρηματικές**

◗ **Αφού θυμηθείτε την ανάλογη διάκριση στη ν.ε., να απαριθμήσετε τις δευτερεύουσες προτάσεις που έχετε διδαχθεί στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και να τις διακρίνετε σε ονοματικές και επιρρηματικές.**

γ. Οι ονοματικές δευτερεύουσες προτάσεις της α.ε.

- **Ειδικές**
- **Ενδοιαστικές**
- **Πλάγιες Ερωτηματικές**
- **Αναφορικές**

Ονομάζονται έτσι όσες λειτουργούν συντακτικά σαν ονόματα, δηλαδή έχουν συντακτική θέση την οποία μπορεί να καταλάβει ένα όνομα. Πιο συγκεκριμένα, οι ονοματικές δευτερεύουσες προτάσεις μπορεί να λειτουργούν ως:

Αντικείμενο σε προσωπικά ρήματα,

π.χ. *Λέγω **ὅτι** πολλαὶ καὶ καλαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἰσι σωτηρίας.*

Υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα ή σε απρόσωπες εκφράσεις,

π.χ. *Φόβος ἐστὶ **μὴ** ἡττηθῶμεν.*

Επεξήγηση, κυρίως σε ουδέτερο δεικτικής αντωνυμίας που προηγείται,

π.χ. *Τοῦτο ὑμᾶς δεῖ μαθεῖν, **ὅτι** τὸ συνέχον τὴν δημοκρατίαν ὅρκος ἐστίν.*

Είδη ονοματικών δευτερευουσών προτάσεων της α.ε.

Οι ονοματικές προτάσεις διακρίνονται σε τέσσερα είδη:

1. Ειδικές

Εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους *ὅτι* (όταν το περιεχόμενό τους είναι αντικειμενικό, πραγματικό) ή *ὡς* (όταν το περιεχόμενό τους είναι υποκειμενικό ή ψευδές).

π.χ. *Οἱ Ἀσσύριοι ἴσασιν* (= γνωρίζουν) *ὅτι* (= ότι πράγματι) *ἱππικὸν στράτευμα ἐν νυκτὶ ταραχῶδές ἐστι καὶ δύσχρηστον.*

Πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς (= ότι τάχα) *δυνατός εἰμι.*

Εξαρτώνται από ρήματα που σημαίνουν: λέω (λεκτικά), γνωρίζω (γνωστικά), αισθάνομαι (αισθητικά), δείχνω (δείξεως) κ.ά.

Εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και με ευκτική (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήματα ιστορικού χρόνου) η οποία ονομάζεται **ευκτική του πλαγίου λόγου.**

π.χ. *Καὶ κατηγοροῦσι αὐτοῦ ὡς πολλὰς ἀρχὰς ἦρξεν* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Δῆλόν ἐστιν ὅτι οὐκ ἂν προὔλεγεν, εἰ μὴ ἀληθεύσειν (= ότι θα βγει αληθινός) *ἐπίστευε* (δυν. οριστική, αντίθετο του πραγματικού).

Ὅτι βούλοισθε ἂν τὴν ἀρχήν, ἣν πρότερον ἐκέκτησθε, ἀναλαβεῖν πάντες ἐπιστάμεθα (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

Σχεδὸν ἐγίγνωσκον ὅτι εἴη που πλησίον τὸ στράτευμα τῶν πολεμίων (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 77

2. Ενδοιαστικές

Εισάγονται με τους ενδοιαστικούς συνδέσμους *μή* (= μήπως), όταν δηλώνεται φόβος μήπως συμβεί κάτι ανεπιθύμητο, και *μὴ οὐ* (= μήπως δεν), όταν δηλώνεται φόβος μήπως δε συμβεί κάτι επιθυμητό.

π.χ. *Ὀκνῶ* (= φοβάμαι) *μὴ μάταιος ἡμῖν ἡ στρατεία γένηται.*

Δέδοικα μὴ οὐκ ἔχω ταύτην τὴν σοφίαν.

Εξαρτώνται από ρήματα που δείχνουν φόβο, δισταγμό ή μέριμνα.

Εκφέρονται με: υποτακτική (κυρίως), με οριστική και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήματα ιστορικού χρόνου).

π.χ. *Φοβοῦμαι μὴ ἡττηθῶμεν* (υποτακτική, ενδεχόμενος φόβος).

Νῦν δὲ φοβούμεθα μὴ ἀμφοτέρων ἅμα ἡμαρτήκαμεν (= μήπως έχουμε αποτύχει και στα δύο), (οριστική, γιατί ο φόβος είναι πραγματικός).

Οἱ δὲ πολέμιοι δείσαντες (= επειδή φοβήθηκαν) *μὴ ἁλοῖεν* (= συλληφθούν) *ἐτράποντο* (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

3. Πλάγιες ερωτηματικές

Είναι, κυρίως, ερωτήσεις που μας μεταφέρονται σε **πλάγιο λόγο**. Διακρίνονται σε **ολικής άγνοιας**, στις οποίες η απάντηση είναι «ναι» ή «όχι» και **μερικής άγνοιας**, με τις οποίες ζητάει κανείς μια ειδικότερη λεπτομέρεια (π.χ. ποιος, πού, γιατί, πόσο).

Εισάγονται με ερωτηματικές και αναφορικές αντωνυμίες και με τα αντίστοιχα επιρρήματα, όταν είναι μερικής άγνοιας, και με το ερωτηματικό μόριο *εἰ*, όταν είναι ολικής αγνοίας.

π.χ. *Ἐπισκεψώμεθα* (= ας εξετάσουμε) *εἰ ὁ ἄριστος εὐδαιμονέστατος καὶ ὁ κάκιστος ἀθλιώτατός ἐστιν* (πλ. ερωτηματική πρόταση ολικής άγνοιας, εισαγωγή με το ερωτηματικό μόριο *εἰ*).

Σκέψασθε πῶς ἐπὶ τῶν προγόνων ταῦτα εἶχε (πλ. ερωτηματική πρόταση μερικής άγνοιας, εισαγωγή με το ερωτηματικό επίρρημα *πῶς*).

Ἐπιμηθεὺς ἠπόρει ὅ,τι χρήσαιτο (= δεν ήξερε τι να κάνει, πλ. ερωτηματική πρόταση μερικής άγνοιας, εισαγωγή με την αναφορική αντωνυμία *ὅ,τι*).

Εξαρτώνται από ρήματα που σημαίνουν: ρωτώ, απορώ, γνωρίζω, ερευνώ, εξετάζω, δείχνω, φροντίζω, προσπαθώ, λέω, δηλώνω κ.ά.

Εκφέρονται με: οριστική, υποτακτική (απορηματική*), δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήματα ιστορικού χρόνου).

π.χ. *Ἀπορῶ εἰ διδακτόν ἐστιν ἡ ἀρετή* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Οὐκ ἔχω ὅ,τι ἀποκρίνωμαι (υποτακτική που δηλώνει απορία).

Ἤροντο εἰ τύχοιεν ἂν (= ρώτησαν αν θα μπορούσαν να κάνουν) *εἰρήνης* (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

Ἐπεὶ δὲ ἦν πρὸς τοῖς ἀγγέλοις, ἀνηρώτα τί βούλοιντο (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

* **Θυμηθείτε:** απορηματική είναι η υποτακτική που χρησιμοποιείται κυρίως σε ερωτηματικές προτάσεις, πλάγιες ή ευθείες, και δηλώνει απορία· μεταφράζεται: **να + ρήμα.**

π.χ. *Οὐκ ἔχω ὅ,τι ἀποκρίνωμαι* (= Δεν ξέρω τι να απαντήσω).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 78

4. Ονοματικές αναφορικές

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι αναφορικές προτάσεις που χρησιμοποιούνται στη θέση ουσιαστικού, επιθέτου ή αντωνυμίας και λειτουργούν ως υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο ή ονοματικός προσδιορισμός (ομοιόπτωτος ή ετερόπτωτος).

π.χ. *Κῦρος δὲ ἔχων οὓς εἴρηκα, ὡρμᾶτο ἀπὸ Σάρδεων* (η αναφορική πρόταση *οὓς εἴρηκα* είναι αντικείμενο στη μετοχή *ἔχων* της κύριας πρότασης).

Ἔστι δίκης ὀφθαλμός, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ (η αναφορική πρόταση *ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ* λειτουργεί ως επιθετικός προσδιορισμός στο υποκείμενο της κύριας πρότασης *ὀφθαλμός*).

Εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες.

Εκφέρονται με οριστική, υποτακτική, δυνητική οριστική και δυνητική ευκτική.

π.χ. *Οὗτός ἐστιν ὃς ἀπέκτεινε τοὺς στρατηγούς* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Εἰς καλὸν ἡμῖν Ἄνυτος ὅδε παρεκαθέζετο, ᾧ μεταδῶμεν τῆς ζητήσεως (= πάνω στην ώρα ήρθε και κάθισε κοντά μας αυτός εδώ ο Άνυτος, τον οποίο ας κάνουμε σύντροφο στην αναζήτησή μας) (υποτακτική που δηλώνει προτροπή).

Προυφάνης (= φανερώθηκες) *δὲ φιλτάτην ἔχων πρόσοψιν, ἧς ἐγὼ οὐδ' ἂν ἐν κακοῖς λαθοίμην* (= ούτε στις συμφορές δε θα μπορούσα να ξεχάσω).

Ἦλθε τὸ ναυτικὸν τὸ τῶν βαρβάρων, ὃ τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐφοβήθη; (δυν. οριστική, περιεχόμενο αντίθετο του πραγματικού).

Ασκήσεις

1. Στο κείμενο της Ενότητας να επισημάνετε τα μόρια *ἂν* και να αναγνωρίσετε το είδος τους.

2. Στις παρακάτω περιόδους να επισημάνετε τα μόρια *ἂν* και να αναγνωρίσετε το είδος τους:

α. *Ἠρώτησε ποῦ ἂν ἴδοι Πρόξενον.*
β. *Τὰς ἀρετὰς ἐπιτηδεύομεν* (= καλλιεργούμε), *ὅπως ἂν μετὰ πλείστων ἀγαθῶν τὸν βίον διάγωμεν.*
γ. *Οὓς ἂν ἕλοισθε* (= εκλέξετε) *ἄρχοντας, τούτοις πεισόμεθα* (= θα υπακούσουμε).
δ. *Κῦρος νομίζεται, εἰ μὴ ἀπέθανεν, ἄριστος ἂν γενέσθαι ἄρχων.*
ε. *Ἂν πέμψητέ με, οἴομαι ἂν ἐλθεῖν καὶ τριήρεις ἔχων καὶ πλοῖα.*
στ. *Οὓς ἂν γνῶσι ἀδικοῦντας, τιμωροῦνται.*

3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε το είδος και τη συντακτική θέση των δευτερευουσών ονοματικών προτάσεων:

α. *Φημὶ ὅτι καὶ πρὸ ἐμοῦ τοῦτο τὸ φρόνημα εἶχεν ἡ πόλις.*
β. *Ξενοφῶν ἔδεισε* (= φοβήθηκε) *μὴ κακὰ γένοιτο τῇ πόλει.*
γ. *Πρωταγόρας ἐρωτᾷ εἰ οὐκ αἰσχύνομαι τὰ ἀγαθὰ κακὰ ἀποκαλῶν.*
δ. *Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν ἀποθνήσκει νέος.*

4. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές ειδικές προτάσεις:

α. *Καὶ ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι ταῦτα, ὅτι οὐκ ὀρθῶς αἱ σπονδαὶ γένοιντο.*
β. *Λέγουσιν οἱ σοφισταὶ ὡς οὐδὲν δέονται χρημάτων.*
γ. *Σεύθης λέγει ὅτι οὐδενὶ ἂν ἀπιστήσαι Ἀθηναίων.*
δ. *Παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὡς τὰ βέλτιστα εἰπὼν ἄδικα πάσχει.*
ε. *Γιγνώσκεις ὅτι σὺ εἶ ὁ μωρός;*

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:41   Page 79

5. **Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές ενδοιαστικές προτάσεις:**
   α. *Κλέαρχος οὐκ ἤθελεν ἀποσπάσαι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὸ δεξιὸν κέρας* (= το δεξιό τμήμα του πεζικού), *φοβούμενος μὴ κυκλωθείη ἑκατέρωθεν* (= και από τις δύο πλευρές).
   β. *Οὐκοῦν νῦν καὶ τοῦτο κίνδυνος, μὴ λάβωσι προστάτας αὐτῶν τινας τούτων.*
   γ. *Ὅρα* (= πρόσεξε) *μὴ περὶ τοῖς φιλτάτοις κινδυνεύῃς.*
   δ. *Οὐ τοῦτο ἐφοβεῖτο, μή τινες πορεύσοιντο ἐπὶ τὴν ἐκείνου δύναμιν.*
   ε. *Ἐγὼ οὐκ ἀπέπεμπον τούτους φοβούμενος μή τι γένοιτο διὰ τὴν σὴν ὀργήν.*

6. **Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις:**
   α. *Ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδα εἰ τοῦτο ἀληθές ἐστιν ἢ μή.*
   β. *Οὐ δῆλόν ἐστι τῷ στρατηγῷ εἰ συμφέρει στρατηγεῖν.*
   γ. *Ἠρώτα αὐτὸν πόσον χρυσίον ἔχοι.*
   δ. *Ἡδέως* (= ευχαρίστως) *ἂν πυθοίμην* (= θα μάθαινα) *τίνα ἄν ποτε γνώμην περὶ ἐμοῦ εἴχετε.*
   ε. *Καὶ βασιλεὺς καὶ αὐτός τε θηρᾷ* (= κυνηγά) *καὶ τῶν ἄλλων ἐπιμελεῖται, ὅπως ἂν θηρῶσιν.*

7. **Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες ονοματικές αναφορικές προτάσεις:**
   α. *Ὃ μέλλεις ποιεῖν μὴ λέγε.*
   β. *Οὓς ἂν βούλῃ ποιήσασθαι φίλους, ἀγαθόν τι λέγε περὶ αὐτῶν.*
   γ. *Ἦν τις ἐν τῇ στρατείᾳ Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, ὃς οὔτε στρατηγὸς οὔτε λοχαγὸς οὔτε στρατιώτης ὢν συνηκολούθει.*
   δ. *Ἀνὴρ δίκαιός ἐστιν οὐχ ὁ μὴ ἀδικῶν, ἀλλ᾽ ὅστις ἀδικεῖν δυνάμενος μὴ βούλεται.*
   ε. *Ὅστις ἐθέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν.*

Καλὸς ὁ νόμος, ἐάν τις αὐτῷ νομίμως χρῆται.

Ἀπόστολος Παῦλος, *Πρὸς Τιμόθεον*, Α′ 1.8

Όστρακα με τα ονόματα των τριών προσωπικοτήτων (Αριστείδης, Κίμων, Θεμιστοκλής) που κυριάρχησαν στην πολιτική ζωή της Αθήνας τις δύο πρώτες δεκαετίες μετά τα Μηδικά. Και οι τρεις αναγκάστηκαν να πάρουν τον δρόμο της εξορίας (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

Μια τιμητική εξορία

Α. Κείμενο

Ο ρήτορας Αισχίνης (περ. 389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος του Δημοσθένη, εναντιώθηκε με τον λόγο του *Κατά Κτησιφῶντος* στην πρόταση του Κτησιφώντα να τιμηθεί με χρυσό στεφάνι ο Δημοσθένης για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα. Ύστερα από την ήττα του στη σχετική δίκη και την αποτυχία της φιλομακεδονικής πολιτικής του αναγκάστηκε να εκπατριστεί στη Μικρά Ασία και στη Ρόδο. Στις επιστολές που σώθηκαν με το όνομά του, οι οποίες όμως δεν προέρχονται από αυτόν, παρουσιάζεται ως εξόριστος. Στο απόσπασμα που ακολουθεί γίνεται λόγος για το πώς αντιμετωπίζει ο συγγραφέας την εξορία του.

Οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ὅσοι φεύγουσιν ἀδίκως, ἢ δέονται τῶν πολιτῶν ὅπως ἐπανέλθωσιν, ἢ διαμαρτόντες τούτου λοιδοροῦσι τὰς ἑαυτῶν πατρίδας, ὡς φαύλως αὐτοῖς προσφερομένας· ἐγὼ δὲ ἐπείπερ ἅπαξ ἀναξίως ὧν ἐπολιτευσάμην ἠτύχησα, καὶ κατηγορῶν ἄλλων αὐτὸς ἑάλων, ἄχθομαι μέν, ὥσπερ εἰκός ἐστιν, ἀγανακτῶ δὲ οὐδέν. Οὐ γὰρ οὕτως ἔγωγε ἠλίθιός εἰμι ὥστε, ἐξ ἧς πόλεως Θεμιστοκλῆς ὁ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερώσας ἐξηλάθη, καὶ ὅπου Μιλτιάδης, ὅτι μικρὸν ὤφειλε τῷ δημοσίῳ, γέρων ὢν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ ἀπέθανε, ταύτῃ τῇ πόλει Αἰσχίνην τὸν Ἀτρομήτου φεύγοντα ἀγανακτεῖν οἴεσθαι δεῖν, εἴ τι τῶν εἰωθότων Ἀθήνησιν ἔπαθεν. Ἀλλ' ἔγωγε καὶ λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἂν αὐτὸ γενέσθαι, τὸ μετ' ἐκείνων ἐν ἀδοξίᾳ παρὰ τοῖς ἔπειτα ἀνθρώποις καὶ ἄξιος τοῦ ὅμοια παθεῖν ἐκείνοις γεγονέναι.

[Αἰσχίνης], *Ἐπιστολαί* 3.1-3

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 81

Γλωσσικά σχόλια

φεύγω	εξορίζομαι (πβ. ν.ε.: φυγή, φυγάς, φυγαδεύω)
δέομαι + γεν.	ζητώ από κάποιον, παρακαλώ, εκλιπαρώ (πβ. ν.ε.: δέηση)
διαμαρτάνω + γεν.	αποτυγχάνω
λοιδορέω, λοιδορῶ	κακολογώ
ὡς φαύλως προσφερομένας	επειδή κατά τη γνώμη τους συμπεριφέρθηκαν άσχημα
ἐπείπερ	επειδή ακριβώς / βέβαια
ἅπαξ	μία φορά
ἀναξίως ὧν ἐπολιτευσάμην	κατά τρόπο ανάξιο προς όσα έκανα ως πολίτης
ἀτυχέω, ἀτυχῶ	αποτυγχάνω, ατυχώ
ἑάλων (οριστ. αορ. β΄ ρ. *ἁλίσκομαι*)	καταδικάστηκα (πβ. ν.ε.: άλωση, ευάλωτος, αιχμάλωτος)
ἄχθομαι	δυσανασχετώ, στενοχωριέμαι
εἰκός ἐστιν (απρόσ. έκφραση)	είναι φυσικό
οὕτως	έτσι, τόσο
ἔγωγε	εγώ βέβαια / τουλάχιστον
ὥστε... ταύτῃ τῇ πόλει Αἰσχίνην τὸν Ἀτρομήτου φεύγοντα ἀγανακτεῖν οἴεσθαι δεῖν	ώστε... ο Αισχίνης, ο γιος του Ατρομήτου, να θεωρεί ότι πρέπει να αγανακτεί με αυτή την πόλη, επειδή είναι εξόριστος
ἐξηλάθη (ορ. παθ. αορ. α΄ ρ. *ἐξελαύνομαι*)	εξορίστηκε
τὸ δεσμωτήριον	η φυλακή
εἴ τι ἔπαθεν	επειδή έπαθε κάτι
τὸ εἰωθός (μτχ. ρ. *εἴωθα*)	το συνηθισμένο
Ἀθήνησι	στην Αθήνα
εἰκότως	εύλογα
ἡ ἀδοξία	η ασημότητα, η αφάνεια (εδώ ειρωνική η χρήση)
Ἀλλ' ἔγωγε καὶ λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἂν αὐτὸ γενέσθαι, τὸ μετ' ἐκείνων ἐν ἀδοξίᾳ παρὰ τοῖς ἔπειτα ἀνθρώποις καὶ ἄξιος τοῦ ὅμοια παθεῖν ἐκείνοις γεγονέναι	Αλλά εγώ τουλάχιστον θα μπορούσα να θεωρήσω ακόμα και λαμπρό αυτό που μου συνέβη, δηλαδή το ότι έχω πέσει στην αφάνεια για τις μελλοντικές γενιές μαζί με εκείνους και έχω αξιωθεί να πάθω τα ίδια με εκείνους

Ερμηνευτικά σχόλια

λαμπρὸν εἰκότως μοι νομίσαιμ' ἂν αὐτὸ γενέσθαι: Ο συντάκτης της επιστολής δηλώνει πως η απόφαση της πόλης του να τον εξορίσει όχι μόνο δεν τον εκπλήσσει, αλλά αντίθετα αποτελεί επιβεβαίωση της αξίας του ως πολιτικού. Στο σημείο αυτό έχουμε να κάνουμε με έναν εκ πρώτης όψεως παράδοξο, από ρητορική άποψη όμως επιδέξιο συλλογισμό.

Ερωτήσεις

1. Πώς παρουσιάζει την εξορία του ο συγγραφέας της επιστολής; Γιατί επικαλείται τις περιπτώσεις του Θεμιστοκλή και του Μιλτιάδη;

2. Πώς αξιολογείτε την πειστικότητα του επιχειρήματος που χρησιμοποιείται στο κείμενο;

3. Σε ποια σημεία του κειμένου διακρίνετε διάθεση πικρής ειρωνείας για τη στάση των Αθηναίων προς τον συντάκτη της επιστολής;

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 82

4. Γνωρίζετε από την περίοδο της Επανάστασης του 1821 και τις πρώτες μετεπαναστατικές δεκαετίες περιπτώσεις επώνυμων αγωνιστών προς τους οποίους το ελληνικό κράτος επέδειξε αγνωμοσύνη;

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

1. Να σχηματίσετε ρηματικά επίθετα σε -*τέος* και, όπου είναι δυνατόν, σε -*τος* από τα σύνθετα ρ. *ἐπιχειρέω-ἐπιχειρῶ, ἀναγράφω* και *παραδίδωμι*.

2. Από το ρ. *πάσχω* του κειμένου της Ενότητας:
α) να γράψετε όσο περισσότερες παράγωγες λέξεις της α.ε. μπορείτε (θέματα του ρήματος: *παθ-*, *πενθ-*).
β) να σχηματίσετε τις σύνθετες λέξεις της α.ε. που ζητούνται στον ακόλουθο πίνακα και να βρείτε τις παράγωγές τους.

συνθετικά	σύνθετη λέξη	παράγωγη λέξη
εὖ + *πάσχω* (θ. *παθ-*)	(επίθ.)	(ουσ.)
σύν + *πάσχω* (θ. *παθ-*)	(επίθ.)	(ουσ.) (ρήμα)
πολύ + *πάσχω* (θ. *παθ-*)	(επίθ.)	
κακός + *πάσχω* (θ. *παθ-*)	(επίθ.)	(ουσ.) (ρήμα)

3. Να αντιστοιχίσετε τα ρήματα της στήλης Α′ με τις ομόρριζες λέξεις τους στη στήλη Β′ (ένα στοιχείο της στήλης Α′ περισσεύει):

Α′	Β′
λοιδορέω, λοιδορῶ	*πολίτευμα*
δέδοικα, δέδια	*ἀληθής*
τυγχάνω	*νόμισμα*
ἐκλανθάνω	*λοιδορία*
διαμαρτάνω	*δέος*
πολιτεύω	*εὐτυχία*
νομίζω	*λάθος*
δέομαι	*ἁμαρτία*
	πολιτικός

4. Να κατατάξετε τα ουσιαστικά της άσκησης 3 (στήλη Β′) στην κατηγορία που ανήκουν ως προς τη σημασία τους:

ενέργεια, κατάσταση	αποτέλεσμα ενέργειας

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 83

Γ. Σύνταξη

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος α′)

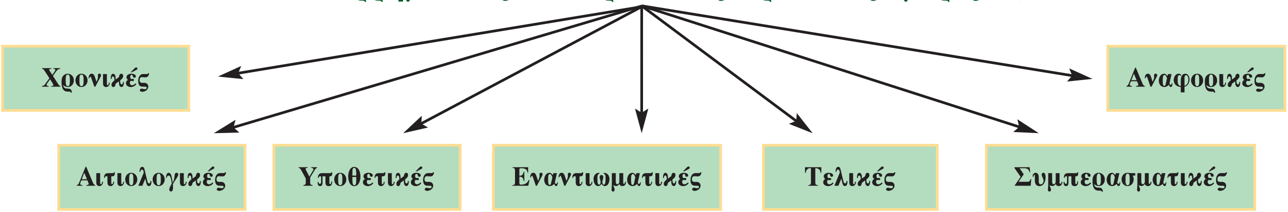

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί (δηλαδή, δηλώνουν αιτία, χρόνο, σκοπό κ.ά.) της εξάρτησής τους.

1. Αιτιολογικές

Εξαρτώνται κυρίως από ρήματα ψυχικού πάθους (δηλαδή, ρήματα που δηλώνουν χαρά, λύπη, έκπληξη, θυμό κ.ά.), αλλά και από κάθε άλλο ρήμα που χρειάζεται αιτιολόγηση.
Εισάγονται κυρίως με τους αιτιολογικούς συνδέσμους *ὅτι* (αντικειμενική αιτιολογία), *ὡς* (υποκειμενική αιτιολογία), *ἐπεί, ἐπειδή, διότι* και *εἰ* (υποθετική αιτιολογία).

π.χ. *Ἀθηναῖοι ἐνόμιζον ἡττᾶσθαι, ὅτι* (= επειδή πράγματι) *οὐ πολὺ ἐνίκων.*
Θαυμάζω σε ἐν ταῖς συμφοραῖς, ὡς (= επειδή κατά τη γνώμη μου) *ῥᾳδίως αὐτὰς καὶ πρᾴως φέρεις.*
Ὦ Κῦρε, μὴ θαύμαζε εἴ (= στην περίπτωση που) *τινες ἐσκυθρώπασαν* (= κατσούφιασαν) *ἀκούσαντες τῶν ἀγγελλομένων.*

Εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήμα ιστορικού χρόνου).

π.χ. *Ἄξιον Ἡρακλέους μεμνῆσθαι καὶ ὅτι τόνδε τὸν ἀγῶνα πρῶτος συνήγειρε* (= διοργάνωσε) *δι' εὔνοιαν τῆς Ἑλλάδος* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).
Λακεδαιμόνιοι ἄκοντας (= παρά τη θέλησή τους) *προσάγουσι τοὺς πολλοὺς ἐς τὸν κίνδυνον, ἐπεὶ οὐκ ἄν ποτε ἐπεχείρησαν* (= ποτέ δε θα επιχειρούσαν) *ναυμαχεῖν ἑκόντες* (δυν. οριστική, αντίθετο του πραγματικού).
Δέομαί σου παραμεῖναι, ὡς ἐγὼ οὐδ' ἂν ἑνὸς ἥδιον (= με μεγαλύτερη ευχαρίστηση) *ἀκούσαιμι ἢ σοῦ* (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).
Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Περικλέα ἐκάκιζον, ὅτι οὐκ ἐπεξάγοι (= δεν εκστράτευε) *ἐπὶ τοὺς πολεμίους* (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας στην πρόταση εξάρτησής τους.

2. Τελικές

Εξαρτώνται κυρίως από ρήματα κίνησης (π.χ. *ἔρχομαι, φεύγω, πορεύομαι*) ή σκόπιμης ενέργειας (π.χ. *πράττω*).
Εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους *ἵνα, ὅπως, ὡς.*
Εκφέρονται με υποτακτική (κυρίως), οριστική ιστορικού χρόνου και με ευκτική του πλαγίου λόγου (συνήθως όταν εξαρτώνται από ρήμα ιστορικού χρόνου).

π.χ. *Βασιλεὺς αἱρεῖται, οὐχ ἵνα ἑαυτοῦ καλῶς ἐπιμελῆται, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ ἑλόμενοι δι' αὐτὸν εὖ πράττωσιν* (υποτακτική, προσδοκώμενο περιεχόμενο).
Ἔδει τὰ ἐνέχυρα τότε λαβεῖν, ὡς, μηδ' εἰ ἐβούλετο (= ακόμα και αν ήθελε), *ἐδύνατο ἐξαπατᾶν* (οριστική ιστορικού χρόνου, σκοπός που τελικά δεν πραγματοποιήθηκε).

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 84

Καμβύσης τὸν Κῦρον ἐπεκάλει (= ανακάλεσε), *ὅπως τὰ ἐν Πέρσαις ἐπιχώρια ἐπιτελοίη* (= για να αναλάβει τις τοπικές υποθέσεις των Περσών), (ευκτική πλαγίου λόγου, εξάρτηση από ιστορικό χρόνο).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού στην πρόταση εξάρτησής τους.

3. Συμπερασματικές

Δεν εξαρτώνται από συγκεκριμένα ρήματα· συνήθως προηγείται στην εξάρτηση δεικτική αντωνυμία ή δεικτικό επίρρημα (*τοιοῦτος, τοσοῦτος, οὕτως* κ.ά.).

Εισάγονται με τους συμπερασματικούς συνδέσμους *ὥστε* και *ὡς*.

Εκφέρονται με οριστική, δυνητική οριστική, δυνητική ευκτική και απαρέμφατο.

π.χ. *Τὴν αὑτῶν δύναμιν τοσαύτην ἐπέδειξαν, ὥσθ' ὁ μέγας βασιλεὺς οὐκέτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπεθύμει, ἀλλ' ἐδίδου τῶν ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐφοβεῖτο* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Εὐθὺς ἡ Ἀριάδνη ἀκούσασα τοιοῦτόν τι ἐποίησεν ὡς πᾶς ἂν ἔγνω (= θα μπορούσε να καταλάβει) *ὅτι ἀσμένη* (= με ευχαρίστηση) *ἤκουσε* (δυν. οριστική, περιεχόμενο δυνατό στο παρελθόν).

Τῆς δὲ πεζῆς στρατιᾶς οὕτως ἄπειρον τὸ πλῆθος ἦγεν, ὥστε καὶ τὰ ἔθνη τὰ μετ' αὐτοῦ ἀκολουθήσαντα πολὺ ἂν ἔργον καταλέξαι (= θα ήταν πολύ δύσκολο να τα αναφέρω αναλυτικά), (δυν. ευκτική, περιεχόμενο δυνατό στο παρόν και στο μέλλον).

Ἔχω τριήρεις, ὥστε ἑλεῖν τὸ ἐκείνων πλοῖον (απαρέμφατο, περιεχόμενο δυνατό ή ενδεχόμενο· με απαρέμφατο εκφέρονται επίσης οι συμπερασματικές προτάσεις που δηλώνουν επιδιωκόμενο σκοπό και όρο ή συμφωνία).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του αποτελέσματος στην πρόταση εξάρτησής τους.

4. Εναντιωματικές-παραχωρητικές

Εκφράζουν εναντίωση προς το περιεχόμενο της πρότασης που προσδιορίζουν (συχνά προηγούνται στην εξάρτηση οι αντιθετικοί σύνδεσμοι *ἀλλά, ἀλλ' οὖν, ὅμως*). Οι εναντιωματικές προτάσεις δηλώνουν αντίθεση προς κατάσταση πραγματική (που όντως ισχύει), ενώ οι παραχωρητικές προς κατάσταση που κάνουμε την παραχώρηση να δεχθούμε ότι ισχύει.

Εισάγονται με τους εναντιωματικούς συνδέσμους *εἰ καί, ἂν καί* (= αν και, εναντιωματικές), *καὶ εἰ, καὶ ἄν* (*ἤν, ἐάν*), *οὐδ' εἰ, οὐδ' ἐάν* (*ἄν*), *μηδ' εἰ, μηδ' ἐάν* (= και αν ακόμη, παραχωρητικές).

Εκφέρονται με οριστική, υποτακτική και ευκτική κατά τα πρότυπα των υποθετικών προτάσεων που θα εξετάσουμε στην επόμενη Ενότητα.

π.χ. *Φήσουσι γὰρ δή με σοφὸν εἶναι, εἰ καὶ μή εἰμι* (οριστική, πραγματικό περιεχόμενο).

Καί μοι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θορυβήσητε, μηδ' ἐὰν δόξω τι ὑμῖν μέγα λέγειν (υποτακτική, περιεχόμενο προσδοκώμενο).

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της εναντίωσης στην πρόταση εξάρτησής τους.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:41 Page 85

Ασκήσεις

1. Στο κείμενο της Ενότητας να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις των ειδών που διδαχθήκατε, να χαρακτηρίσετε το είδος τους και να βρείτε τη συντακτική θέση τους.

2. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε το είδος των επιρρηματικών δευτερευουσών προτάσεων:

α. *Κἂν σὺ μὴ θέλῃς, οἱ θεοὶ οὕτω βουλήσονται.*
β. *Ἐνταῦθα ἐπιπίπτει χιὼν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὅπλα καὶ τοὺς ἀνθρώπους.*
γ. *Κῦρος ἐνόμιζε φίλων δεῖσθαι, ὡς συνεργοὺς ἔχοι.*
δ. *Χαίρω ὅτι εὐδοκιμεῖς.*

3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές αιτιολογικές προτάσεις:

α. *Οἱ στρατηγοὶ ἐθαύμαζον ὅτι Κῦρος οὐ φαίνοιτο.*
β. *Μὴ θαυμάζετέ μου, ὅτι χαλεπῶς φέρω* (= στενοχωριέμαι) *τοῖς παροῦσι πράγμασιν.*
γ. *Ἴσως οὖν τις ἂν ἐπιτιμήσειέ μοι* (= θα με κατηγορούσε), *ὡς οὐκ ἐπαινῶ τούσδε τοὺς ἄνδρας.*
δ. *Ἐγὼ συμβουλεύσαιμι ἂν πρὸς Κλέαρχον ἀπελθεῖν, ἐπεὶ οὐδένα ἂν εὕροιμεν στρατηγὸν βελτίω.*

4. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές τελικές προτάσεις:

α. *Μὴ μέλλωμεν* (= ας μη χρονοτριβούμε), *ἵνα μὴ ὁ καιρὸς παρέλθῃ.*
β. *Θράσυλλος Ἀθήνας ἔπλευσεν, ἵνα αἰτήσειε* (= για να ζητήσει) *ναῦς.*
γ. *Περὶ πολλοῦ ἂν ἐποιησάμην* (= θα θεωρούσα πολύ σημαντικό) *ἐπιστεῖλαί σοι ταῦτα* (= να σου είχα δώσει αυτές τις οδηγίες) *πρὸ τῆς στρατείας, ἵνα μὴ τοιούτῳ κινδύνῳ περιέπεσες.*
δ. *Σόλων ἀπεδήμησεν, ἵνα μή τινα τῶν νόμων οἱ Ἀθηναῖοι λύσαιεν.*

5. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές συμπερασματικές προτάσεις:

α. *Τὴν ἀλήθειαν οὕτω φαίνου προτιμῶν, ὥστε πιστοτέρους εἶναι τοὺς σοὺς λόγους μᾶλλον ἢ τοὺς σοὺς ὅρκους.*
β. *Οἱ τριάκοντα πᾶν ἐποίησαν, ὥστε μὴ δοῦναι δίκην* (= να μην τιμωρηθούν).
γ. *Ὅπλα κατεσκεύαζον, ὥστε τὴν πόλιν ἂν ἡγήσω* (= θα μπορούσες να θεωρήσεις) *πολέμου ἐργαστήριον εἶναι.*
δ. *Τοιαῦτα πεποίηκεν, ὥστε πολὺ ἂν δικαιότερον διὰ ταῦτα τὰ ἔργα τοῦτον μισήσαιτε.*

6. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να αναγνωρίσετε από συντακτική άποψη τις δευτερεύουσες επιρρηματικές εναντιωματικές-παραχωρητικές προτάσεις:

α. *Εἰρήσεται* (= θα ειπωθεί) *τἀληθές, εἰ καί τισι δόξω λίαν παράδοξα λέγειν.*
β. *Εἰ καὶ χρημάτων εὐποροῦμεν, οὐκ εὐτυχοῦμεν.*
γ. *Ἐὰν καὶ μὴ βούλωνται, πάντες αἰσχύνονται μὴ πράττειν τὰ δίκαια.*
δ. *Γελᾷ ὁ μωρός, κἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ.*
ε. *Οὐδ' εἴ με ἐκέλευες ταῦτα ποιεῖν, ἡδέως ἂν ταῦτα ἐποίουν.*
στ. *Οὐδ' εἰ πάνυ ἀγαθοὶ εἴητε, τῷ λιμῷ μάχεσθαι δύναισθε ἄν.*

Οὐχ οἱ τόποι τοὺς ἄνδρας ἐντίμους, ἀλλ' οἱ ἄνδρες τοὺς τόπους ἐπιδεικνύουσι.

Ἀγησίλαος

Πλούταρχος, *Ἀποφθέγματα Λακωνικά* 208d-e

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:42 Page 86

Λεπτομέρεια ανάγλυφης πλάκας από το μνημείο των Νηρηίδων με παράσταση μάχης Ελλήνων και Περσών. Το μνημείο των Νηρηίδων, ένα από τα σπουδαιότερα ταφικά μνημεία της Λυκίας, είναι έργο Ελλήνων τεχνιτών για λογαριασμό άγνωστου τοπικού ηγεμόνα (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Επικίνδυνες συμμαχίες

Α. Κείμενο

Κατά τη διάρκεια της εκστρατείας του Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησιλάου εναντίον των Περσών (396-394 π.Χ.) ο Πέρσης σατράπης Φαρνάβαζος σε συνάντησή του με τους ΄Ελληνες στρατιωτικούς ηγέτες διαμαρτύρεται, γιατί δέχεται επίθεση από ανθρώπους με τους οποίους είχε συνεργαστεί παλαιότερα και τους θεωρούσε φίλους.

Ὦ Ἀγησίλαε καὶ πάντες οἱ παρόντες Λακεδαιμόνιοι, ἐγὼ ὑμῖν, ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε, φίλος καὶ σύμμαχος ἐγενόμην, καὶ τὸ μὲν ναυτικὸν τὸ ὑμέτερον χρήματα παρέχων ἰσχυρὸν ἐποίουν, ἐν δὲ τῇ γῇ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἵππου μαχόμενος μεθ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλατταν κατεδίωκον τοὺς πολεμίους. Καὶ διπλοῦν ὥσπερ Τισσαφέρνους οὐδὲν πώποτέ μου οὔτε ποιήσαντος οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔχοιτ' ἂν κατηγορῆσαι. Τοιοῦτος δὲ γενόμενος νῦν οὕτω διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν ὡς οὐδὲ δεῖπνον ἔχω ἐν τῇ ἐμαυτοῦ χώρᾳ, εἰ μή τι ὧν ἂν ὑμεῖς λίπητε συλλέξομαι, ὥσπερ τὰ θηρία. Ἃ δέ μοι ὁ πατὴρ καὶ οἰκήματα καλὰ καὶ παραδείσους καὶ δένδρων καὶ θηρίων μεστοὺς κατέλιπεν, ἐφ' οἷς ηὐφραινόμην, ταῦτα πάντα ὁρῶ τὰ μὲν κατακεκομμένα, τὰ δὲ κατακεκαυμένα. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ ὅσια μήτε τὰ δίκαια, ὑμεῖς δὲ διδάξατέ με ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι.

Ξενοφῶν, *Ἑλληνικά* 4.1.32-33

Γλωσσικά σχόλια

αὐτός, αὐτή, αὐτό	ο ίδιος
ὁ διπλοῦς, ἡ διπλῆ, τὸ διπλοῦν	(εδώ) διπρόσωπος, δόλιος
διπλοῦν... οὐδὲν πώποτέ μου οὔτε ποιήσαντος οὔτ' εἰπόντος πρὸς ὑμᾶς ἔχοιτ' ἂν κατηγορῆσαι	δε θα μπορούσατε ίσως να μου καταλογίσετε ούτε ότι έκανα ούτε ότι είπα ως τώρα σε εσάς κάτι δόλιο
τοιοῦτος γενόμενος	ενώ (σας) συμπεριφέρθηκα κατά τέτοιον τρόπο
οὕτω διάκειμαι ὑφ' ὑμῶν... ὥς	εσείς μου συμπεριφέρεστε έτσι..., ώστε
εἰ μή	εκτός εάν
λείπω, καταλείπω	εγκαταλείπω, αφήνω πίσω (πβ. ν.ε.: λοιπός, υπόλοιπο, λειψός)
ὁ παράδεισος	κήπος, κατάφυτη έκταση αναψυχής Περσών αξιωματούχων
ὁ μεστός, ἡ μεστή, τὸ μεστόν	γεμάτος (πβ. ν.ε.: μεστώνω, κατάμεστος)
τὰ μέν... τὰ δέ	άλλα... και άλλα
κατακόπτω	καταστρέφω (πβ. ν.ε.: αποκοπή, κοπτήρας)
κατακεκαυμένα (μτχ. παρακ. ρ. *κατακαίομαι*)	κατακαμένα
διδάσκω	διδάσκω, εξηγώ
ἐπίσταμαι	γνωρίζω (πβ. ν.ε.: επιστήμη, επιστήμονας)
ὅπως ταῦτ' ἐστὶν ἀνδρῶν ἐπισταμένων χάριτας ἀποδιδόναι (απαρ. ενεστ. ρ. *ἀποδίδωμι*)	πώς άνδρες που γνωρίζουν να ανταποδίδουν την ευεργεσία προβαίνουν σ' αυτές τις πράξεις

Ερμηνευτικά σχόλια

ὅτε τοῖς Ἀθηναίοις ἐπολεμεῖτε: Ο Φαρνάβαζος αναφέρεται στη βοήθεια –σε χρήμα και εξοπλισμό– που πρόσφεραν οι Πέρσες στους Λακεδαιμονίους κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Η βοήθεια αυτή αφενός αντιστάθμισε την υπεροχή των Αθηναίων στη θάλασσα, αφετέρου έδωσε στους Πέρσες τη δυνατότητα να παρέμβουν στα ελληνικά πράγματα λίγες δεκαετίες μετά την ανεπιτυχή προσπάθειά τους να κατακτήσουν την Ελλάδα.

Τισσαφέρνους: Ο Τισσαφέρνης, Πέρσης σατράπης της Λυδίας και της Καρίας κατά την τελευταία φάση του Πελοποννησιακού πολέμου, προσπάθησε να μειώσει τις πιθανότητες νίκης των Σπαρτιατών περιορίζοντας την περσική βοήθεια προς αυτούς, επειδή φοβόταν ότι, αν οι Σπαρτιάτες νικούσαν τους Αθηναίους, θα προσπαθούσαν να ελευθερώσουν κατόπιν τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας από τους Πέρσες. Όταν αργότερα ο βασιλιάς των Περσών αποφάσισε να ενισχύσει φανερά τους Σπαρτιάτες, αντικατέστησε τον Τισσαφέρνη και διόρισε σατράπη της Λυδίας τον Κύρο τον Νεότερο. Στην ασταθή και, κατά τους Σπαρτιάτες, ανέντιμη συμπεριφορά του Τισσαφέρνη ο Φαρνάβαζος αντιπαραθέτει τη δική του συνεπή φιλία.

παραδείσους: Περσικής καταγωγής λέξη που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα. Αναφέρεται στις περιφραγμένες κατάφυτες εκτάσεις αναψυχής που διατηρούσαν οι Πέρσες βασιλείς και αξιωματούχοι, όπου φιλοξενούνταν και άγρια ζώα που χρησίμευαν ως θηράματα. Ήδη κατά την πρώιμη Ελληνιστική εποχή η λέξη παίρνει τη σημασία του κήπου, τόσο κυριολεκτικά, όσο και μεταφορικά για τον χαρακτηρισμό του Κήπου της Εδέμ.

Ερωτήσεις

1. Ο Φαρνάβαζος βρίσκεται σε δύσκολη θέση μετά την επίθεση των ελληνικών δυνάμεων και επικαλείται τις προηγούμενες υπηρεσίες του προς τους Σπαρτιάτες. Ποιους στόχους εξυπηρετεί αυτή η επίκληση;
2. Σε ποια κατάσταση έχει περιέλθει ο Φαρνάβαζος σύμφωνα με το κείμενο; Ποια απορία τού προξενεί η κατάσταση αυτή και πώς τη διατυπώνει;
3. Στον *Ἐπιτάφιο* του Περικλή που παραθέτει στην *Ἱστορία* του ο Θουκυδίδης (2.40.4-5) διαβάζουμε: «Και είναι πιο σταθερός φίλος ο ευεργέτης, γιατί, μέσω της εύνοιας που του δείχνει, επιδιώκει να παραμένει η οφειλή της ευγνωμοσύνης του ευεργετημένου· αντίθετα, ο ευεργετημένος είναι μάλλον απρόθυμος, γιατί γνωρίζει ότι θα ανταποδώσει την ευεργεσία όχι για να του χρωστούν ευγνωμοσύνη αλλά για να εξοφλήσει το χρέος». Πιστεύετε ότι η παρατήρηση του ιστορικού βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση του Φαρνάβαζου;

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

1. Να γράψετε από δύο ομόρριζες των ρημάτων *κατακόπτω, μάχομαι, λέγω* λέξεις (απλές ή σύνθετες) της α.ε.

2. Για καθεμία από τις λέξεις που σας δίνονται να βρείτε ετυμολογικά συγγενείς ρηματικούς τύπους από το κείμενο της Ενότητας.

καῦμα	....
σύλλογος	....
γηγενής	....
διάγνωσις	....
παρουσία	....
ἐλλιπής	....
κατάσχεσις	....
ὁρατός	....
ἐπιστητόν	....
ἔπος	....

3. Χρησιμοποιώντας τις λέξεις του κειμένου *ἵππος, πατὴρ* και *φίλος* ως α΄ ή ως β΄ συνθετικό, να σχηματίσετε με καθεμία δύο σύνθετες λέξεις της α.ε.

4. α. Να συμπληρώσετε τις καταλήξεις των ομόρριζων του ουσιαστικού *θὴρ* λέξεων της α.ε. στον πίνακα που ακολουθεί:

	πρόσωπο που ενεργεί	ενέργεια	αποτέλεσμα ενέργειας	υποκοριστικό
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ	*ὁ θηρευ-..........*	*ἡ θήρευ-.........*	*τὸ θήρα-............* *τὸ θήρευ-...........*	*τὸ θηρ-...........*

β. Να κατατάξετε τα ομόρριζα του *θὴρ* επίθετα της α.ε. *θηρατέος, θηρατικός, θήρειος, θηρευτικὸς* στην κατηγορία που ανήκουν:

	ρηματικά επίθετα	επίθετα παράγωγα από ονόματα
ΕΠΙΘΕΤΑ		

Γ. Σύνταξη

Οι επιρρηματικές δευτερεύουσες προτάσεις (μέρος β′)

1. Υποθετικές

Εκφράζουν μια προϋπόθεση (**υπόθεση**) που πρέπει να ισχύει, ώστε να ισχύει και η –κύρια συνήθως– πρόταση την οποία προσδιορίζουν (**απόδοση**). Η δευτερεύουσα υποθετική πρόταση μαζί με την κύρια πρόταση συναποτελούν έναν **υποθετικό λόγο**.

Εισάγονται με τους υποθετικούς συνδέσμους *εἰ, ἐάν, ἄν, ἤν.*

Εκφέρονται με οριστική (εισαγωγή *εἰ*), ευκτική (εισαγωγή *εἰ*) και υποτακτική (εισαγωγή *ἐάν, ἄν, ἤν*).

π.χ. *Εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί.*
Φῶς εἰ μὴ εἴχομεν, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν.
Ἐὰν ἐμὲ ἀποκτείνητε, βλάψετε ὑμᾶς αὐτούς.
Ἢν ἐγγὺς ἔλθῃ θάνατος, οὐδεὶς βούλεται θνῄσκειν.
Εἴ τίς σε διδάξειε, βελτίων ἂν γένοιο.
Εἴ τινα λάβοιεν τῶν ἐχθρῶν, ἀπέκτεινον.

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της προϋπόθεσης στην πρόταση εξάρτησής τους.

2. Χρονικές

Δηλώνουν τον χρόνο κατά τον οποίο συμβαίνει η πράξη της προσδιοριζόμενης πρότασης. Ανάλογα με τη χρονική σχέση των δύο προτάσεων δηλώνεται:

- **i) το προτερόχρονο** (η πράξη που δηλώνει η χρονική πρόταση προηγείται χρονικά της πράξης που δηλώνει η προσδιοριζόμενη πρόταση),
- **ii) το σύγχρονο** (οι δύο πράξεις εξελίσσονται συγχρόνως) ή
- **iii) το υστερόχρονο** (η πράξη που δηλώνει η χρονική πρόταση ακολουθεί χρονικά την πράξη που δηλώνει η προσδιοριζόμενη πρόταση).

Εισάγονται:

- **α) με χρονικούς συνδέσμους** (*ὡς, ὅτε, ὁπότε, ἐπεί, ἐπειδή, ἕως, ἔστε, ἄχρι, μέχρι, ὅταν, ὁπόταν, ἐπειδάν, ἐπάν* κ.ά.)
- **β) με χρονικά επιρρήματα** (*ὁσάκις, ὁποσάκις*)
- **γ) με εμπρόθετες αναφορικές εκφράσεις** (*ἐξ οὗ, ἐξ ὅτου, ἀφ᾽ οὗ, ἀφ᾽ ὅτου* κ.ά.).

Εκφέρονται με τις ίδιες εγκλίσεις που εκφέρονται οι υποθετικές προτάσεις:

α. Οριστική (πραγματικό γεγονός)

π.χ. *Ὅτε αὐτὴ ἡ μάχη ἐγίγνετο, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὤν.*

β. Υποτακτική + αοριστολογικό *ἄν* (προσδοκώμενο ή αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον)

π.χ. *Αὐτοῦ διατρίψομεν, ἕως ἂν φῶς γένηται* (δηλώνεται κάτι προσδοκώμενο).

Ὅταν πλεῖστα ἔχῃ τις, τότε πλεῖστοι τούτῳ ἐπιβουλεύουσι (δηλώνεται κάτι αόριστα επαναλαμβανόμενο στο παρόν και στο μέλλον).

γ. Ευκτική (αόριστη επανάληψη στο παρελθόν ή απλή σκέψη του λέγοντος)

π.χ. *Ὁπότε* (= κάθε φορά που) *θύοι Κρίτων, ἐκάλει Ἀρχέδημον* (δηλώνεται κάτι αόριστα επαναλαμβανόμενο στο παρελθόν).

δ. Απαρέμφατο (εισάγονται με τον σύνδεσμο *πρὶν* και η κύρια πρόταση είναι συνήθως καταφατική)

π.χ. *Καὶ ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χειρίσοφος, πρίν τινας αἰσθέσθαι* (= πριν το αντιληφθούν) *τῶν πολεμίων.*

Λειτουργούν συντακτικά ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του χρόνου στην πρόταση εξάρτησής τους.

3. Αναφορικές

Δευτερεύουσες προτάσεις που εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες ή με αναφορικά επιρρήματα και προσδιορίζουν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας, του αποτελέσματος, του σκοπού και της προϋπόθεσης αντίστοιχα την πρόταση εξάρτησής τους:

α. Αναφορικές αιτιολογικές (δηλώνουν αιτία και εκφέρονται όπως οι απλές αιτιολογικές)

π.χ. *Τὴν μητέρα ἐμακάριζον, οἵων τέκνων ἔτυχεν* (= επειδή της έτυχαν τέτοια παιδιά).

β. Αναφορικές συμπερασματικές (δηλώνουν αποτέλεσμα και εκφέρονται όπως οι απλές συμπερασματικές)

π.χ. *Οὐδεὶς οὕτως ἀνόητός ἐστιν, ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρεῖται.*

γ. Αναφορικές τελικές (δηλώνουν σκοπό και εκφέρονται κυρίως με οριστική μέλλοντα)

π.χ. *Δεῖ πρεσβείαν πέμπειν, ἥτις ταῦτ᾽ ἐρεῖ* (= για να πει αυτά).

δ. Αναφορικές υποθετικές (δηλώνουν προϋπόθεση και εκφέρονται όπως οι απλές υποθετικές)

π.χ. *Ἃ μὴ οἶδα, οὐδὲ οἴομαι εἰδέναι* (= αν δεν ξέρω κάτι, δεν πιστεύω ότι το ξέρω).

Ασκήσεις

1. **Στο κείμενο της Ενότητας να εντοπίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις, να χαρακτηρίσετε το είδος τους και να βρείτε τη συντακτική θέση τους.**

2. **Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε το είδος των επιρρηματικών δευτερευουσών προτάσεων:**

α. *Ἐκέλευσε πορεύεσθαι ἡσύχως, ἕως ἄγγελος ἔλθοι.*

β. *Εἰ μὴ ὑμεῖς ἤλθετε, ἐπορευόμεθα ἂν ἐπὶ βασιλέα.*

γ. *Τοιοῦτος ἦν οὗτος, οἷος μὴ βούλεσθαι οὐδένα ἀδικεῖν.*

δ. *Θαυμαστὸν* (= παράξενο πράγμα) *ποιεῖς, ὃς ἡμῖν οὐδὲν δίδως.*

ε. *Ἔδοξε τῷ δήμῳ τριάκοντα ἄνδρας ἑλέσθαι, οἳ τοὺς πατρίους νόμους συγγράψουσι.*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:42 Page 91

3. Στις παρακάτω περιόδους να χωρίσετε τις προτάσεις και να γράψετε τον σύνδεσμο εισαγωγής και την έγκλιση εκφοράς των υποθετικών προτάσεων:

α. *Ἐάν τις φανερὸς γένηται κλέπτων ἢ λωποδυτῶν, τούτῳ θάνατός ἐστιν ἡ ζημία.*

β. *Εἰ μὲν Σωκράτης ἐποίει τι φαῦλον, εἰκότως* (= δικαιολογημένα) *ἂν ἐδόκει πονηρὸς εἶναι.*

γ. *Εἰ ὑπολάβοιεν* (= θεωρούσαν) *ἀχάριστον περὶ τοὺς γονέας εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειέ σε ἀγαθὸν πολίτην.*

δ. *Ἦν ἐθέλωμεν ἀποθνήσκειν ὑπὲρ τῶν δικαίων, εὐδοκιμήσομεν* (= θα απολαμβάνουμε τη γενική εκτίμηση).

ε. *Εἰ αἴσθοιτο καταλελειμμένα παιδάρια μικρὰ ἐμπόρων, ἃ πολλοὶ ἐπώλουν διὰ τὸ νομίζειν μὴ δύνασθαι ἂν τρέφειν αὐτὰ* (= επειδή νόμιζαν ότι δε θα μπορούσαν να τα αναθρέψουν), *ἐπεμέλετο καὶ τούτων.*

στ. *Ἀλλ' εἴ τι κἀγὼ τοῦ δέοντος σφοδρότερον εἴρηκα, μηδὲν τοῦτο λυπείτω σ' ἔτι.*

4. Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές χρονικές προτάσεις:

α. *Ἐπειδὰν ἔλθωσιν, ἕξομεν* (= θα έχουμε) *τὰ ἐπιτήδεια.*

β. *Ὅτε ἀκούοιτε τοὺς ἐν ἄστει τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοντας* (= ότι ομονοούσαν), *μικρὰς ἐλπίδας καθόδου* (= επιστροφής από την εξορία) *εἴχετε.*

γ. *Δεῖ δ' ὑμᾶς ἐξηγεῖσθαι* (= να δίνετε το παράδειγμα) *τοῖς ἄλλοις συμμάχοις, ἕως ἂν οἱ ἐκ Λακεδαίμονος ἥκωσιν* (= να έρθουν), *οὓς ἐγὼ ἔπεμψα χρήματα ἄξοντας* (= για να φέρουν χρήματα).

δ. *Οὐ καταβρέχεσθε, ὅταν βρέχῃ;*

5. Στις παρακάτω περιόδους να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες επιρρηματικές αναφορικές προτάσεις:

α. *Οἱ κύνες ὑλακτοῦσιν* (= γαβγίζουν) *ὃν ἂν μὴ γιγνώσκωσιν.*

β. *Οὐδείς οὕτως ἀνοητός ἐστιν, ὅστις πόλεμον πρὸ εἰρήνης αἱρεῖται.*

γ. *Παῖδες δέ μοι οὔπω εἰσίν* (= δεν έχω ακόμα παιδιά), *οἵ με θεραπεύσουσιν* (*θεραπεύω* = φροντίζω).

δ. *Τῶν δὲ κατηγόρων θαυμάζω, οἳ ἀμελοῦντες τῶν οἰκείων τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμέλονται* (= φροντίζουν τις ξένες υποθέσεις).

Ἡ ἀβουλία ἀτυχία δοκεῖ εἶναι.

Πλάτων, *Κρατύλος* 420c

Η απερισκεψία φαίνεται πως είναι κακή τύχη.

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:42 Page 92

Ο Τυφών, το τέρας με την εκπληκτική δύναμη που λίγο έλειψε να ανατρέψει τους θεούς και να κυβερνήσει τον κόσμο, νικήθηκε από τους κεραυνούς του Δία και τελικά καλύφθηκε από το σικελικό βουνό της Αίτνας ή γκρεμίστηκε στον Τάρταρο (Αρχαιολογικό Μουσείο Μονάχου).

Θεϊκές αδυναμίες

Α. Κείμενο

Ούτε οι θεοί του Ολύμπου δεν ξεφεύγουν από τον ανελέητο σκεπτικισμό του Λουκιανού (γενν. 120 μ.Χ. περίπου). Στο έργο του *Θεῶν διάλογοι* παρουσιάζει τους θεούς εντελώς απομυθοποιημένους, με ανθρώπινες αδυναμίες, εντελώς ανάξιους για τον σεβασμό και τις τιμές των ανθρώπων. Στον διάλογο που ακολουθεί ο Άρης και ο Ερμής σχολιάζουν τη μεγαλοστομία του Δία.

ΑΡΗΣ: *Ἤκουσας, ὦ Ἑρμῆ, οἷα ἠπείλησεν ἡμῖν ὁ Ζεύς, ὡς ὑπεροπτικὰ καὶ ὡς ἀπίθανα; Ἢν ἐθελήσω, φησίν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ σειρὰν καθήσω, ὑμεῖς δὲ ἀποκρεμασθέντες κατασπᾶν βιάσεσθέ με, ἀλλὰ μάτην πονήσετε· οὐ γὰρ δὴ καθελκύσετε· εἰ δὲ ἐγὼ θελήσαιμι ἀνελκύσαι, οὐ μόνον ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ τὴν γῆν ἅμα καὶ τὴν θάλασσαν συναναςπάσας μετεωριῶ· καὶ τἄλλα ὅσα καὶ σὺ ἀκήκοας. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν καθ' ἕνα πάντων ἀμείνων καὶ ἰσχυρότερός ἐστιν οὐκ ἂν ἀρνηθείην, ὁμοῦ δὲ τῶν τοσούτων ὑπερφέρειν [...] οὐκ ἂν πεισθείην.*

ΕΡΜΗΣ: *Εὐφήμει, ὦ Ἄρες· οὐ γὰρ ἀσφαλὲς λέγειν τὰ τοιαῦτα, μὴ καί τι κακὸν ἀπολαύσωμεν τῆς φλυαρίας.*

ΑΡΗΣ: [...] *Ὃ μάλιστα γελοῖον ἔδοξέ μοι ἀκούοντι μεταξὺ τῆς ἀπειλῆς, οὐκ ἂν δυναίμην σιωπῆσαι πρὸς σέ· μέμνημαι γὰρ οὐ πρὸ πολλοῦ, ὁπότε ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐπαναστάντες ἐπεβούλευον ξυνδῆσαι λαβόντες αὐτόν, ὡς παντοῖος ἦν δεδιώς, καὶ ταῦτα τρεῖς ὄντας, καὶ εἰ μή γε ἡ Θέτις κατελεήσασα ἐκάλεσεν αὐτῷ σύμμαχον Βριάρεων ἑκατόγχειρα ὄντα, κἂν ἐδέδετο αὐτῷ κεραυνῷ καὶ βροντῇ. Ταῦτα λογιζομένῳ ἐπῄει μοι γελᾶν ἐπὶ τῇ καλλιρρημοσύνῃ αὐτοῦ.*

Λουκιανός, *Θεῶν διάλογοι* 1.1-2

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:42   Page 93

Γλωσσικά σχόλια

οἷα ἠπείλησεν (πλ. ερωτ.)	τι απειλές εκτόξευσε
ὁ/ἡ ἀπίθανος, τὸ ἀπίθανον	απίθανος, απίστευτος
ἡ σειρά	το σκοινί
καθήσω (ορ. μέλλ. ρ. *καθίημι*)	θα αφήσω προς τα κάτω (πβ. ν.ε.: *κάθετος, καθετή, καθετήρας*)
κατασπάω, κατασπῶ	τραβώ με δύναμη προς τα κάτω (πβ. ν.ε.: *αποσπώ, απόσπαση*)
βιάζομαι	εξαναγκάζω, επιχειρώ με τη βία (πβ. ν.ε.: *βιαστικός, βεβιασμένος*)
μάτην	μάταια
πονέω, πονῶ	κοπιάζω (πβ. ν.ε.: *πόνημα, φιλόπονος*)
καθέλκω	τραβώ κάτω (πβ. ν.ε.: *καθέλκυση*)
ἅμα	συγχρόνως, μαζί
συνανασπάω, συνανασπῶ	τραβώ προς τα πάνω μαζί με κάτι άλλο
μετεωριῶ (οριστ. μέλλ. ρ. *μετεωρίζω*)	σηκώνω ψηλά
καθ' ἕνα πάντων ἀμείνων καὶ ἰσχυρότερός ἐστιν	ξεχωριστά από τον καθένα (μας) είναι ανώτερος και ισχυρότερος
ὁμοῦ δὲ τῶν τοσούτων ὑπερφέρειν οὐκ ἂν πεισθείην	δε θα μπορούσα όμως να πιστέψω ότι μας ξεπερνάει τόσους μαζί
εὐφήμει (β' εν. προστ. ενεστ. ρ. *εὐφημέω, εὐφημῶ*)	σιωπή! (πβ. ν.ε.: *δυσφήμηση*)
ὃ μάλιστα γελοῖον ἔδοξέ μοι ἀκούοντι μεταξὺ τῆς ἀπειλῆς	αυτό όμως που μέσα στην απειλή του μου φάνηκε πιο γελοίο, καθώς το άκουγα
ἐπαναστάντες (μτχ. αορ. β' ρ. *ἐπανίσταμαι*) *ἐπεβούλευον ξυνδῆσαι* (απαρ. αορ. ρ. *ξυνδέω, -ῶ*)	επαναστάτησαν και σχεδίαζαν (πβ. ν.ε.: *επιβουλή*) να τον δέσουν χειροπόδαρα (πβ. ν.ε.: *συνδετήρας, σύνδεσμος*)
ὡς παντοῖος ἦν δεδιώς (μτχ. ρ. *δέδοικα / δέδια*)	πόσο τρομοκρατημένος ήταν
καὶ ταῦτα τρεῖς ὄντας (επιρρ. εναντ. μτχ.)	και μάλιστα ενώ ήταν (μόνο) τρεις
κατελεέω, κατελεῶ	συμπονώ, σπλαχνίζομαι
ὁ/ἡ ἑκατόγχειρ	αυτός που έχει εκατό χέρια (πβ. ν.ε.: *μονόχειρας, χειρολαβή*)
κἂν ἐδέδετο αὐτῷ κεραυνῷ καὶ βροντῇ	θα είχε αιχμαλωτιστεί μαζί με τον κεραυνό και τη βροντή του
λογίζομαι	σκέφτομαι (πβ. ν.ε.: *λογιστής, λογισμός*)
ἐπῄει (γ' εν. οριστ. παρατ. ρ. *ἐπέρχομαι*) *μοι γελᾶν*	μου ερχόταν να γελάσω
ἡ καλλιρρημοσύνη	η ωραιολογία, η καυχησιολογία (πβ. ν.ε.: *κομπορρημοσύνη*)

Ερμηνευτικά σχόλια

μὴ καί τι κακὸν ἀπολαύσωμεν τῆς φλυαρίας: Ο Ερμής φοβάται ότι οι φλυαρίες, όπως χαρακτηρίζει την κριτική εις βάρος του Δία, θα βάλουν σε περιπέτειες τους δύο πρωταγωνιστές του διαλόγου. Ο φόβος του αυτός τονίζει την παντοδυναμία του Δία, έρχεται όμως ταυτόχρονα σε σπαρταριστή αντίθεση με τη διήγηση που θα ακολουθήσει και θα απομυθοποιεί τον πατέρα των θεών και των ανθρώπων.

ὁ Ποσειδῶν καὶ ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἐπαναστάντες: Στην *Ἰλιάδα* (Β 394-406) μαθαίνουμε πως η Θέτις έσωσε τον Δία από συνωμοσία ανατροπής του –που είχαν οργανώσει ο Ποσειδώνας, η Ήρα και η Αθηνά– καλώντας σε βοήθειά του τον εκατόγχειρα γίγαντα Βριάρεω.

κεραυνῷ καὶ βροντῇ: Σύμφωνα με τη μυθολογία, τα δύο αυτά όπλα, που αποτελούν σύμβολα της δύναμης του Δία, ήταν προσφορά των Κυκλώπων και των Εκατογχείρων προς το πρόσωπό του. Έτσι έδειξαν την ευγνωμοσύνη τους για την απελευθέρωσή τους από τα Τάρταρα, όπου τους είχαν φυλακίσει οι Τιτάνες.

Ερωτήσεις

1. Ποια απειλή του Δία προκάλεσε τη συζήτηση μεταξύ Άρη και Ερμή;
2. Ποιο γεγονός από το παρελθόν κλονίζει την αξιοπιστία των ισχυρισμών του πατέρα των θεών και των ανθρώπων;
3. Ποιες ήταν οι σχέσεις μεταξύ του Δία και των άλλων θεών, σύμφωνα με το κείμενο;
4. Από ποια στοιχεία του κειμένου φαίνεται ότι ο Λουκιανός άσκησε οξεία κριτική στις παραδοσιακές θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής του;
5. Οι θεοί στο κείμενο του Λουκιανού παρουσιάζουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά, όπως και στα έπη του Ομήρου. Διακρίνετε διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι δύο δημιουργοί παρουσιάζουν τους θεούς στο έργο τους;

Χάλκινο αγαλματίδιο που προέρχεται από την Αμβρακία και παριστάνει τον Δία ως «κεραύνιο»: στο ένα χέρι του κρατά τον κεραυνό και στο άλλο έναν αετό, σύμβολα της θεϊκής του δύναμης (5ος αι. π.Χ., Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Χάλκινο ειδώλιο του 5ου αι. π.Χ. Κατασκευάστηκε σε τοπικό εργαστήριο της Αρκαδίας και παριστάνει τον Ερμή με τη μορφή χαρακτηριστικού βοσκού της περιοχής (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Β. Λεξιλογικά – Ετυμολογικά

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Αφού αναλύσετε τις παρακάτω σύνθετες λέξεις στα συνθετικά τους, να συμπληρώσετε την τρίτη στήλη δηλώνοντας τι μέρος του λόγου είναι το α′ συνθετικό:

	α′ συνθετικό	β′ συνθετικό	το α′ συνθετικό είναι
σύμμαχος			
ἑκατόγχειρ			
ἀσφαλές			
εὐφημέω, εὐφημῶ			
κατασπάω, κατασπῶ			

2. Να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις χρησιμοποιώντας τα συνθετικά που δίνονται:

α′ συνθετικό		β′ συνθετικό	σύνθετη λέξη
θάλασσα	+	*κρατέω, κρατῶ*	
θάλασσα	+	*πόρος*	
κεραυνός	+	*βάλλω*	
πολύς	+	*καρπός*	

3. Να αντιστοιχίσετε τις παρακάτω ομόρριζες των ρ. *φέρω* και *καλῶ* λέξεις με την κατηγορία στην οποία ανήκουν:

φορεύς
φορά
φέρετρον
φόρος
κλῆσις
κλητήρ
κλητός

όργανο, μέσο

πρόσωπο που ενεργεί

ρηματικό επίθετο

ενέργεια, κατάσταση

Arxaia G Gymnas (1-98)   14-12-07   11:42   Page 96

4. Να αντιστοιχίσετε τις λέξεις της στήλης Α′ με τις ομόρριζές τους στη στήλη Β′:

Α′	Β′
	στάσις
καλῶ	*σιωπή*
ἐπανίστημι	*στασιώδης*
ὑπεροπτικός	*ὄψις*
σιωπῶ	*σφάλμα*
ἀσφαλές	*στατήρ*
	παράκλητος

5. Να συμπληρώσετε τα κενά επιλέγοντας κάθε φορά μία λέξη από τη στήλη Β′ της άσκησης 4 που να ανήκει στις παρακάτω κατηγορίες:

ενέργεια, κατάσταση
…………………

όργανο, μέσο
…………………………

επίθετο που δηλώνει πλησμονή
…………………………

αποτέλεσμα ενέργειας
…………………………

6. Να γράψετε με ποιους ρηματικούς τύπους του κειμένου της Ενότητας έχουν ετυμολογική συγγένεια τα παρακάτω ρηματικά επίθετα: *ληπτέος, ἀποστατέον, πειστέον, δετός.*

7. Να γράψετε επίθετα της α.ε. ομόρριζα των ρημάτων *σιωπῶ* και *ἐλεῶ*.

Γ. Γραμματική – Σύνταξη

Επαναληπτικές ασκήσεις

1. Να αντικατασταθούν στους άλλους βαθμούς τα παρακάτω επίθετα (ίδιο γένος, πτώση και αριθμός) και επιρρήματα του κειμένου: *ἀμείνων, ἰσχυρότερος, ἀσφαλές, μάλιστα, πολλοῦ.*

2. Να επιλέξετε από το πλαίσιο το κατάλληλο ουσιαστικό (λαμβάνοντας υπόψη και τον συντακτικό του ρόλο) και να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων:

α. *Τῶν τε ἀνθρώπων τοὺς ἀχρειοτάτους ξὺν ______________ καὶ ______________ ἐξεκόμισαν.*
β. *Πρῶτον μὲν οὖν ἀποδείξω ὑμῖν ὅτι οὐκ ἐκέλευσα πιεῖν ______________ τὸ φάρμακον.*
γ. *Φαίνεται δὲ καὶ Σαμίοις Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγὸς______________ ποιήσας τέσσαρας.*
δ. *Ἐπειδή τε ὁ στρατὸς ἐσεβεβλήκει, πολλῇ ______________ ἐπεβοήθουν πάντες.*
ε. ______________, *ἔφη, ὄνομα δέ σοι τί ἐστιν;*

γυναιξί
παισίν
τὸν παῖδα
ναῦς
χειρί
ὦ γύναι

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:42 Page 97

3. Να σχηματίσετε τα ζητούμενα παραθετικά των επιθέτων και επιρρημάτων που δίνονται σε παρένθεση:

α. *Ἀνδρείας οὐδὲν* _______________ (*χρήσιμος*, ουδ. γέν., συγκρ.) *ἐν βίῳ ἀνθρώποις.*

β. *Ἵνα δὲ μὴ δοκῶ περὶ ταῦτα* _______________ (πολύς, αρσ. γέν., υπερθ.) *χρόνον διατρίβειν ἁπάντων τῶν τοιούτων ἀφέμενος ἐπὶ τὸν* _______________ (*ἁπλοῦς*, αρσ. γέν., υπερθ.) *ἤδη τρέψομαι τῶν λόγων.*

γ. *Οὕτω γάρ τινες δυσκόλως πεφύκασιν, ὥστε ἂν εὐλογουμένων* _______________ (*ἡδέως*, συγκρ.) *ἀκούοιεν.*

δ. *Διὰ τοῦτο δύο ὦτα ἔχομεν στόμα δὲ ἕν, ἵνα* _______________ (*πολύ*, αιτ. πληθ. συγκρ.) *ἀκούωμεν,* _______________ (*μικρόν*, αιτ. πληθ. συγκρ.) *δὲ λέγωμεν.*

ε. – _______________ (*καλός*, ουδ. γέν., υπερθ.) *κόσμος· ποίημα γὰρ θεοῦ.*
– _______________ (*μέγας*, ουδ. γέν., υπερθ.) *τόπος· ἅπαντα γὰρ χωρεῖ.*
– _______________ (*ταχύς*, ουδ. γέν., υπερθ.) *νοῦς· διὰ παντὸς γὰρ τρέχει.*
– _______________ (*ἰσχυρός*, ουδ. γέν., υπερθ.) *ἀνάγκη· κρατεῖ γὰρ πάντων.*
– _______________ (*σοφός*, ουδ. γέν., υπερθ.) *χρόνος· ἀνευρίσκει γὰρ πάντα.*

4. Να αντιστοιχίσετε τους τύπους των συνηρημένων ρημάτων της Α′ στήλης με τη γραμματική αναγνώρισή τους στη Β′ στήλη:

Α′	Β′
1. *κατασπᾶν*	**α.** απαρ. ενεστ. μ.φ.
2. *εὐφήμει*	**β.** γ′ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.
3. *δεῖ*	**γ.** β′ εν. προστ. ενεστ. ε.φ.
4. *ἐᾷ*	**δ.** απαρ. ενεστ. ε.φ.
5. *ἐξομοιοῦται*	**ε.** γ′ εν. οριστ. ενεστ. μ.φ.
6. *ἐπιμελεῖσθαι*	**στ.** γ′ εν. οριστ. ενεστ. ε.φ.

5. Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με τον κατάλληλο τύπο του ρήματος που δίνεται στην παρένθεση (προσοχή στο πρόσωπο και στην έγκλιση, όπου δε δίνονται):

α. *Πάντες ἄνθρωποι, ὅταν* _______________ (*ἀναγκάζομαι*, παθ. αόρ. α′), *ἐὰν καὶ μὴ* _______________ (*βούλομαι*, ενεστ.), _______________ (*πολεμέω, -ῶ*, οριστ. ενεστ.).

β. *Ἐγὼ δ' ἐξ αὐτῶν τούτων, ὧν* _______________ (*αἰτιάομαι, -ῶμαι*, γ′ πληθ. οριστ. ενεστ.) *οὗτοι,* _______________ (*ἀποφαίνω*, α′ εν. οριστ. μέλλ.) *ὅτι οὐκ ἔνοχός εἰμι.*

γ. *Πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων* _______________ (*μισέω, -ῶ*, οριστ. ενεστ.) *τὸ φῶς καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ* _______________ (*ἐλέγχομαι*, παθ. αόρ. α′) *τὰ ἔργα αὐτοῦ* (αττική σύνταξη).

δ. *Ὁ ἀληθινὸς ἄρχων οὐ πέφυκε* (= ο αληθινός άρχοντας από τη φύση του) *τὸ αὑτῷ συμφέρον* _______________ (*σκοπέομαι, -οῦμαι*, απαρ. ενεστ.), *ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ.*

6. Αφού αναγνωρίσετε γραμματικά τους παρακάτω τύπους αορίστου β′, να επιλέξετε τον κατάλληλο για να συμπληρώσετε τις προτάσεις (δύο τύποι περισσεύουν):

βάλοι, ἑλέσθαι, ἀγάγω, ἔλθοιμεν, εὕροι, λάβοις, γένηται

α. *Οὔκουν ἄξιον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τοσαύτην βλασφημίαν ἀντὶ καλῶν ὑμῖν ἀγαθῶν* _______________.

β. *Ὀκνῶ μὴ μάταιος ἡ στρατεία* _______________.

γ. *Πῶς ἄν τις* _______________ *ταύτης βεβαιοτέραν ἢ δικαιοτέραν δημοκρατίαν;*

δ. *Καὶ οὐ τούτου ἕνεκα ταῦτα σφόδρα λέγω, ὡς ἕτερόν τινα εἰς αἰτίαν* _______________.

ε. *Οὐκ ἂν* _______________ *παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος.*

Arxaia G Gymnas (1-98) 14-12-07 11:42 Page 98

7. Να αντιστοιχίσετε τις κύριες προτάσεις της Α′ στήλης με τις δευτερεύουσες της Β′. Να σημειώσετε το είδος, τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς και τη συντακτική λειτουργία των δευτερευουσών προτάσεων:

Α′	Β′
1. *Ἐν ταῖς χορηγίαις γιγνώσκουσιν*	**α.** *ὅ,τι τις ἐδύνατο ἕκαστος χρήσιμον.*
2. *Τὰ δὲ ἐντὸς [τοῦ σώματος] οὕτως ἐκάετο*	**β.** *ὅτε δεινότατος ἑαυτοῦ ἦσθα.*
3. *Εἴθε σοι, ὦ Περίκλεις, τότε συνεγενόμην*	**γ.** *ὅτι χορηγοῦσι μὲν οἱ πλούσιοι, χορηγεῖται δὲ ὁ δῆμος.*
4. *Οἵ τε ἄλλοι πάντες ἔφερον*	**δ.** *ὥστε μήτε τῶν πάνυ λεπτῶν ἱματίων ἀνέχεσθαι.*
5. *Ἄξιον δ' ἐπὶ τῆς νῦν ἡλικίας ποιήσασθαι τὴν στρατείαν*	**ε.** *ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασι.*
6. *Ἀνὴρ πονηρὸς δυστυχεῖ*	**στ.** *ἵν' οἱ τῶν συμφορῶν κοινωνήσαντες, οὗτοι καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσωσι.*
7. *Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε*	**ζ.** *κἂν εὐτυχῇ.*

8. Να αναγνωρίσετε τις δευτερεύουσες προτάσεις:

α. *Ὅτε ἡ ναυμαχία ἐγένετο, ἔτυχεν ἐν Ἀβύδῳ ὤν.*
β. *Ἔπεμψε στρατιώτας, ὅπως βοηθήσειαν τῇ πόλει.*
γ. *Μηχαναὶ πολλαί εἰσιν, ὥστε διαφεύγειν τὸν θάνατον.*
δ. *Μενέλαον εἶχε τρόμος μή τι πάθοιεν οἱ Ἀργεῖοι.*
ε. *Οὔ με πείσεις, οὐδ' ἐὰν πείσῃς.*
στ. *Ἡρακλῆς ἠπόρει ποίαν ὁδὸν τράποιτο.*

Ἢ γὰρ οὐ χρὴ ποιεῖσθαι παῖδας
ἢ συνδιαταλαιπωρεῖν καὶ τρέφοντα καὶ παιδεύοντα.
Πλάτων, *Κρίτων* 45d

Ή λοιπόν δεν πρέπει να κάνει κανείς παιδιά ή πρέπει να ταλαιπωρείται μαζί τους προσπαθώντας να τα αναθρέψει και να τα μορφώσει.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 100

I. Παράλληλα κείμενα

Ενότητα 1

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Η ομορφιά και η αρπαγή της ωραίας Ελένης έχουν εμπνεύσει πολλούς καλλιτέχνες και λογοτέχνες, Έλληνες και ξένους. Παραθέτουμε ένα μικρό απόσπασμα από την *Ἑλένη* του Γιώργου Σεφέρη.

«Δὲν μπῆκα στὸ γαλαζόπλωρο καράβι.
Ποτὲ δὲν πάτησα τὴν ἀντρειωμένη Τροία».
Μὲ τὸ βαθύ στηθόδεσμο, τὸν ἥλιο στὰ μαλλιά, κι αὖτὸ τὸ ἀνάστημα
ἴσκιοι καὶ χαμόγελα παντοῦ
στοὺς ὤμους στοὺς μηρούς στὰ γόνατα·
ζωντανὸ δέρμα, καὶ τὰ μάτια
μὲ τὰ μεγάλα βλέφαρα, ἦταν ἐκεῖ, στὴν ὄχθη ἑνὸς Δέλτα.
Καὶ στὴν Τροία;
Τίποτε στὴν Τροία - ἕνα εἴδωλο.
Ἔτσι τὸ θέλαν οἱ θεοί.
Κι ὁ Πάρης, μ' ἕναν ἴσκιο πλάγιαζε σὰ νὰ ἦταν πλάσμα ἀτόφιο·
κι ἐμεῖς σφαζόμασταν γιὰ τὴν Ἑλένη δέκα χρόνια.

Γ. Σεφέρης, *Ἑλένη*

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Γοργίας στο έργο του *Ἑλένης ἐγκώμιον*, ένα ρητορικό παίγνιο, απαριθμεί τέσσερις παράγοντες στους οποίους ενδεχομένως οφείλεται η φυγή της Ελένης με τον Πάρη: α) τους θεούς και την τύχη, β) τη βία, γ) τον πειστικό λόγο και δ) τον έρωτα. Και οι τέσσερις, κατά τον Γοργία, είναι ανώτεροι από την ανθρώπινη βούληση, άρα η Ελένη δεν ευθύνεται για την πράξη της.

Ἢ γὰρ Τύχης βουλήμασι καὶ θεῶν βουλεύμασι καὶ Ἀνάγκης ψηφίσμασιν ἔπραξεν ἃ ἔπραξεν, ἢ βίᾳ ἁρπασθεῖσα, ἢ λόγοις πεισθεῖσα, ἢ ἔρωτι ἁλοῦσα. Εἰ μὲν οὖν διὰ τὸ πρῶτον, ἄξιος αἰτιᾶσθαι ὁ αἰτιώμενος· θεοῦ γὰρ προθυμίαν ἀνθρωπίνῃ προμηθίᾳ ἀδύνατον κωλύειν. [...] Εἰ οὖν τῇ Τύχῃ καὶ τῷ θεῷ τὴν αἰτίαν ἀναθετέον, τὴν Ἑλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον.

Γοργίας, *Ἑλένης ἐγκώμιον* 6

Γλωσσικά σχόλια

Τύχης βουλήμασι	σύμφωνα με τις επιθυμίες της τύχης
θεῶν βουλεύμασι	σύμφωνα με τα σχέδια των θεών
Ἀνάγκης ψηφίσμασιν	σύμφωνα με τις αποφάσεις του πεπρωμένου
βίᾳ ἁρπασθεῖσα ἔπραξεν ἃ ἔπραξεν	επειδή αρπάχθηκε με τη βία έκανε ό,τι έκανε
λόγοις πεισθεῖσα	επειδή πείστηκε με τα λόγια
ἔρωτι ἁλοῦσα (μτχ. αορ. β' ρ. *ἁλίσκομαι*)	επειδή κυριεύτηκε από έρωτα
ἄξιος αἰτιᾶσθαι ὁ αἰτιώμενος	αξίζει να κατηγορείται ο ένοχος
θεοῦ γὰρ προθυμίαν	γιατί τη θεϊκή θέληση
ἀνθρωπίνῃ προμηθίᾳ	με την ανθρώπινη πρόνοια, περίσκεψη
θεῷ τὴν αἰτίαν ἀναθετέον (ρημ. επίθ. ρ. *ἀνατίθεμαι*)	πρέπει να αποδοθεί η κατηγορία σε κάποιον θεό
τὴν Ἑλένην τῆς δυσκλείας ἀπολυτέον	πρέπει να απαλλαγεί η Ελένη από την κακή φήμη, τη δυσφήμηση

Ερωτήσεις

1. Ποιες εκδοχές σχετικά με τον μύθο της Ελένης προσφέρουν τα παραπάνω αποσπάσματα;
2. Ποια κοινά στοιχεία συνδέουν τα παραπάνω αποσπάσματα με το κείμενο της Ενότητας;
3. Γνωρίζετε άλλα έργα βασισμένα στον μύθο της ωραίας Ελένης;

Ενότητα 2

Στο παρακάτω απόσπασμα από τον *Ἐπιτάφιο* του Δημοσθένη εξαίρονται οι πεσόντες στη μάχη της Χαιρώνειας (338 π.Χ.), οι οποίοι πολέμησαν κατά του Φιλίππου Β′ της Μακεδονίας και με την ανδρεία τους κέρδισαν αγέραστη δόξα.

Πρῶτον μὲν ἀντὶ μικροῦ χρόνου πολὺν καὶ τὸν ἅπαντ' εὔκλειαν ἀγήρω καταλείπουσιν, ἐν ᾗ καὶ παῖδες οἱ τούτων ὀνομαστοὶ τραφήσονται καὶ γονεῖς [οἱ τούτων] περίβλεπτοι γηροτροφήσονται, παραψυχὴν τῷ πένθει τὴν τούτων εὔκλειαν ἔχοντες. Ἔπειτα νόσων ἀπαθεῖς τὰ σώματα καὶ λυπῶν ἄπειροι τὰς ψυχάς, ἃς ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν οἱ ζῶντες ἔχουσιν, ἐν μεγάλῃ τιμῇ καὶ πολλῷ ζήλῳ τῶν νομιζομένων τυγχάνουσιν. Οὓς γὰρ ἅπασα μὲν ἡ πατρὶς θάπτει δημοσίᾳ, κοινῶν δ' ἐπαίνων μόνοι τυγχάνουσιν, ποθοῦσι δ' οὐ μόνοι συγγενεῖς καὶ πολῖται, ἀλλὰ πᾶσαν ὅσην Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν, συμπεπένθηκεν δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος, πῶς οὐ χρὴ τούτους εὐδαίμονας νομίζεσθαι;

Δημοσθένης, *Ἐπιτάφιος* 32-34

Γλωσσικά σχόλια

πρῶτον	κατ' αρχάς, πρώτα απ' όλα
ἀντὶ μικροῦ χρόνου	αντί για τον σύντομο χρόνο (του βίου)
πολὺν καὶ τὸν ἅπαντ' εὔκλειαν ἀγήρω καταλείπουσιν	αφήνουν στην αιωνιότητα αγέραστη δόξα
ἐν ᾗ	μέσα στην οποία
τραφήσονται	θα ανατραφούν
περίβλεπτοι γηροτροφήσονται (οριστ. μέλλ. ρ. *γηροτροφέομαι, γηροτροφοῦμαι*)	θα γηροκομηθούν απολαμβάνοντας τον γενικό θαυμασμό
παραψυχὴν τῷ πένθει	παρηγοριά στο πένθος
εὔκλειαν	καλή φήμη, δόξα
νόσων ἀπαθεῖς τὰ σώματα	απρόσβλητοι σωματικά από αρρώστιες
λυπῶν ἄπειροι τὰς ψυχάς	αλώβητοι ψυχικά από λύπες
ἃς ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν (δοτ. πληθ. ουδ. γέν. μτχ. παρακ. ρ. *συμβαίνω*) *οἱ ζῶντες ἔχουσιν*	πράγματα τα οποία αντιμετωπίζουν σε διάφορες περιστάσεις οι ζωντανοί
τῶν νομιζομένων τυγχάνουσιν	απολαμβάνουν τις καθιερωμένες τιμές
πᾶσαν ὅσην Ἑλλάδα χρὴ προσειπεῖν (απαρ. αορ. β′ ρ. *προσαγορεύω*)	ολόκληρη η Ελλάδα πρέπει να πούμε
συμπεπένθηκεν (οριστ. παρακ. ρ. *συμπενθέω, συμπενθῶ*) *δὲ καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ πλεῖστον μέρος*	στο πένθος γι' αυτούς έχει συμμετάσχει και το μεγαλύτερο μέρος της οικουμένης

Ερωτήσεις

1. Σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο, ποιο κέρδος αποκομίζουν οι πεσόντες στο πεδίο της μάχης;
2. Τόσο το παραπάνω απόσπασμα όσο και το κείμενο της Ενότητας ανήκουν σε επιτάφιους λόγους. Ποιες θεματικές και υφολογικές ομοιότητες εντοπίζετε ανάμεσα στα δύο αποσπάσματα;

Ενότητα 3

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Σωκράτης και ο Ευθύδημος προσπαθούν να προσδιορίσουν ποιος πρέπει να θεωρείται πλούσιος και ποιος φτωχός. Ο Ευθύδημος επισημαίνει ότι πολλοί τύραννοι, αν και διαθέτουν πολλά αγαθά, επιζητούν όλο και περισσότερα για να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Ποίους δὲ πένητας καὶ ποίους πλουσίους καλεῖς; Τοὺς μέν, οἶμαι, μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας, τοὺς δὲ πλείω τῶν ἱκανῶν πλουσίους. Καταμεμάθηκας οὖν ὅτι ἐνίοις μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν οὐ μόνον ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ περιποιοῦνται ἀπ' αὐτῶν, ἐνίοις δὲ πάνυ πολλὰ οὐχ ἱκανά ἐστι; Καὶ νὴ Δί', ἔφη ὁ Εὐθύδημος, ὀρθῶς γάρ με ἀναμιμνήσκεις, οἶδα [γὰρ] καὶ τυράννους τινάς, οἳ δι' ἔνδειαν ὥσπερ οἱ ἀπορώτατοι ἀναγκάζονται ἀδικεῖν.

Ξενοφῶν, *Ἀπομνημονεύματα* 4.2.37-39

Γλωσσικά σχόλια

οἶμαι, οἴομαι	νομίζω, θεωρώ
τοὺς μέν... μὴ ἱκανὰ ἔχοντας εἰς ἃ δεῖ τελεῖν πένητας (ενν. *καλῶ*)	αυτούς που δεν έχουν αρκετά, ώστε να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους τους αποκαλώ φτωχούς
πλείω τῶν ἱκανῶν	περισσότερα από όσα αρκούν
καταμεμάθηκας (οριστ. παρακ. ρ. *καταμανθάνω*) *οὖν*	έχεις εξετάσει λοιπόν
ἐνίοις (αορ. επιμερ. αντων. *ἔνιοι, ἔνιαι, ἔνια*) *μὲν πάνυ ὀλίγα ἔχουσιν* (δοτ. πληθ. αρσ. γέν. μτχ. ενεστ.)	σε μερικούς, ενώ έχουν πολύ λίγα
ἀλλὰ καὶ περιποιοῦνται ἀπ' αὐτῶν	αλλά κάνουν και αποταμίευση από αυτά
ἐνίοις δὲ πάνυ πολλά (ενν. *ἔχουσιν*)	ενώ σε μερικούς που έχουν πάρα πολλά
νὴ Δί'	μα τον Δία
ἀναμιμνήσκεις	υπενθυμίζεις
δι' ἔνδειαν	από ανάγκη, από έλλειψη

Ερωτήσεις

1. Πώς θα ήταν δυνατό να οριστούν ο πλούσιος και ο φτωχός με βάση το περιεχόμενο του παράλληλου κειμένου;
2. Σε ποια από τις κατηγορίες ανθρώπων του παραπάνω αποσπάσματος εμπίπτει ο Ιέρων, όπως παρουσιάζεται στο κείμενο της Ενότητας 3; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

Ενότητα 4

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Βακχυλίδης, ο οποίος περιλαμβάνεται στον Κανόνα των εννέα μεγάλων λυρικών, ασχολήθηκε με πολλά είδη της λυρικής ποίησης (έγραψε παιάνες, ύμνους, υπορχήματα, διθυράμβους, επινίκια τραγούδια κ.ά.). Στο παρακάτω απόσπασμα, που ανήκει σε έναν παιάνα, ο ποιητής περιγράφει εικόνες της ανθρώπινης ζωής σε περίοδο ειρήνης.

τίκτει δέ τε θνατοῖσιν εἰ-
ρήνα μεγαλάνορα πλοῦτον
καὶ μελιγλώσσων ἀοιδᾶν ἄνθεα
δαιδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν
θεοῖσιν αἴθεσθαι βοῶν ξανθᾷ φλογί
μηρί' εὐμάλ]λων τε μήλων

γυμνασίων τε νέοις
αὐλῶν τε καὶ κώμων μέλειν.
Ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰθᾶν
ἀραχνᾶν ἱστοὶ πέλονται,
ἔγχεα τε λογχωτὰ ξίφεα
τ' ἀμφάκεα δάμναται εὐρώς.

\-----------------------------------

χαλκεᾶν δ' οὐκ ἔστι σαλπίγγων κτύπος,
οὐδὲ συλᾶται μελίφρων
ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων ἀῶιος ὃς θάλπει κέαρ.
Συμποσίων δ' ἐρατῶν βρίθοντ' ἀγυιαί,
παιδικοί θ' ὕμνοι φλέγονται.

Βακχυλίδης, *Παιάν* 1 στ. 61-80

Μετάφραση

Για τους θνητούς γεννά η μεγάλη Ειρήνη πλούτη
και τραγουδιών γλυκόφωνους ανθούς·
πάνω στους πλουμιστούς βωμούς, στην ξανθή φλόγα
καίονται για τους θεούς, σαν είναι ειρήνη, μηριά βοδιών, πυκνόμαλλων προβάτων,
και τότε ο νους των νέων είναι στους κωμούς,
στο παίξιμο του αυλού και στις παλαίστρες.
Τα σιδεροδεμένα
χερούλια των ασπίδων αραχνιάζουν,
σκουριά σκεπάζει
τα δίκοπα σπαθιά, τις λόγχες των δοράτων.

\-----------------------------------

Οι σάλπιγγες οι χάλκινες πια δεν βαράνε,
δεν κλέβουν απ' τα μάτια το γλυκό
τον ύπνο της αυγής, που τις καρδιές ζεσταίνει.
Ευφρόσυνα συμπόσια είναι γεμάτοι οι δρόμοι,
και παιδικοί ξεχύνονται, σαν φλόγες, ύμνοι.

(μτφρ. Θ. Σταύρου)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Θουκυδίδης αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου η δημοκρατική παράταξη μιας πόλης καλούσε σε βοήθεια τους Αθηναίους και η ολιγαρχική τους Λακεδαιμονίους, με αποτέλεσμα να ξεσπούν εμφύλιες διαμάχες. Στο παρακάτω απόσπασμα περιγράφονται οι ακρότητες στις οποίες οδήγησε ο εμφύλιος πόλεμος στην Κέρκυρα.

Πᾶσά τε ἰδέα κατέστη θανάτου, καὶ οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι, οὐδὲν ὅ τι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω. Καὶ γὰρ πατὴρ παῖδα ἀπέκτεινε καὶ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἀπεσπῶντο καὶ πρὸς αὐτοῖς ἐκτείνοντο, οἱ δέ τινες καὶ περιοικοδομηθέντες ἐν τοῦ Διονύσου τῷ ἱερῷ ἀπέθανον.

Θουκυδίδης, *Ἱστορίαι* 3.81.5

Γλωσσικά σχόλια

ἡ ἰδέα	η μορφή, το είδος
πᾶσα ἰδέα κατέστη θανάτου	διαπράχθηκαν κάθε είδους φόνοι
φιλεῖ (= *εἴωθε*)	συνηθίζεται
οἷον φιλεῖ ἐν τῷ τοιούτῳ γίγνεσθαι	όπως συνήθως συμβαίνει σε τέτοιες περιστάσεις
οὐδὲν ὅ τι οὐ ξυνέβη καὶ ἔτι περαιτέρω	δεν υπάρχει τίποτε που να μη συνέβη (στην Κέρκυρα) και ακόμη περισσότερα (χειρότερα)
ἀπεσπῶντο (οριστ. παρατ. ρ. *ἀποσπάομαι, ἀποσπῶμαι*)	απομακρύνονταν βίαια
πρὸς αὐτοῖς	κοντά σε αυτά (τα ιερά, τους ναούς)
περιοικοδομηθέντες (μτχ. παθ. αορ. α′ ρ. *περιοικοδομέομαι, περιοικοδομοῦμαι*)	αφού χτίστηκαν

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Ο Θουκυδίδης σχολιάζει στο παρακάτω απόσπασμα πώς διαφοροποιείται η συμπεριφορά των ανθρώπων σε περίοδο πολέμου.

Ἐν μὲν γὰρ εἰρήνῃ καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν αἵ τε πόλεις καὶ οἱ ἰδιῶται ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι διὰ τὸ μὴ ἐς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν· ὁ δὲ πόλεμος ὑφελὼν τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν βίαιος διδάσκαλος καὶ πρὸς τὰ παρόντα τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ.

Θουκυδίδης, *Ἱστορίαι* 3.82.2-3

Γλωσσικά σχόλια

καὶ ἀγαθοῖς πράγμασιν	και σε περίοδο ευημερίας
ἀμείνους τὰς γνώμας ἔχουσι	είναι πιο ήρεμοι, έχουν ηπιότερες απόψεις
διὰ τὸ μὴ ἐς ἀκουσίους ἀνάγκας πίπτειν	επειδή δεν τους πιέζουν φοβερές ανάγκες
ὑφελών (μτχ. αορ. β′ ρ. *ὑφαιρέω, ὑφαιρῶ*) *τὴν εὐπορίαν τοῦ καθ' ἡμέραν*	επειδή αφαιρεί την καθημερινή ευπορία (τις ευκολίες της καθημερινής ζωής)
τὰς ὀργὰς τῶν πολλῶν ὁμοιοῖ (γ΄ εν. ευκτ. ενεστ. ρ. *ὁμοιόω, ὁμοιῶ*)	εξομοιώνει / προσαρμόζει την ψυχική διάθεση των ανθρώπων
πρὸς τὰ παρόντα	με την/στην πολεμική κατάσταση που επικρατεί εκείνη τη στιγμή

Ερωτήσεις

1. Να συγκρίνετε τα αγαθά της ειρήνης όπως παρουσιάζονται τόσο στο πρώτο παράλληλο κείμενο όσο και στο κείμενο της Ενότητας. Ποιους τομείς της ζωής προβάλλει ιδιαίτερα το απόσπασμα από τον Βακχυλίδη;

2. Με ποιον τρόπο και για ποιον λόγο μεταβάλλεται η ανθρώπινη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια του πολέμου, σύμφωνα με το τρίτο παράλληλο κείμενο;

3. Αντλώντας στοιχεία από το δεύτερο παράλληλο κείμενο, να αναφέρετε σε ποιες ακρότητες οδήγησε ο εμφύλιος σπαραγμός τους Κερκυραίους. Γνωρίζετε από την Ιστορία εμφύλιους πολέμους που έπληξαν την Ελλάδα;

Ενότητα 5

Στο παρακάτω απόσπασμα προβάλλεται η σημασία της ισονομίας και της ισοτιμίας ως βασικών παραμέτρων του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Ἡμεῖς δὲ καὶ οἱ ἡμέτεροι, μιᾶς μητρὸς πάντες ἀδελφοὶ φύντες, οὐκ ἀξιοῦμεν δοῦλοι οὐδὲ δεσπόται ἀλλήλων εἶναι, ἀλλ' ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἡ κατὰ φύσιν ἰσονομίαν ἀναγκάζει ζητεῖν κατὰ νόμον, καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπείκειν ἀλλήλοις ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως. Ὅθεν δὴ ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ τεθραμμένοι οἱ τῶνδέ γε πατέρες καὶ οἱ ἡμέτεροι καὶ αὐτοὶ οὗτοι, καὶ καλῶς φύντες, πολλὰ δὴ καὶ καλὰ ἔργα ἀπεφήναντο εἰς πάντας ἀνθρώπους καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, οἰόμενοι δεῖν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ Ἕλλησιν ὑπὲρ Ἑλλήνων μάχεσθαι καὶ βαρβάροις ὑπὲρ ἁπάντων τῶν Ἑλλήνων.

Πλάτων, *Μενέξενος* 238e-239b

Γλωσσικά σχόλια

φύντες (μτχ. αορ. β΄ ρ. *φύομαι*)	γεννημένοι
ἡ ἰσογονία ἡμᾶς ἡ κατὰ φύσιν	η εκ φύσεως ισότητα γένους
καὶ μηδενὶ ἄλλῳ ὑπείκειν ἀλλήλοις ἢ ἀρετῆς δόξῃ καὶ φρονήσεως	και να υποχωρούμε στις μεταξύ μας σχέσεις μόνο σε όποιον επιδεικνύει αρετή και φρόνηση
ὅθεν	έτσι, επομένως
ἀπεφήναντο (οριστ. αορ. ρ. *ἀποφαίνομαι*)	επέδειξαν
οἰόμενοι	θεωρώντας

Ερωτήσεις

1. Σε ποιες αξίες πρέπει να στηρίζεται το δημοκρατικό πολίτευμα, σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;

2. Ποιος είναι, κατά την άποψή σας, ο κοινός θεματικός άξονας ανάμεσα στο παραπάνω απόσπασμα και στο κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 6

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Η μουσική και το τραγούδι προκαλούν αγαλλίαση και ευφροσύνη στην ανθρώπινη ψυχή. Στους παρακάτω στίχους από την *Ἰλιάδα* η ομάδα των Αχαιών που έχει αναλάβει να πείσει τον Αχιλλέα να επιστρέψει στη μάχη τον βρίσκει να παίζει κιθάρα και να τραγουδά, και μάλιστα ύστερα από την προσβλητική συμπεριφορά του Αγαμέμνονα που τον πίκρανε.

Μυρμιδόνων δ' ἐπί τε κλισίας καὶ νῆας ἱκέσθην,
τὸν δ' εὗρον φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείῃ
καλῇ δαιδαλέῃ, ἐπὶ δ' ἀργύρεον ζυγὸν ἦεν,
τὴν ἄρετ' ἐξ ἐνάρων πόλιν Ἠετίωνος ὀλέσσας·
τῇ ὅ γε θυμὸν ἔτερπεν, ἄειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν.

Ὅμηρος, *Ἰλιάς* Ι 185-189

Μετάφραση

Κι ως τέλος στα καλύβια κι άρμενα των Μυρμιδόνων φτάσαν,
να φραίνεται τον βρήκαν με όμορφη, πολύπλουμη κιθάρα,
γλυκόφωνη, που ο καβαλάρης της ξεχώριζε ασημένιος –

κούρσος δικό του, του Ηετίωνα σαν πάτησε το κάστρο.
Με αυτή φαινόταν τώρα κι έψελνε παλικαριές μεγάλες.

(μτφρ. Ν. Καζαντζάκης – Ι.Θ. Κακριδής)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Ο Πίνδαρος ασχολήθηκε με όλα σχεδόν τα είδη της χορικής λυρικής ποίησης. Το παρακάτω απόσπασμα ανήκει στο προοίμιο του *Α΄ Πυθιόνικου* (πρόκειται για ποιήματα που συντέθηκαν για να τιμηθούν νικητές των αθλητικών αγώνων που τελούνταν στους Δελφούς). Εδώ υμνείται η δύναμη του Απόλλωνα και της μουσικής.

Χρυσέα φόρμιγξ, Ἀπόλλωνος καὶ ἰοπλοκάμων
σύνδικον Μοισᾶν κτέανον· τᾶς ἀκούει
μὲν βάσις ἀγλαΐας ἀρχά,
πείθονται δ' ἀοιδοὶ σάμασιν
ἁγησιχόρων ὁπόταν προοιμίων
ἀμβολὰς τεύχης ἐλελιζομένα.

Πίνδαρος, *Α΄ Πυθιόνικος* 1-6

Μετάφραση

Φόρμιγγα χρυσή! Ο Απόλλωνας σε ορίζει,
Μα κι οι Μούσες, θεές μενεξεδομαλλούσες.
Ο δικός σου αχός τα βήματα ρυθμίζει
Τα χορευτικά που ανοίγουν το γιορτάσι·
Οι τραγουδιστές τα σήματά σου ακούνε,
Όταν προανακρούσματα των προοιμίων,
Που οδηγούν χορούς, τρεμάμενη εσύ δίνεις.

(μτφρ. Θ. Σταύρου)

Τρίτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Αιλιανός σχολιάζει τη σημασία που έδιναν οι Μυτιληναίοι στη διδασκαλία της μουσικής.

Ἡνίκα τῆς θαλάττης ἦρξαν Μυτιληναῖοι, τοῖς ἀφισταμένοις τῶν συμμάχων τιμωρίαν ἐκείνην ἐπήρτησαν, γράμματα μὴ μανθάνειν τοὺς παῖδας αὐτῶν μηδὲ μουσικὴν διδάσκεσθαι, πασῶν κολάσεων ἡγησάμενοι βαρυτάτην εἶναι ταύτην, ἐν ἀμουσίᾳ καὶ ἀμαθίᾳ καταβιῶναι.

Αἰλιανός, *Ποικίλη Ἱστορία* 7.15

Γλωσσικά σχόλια

ἡνίκα	όταν
ἦρξαν	ήταν αρχηγοί, εξουσίαζαν
τοῖς ἀφισταμένοις (μτχ. ενεστ. ρ. *ἀφίσταμαι*)	σε αυτούς που επαναστατούσαν
ἐπήρτησαν (οριστ. αορ. ρ. *ἐπαρτάω, ἐπαρτῶ*)	επέβαλαν
πασῶν κολάσεων	από όλες τις τιμωρίες
ἡγησάμενοι (μτχ. αορ. ρ. *ἡγέομαι, ἡγοῦμαι*)	επειδή θεώρησαν
καταβιῶναι (απαρ. αορ. β΄ ρ. *καταβιόω, καταβιῶ*)	να περνάει κανείς τη ζωή του

Ερωτήσεις

1. Αντλώντας πληροφορίες από τα παραπάνω παράλληλα κείμενα αλλά και από το κείμενο της Ενότητας, να περιγράψετε ποια φαίνεται ότι ήταν η σημασία της μουσικής και του τραγουδιού για τους αρχαίους Έλληνες.
2. Με βάση το παράλληλο κείμενο από τον Αιλιανό, να σχολιάσετε τη σκοπιμότητα των ποινών που επέβαλαν οι Μυτιληναίοι και να εκτιμήσετε τις συνέπειες που θα είχαν για τους τιμωρούμενους.
3. Γνωρίζετε από τη μυθολογία ή τη δημοτική μας παράδοση ιστορίες σχετικές με τη δύναμη της μουσικής;

Ενότητα 7

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα προβάλλονται η εφευρετικότητα του Αρχιμήδη και ο ζήλος που επιδείκνυε ο Ιέρων σε κατασκευαστικά έργα.

Ἱέρων δὲ ὁ Συρακοσίων βασιλεύς, ὁ πάντα Ῥωμαίοις φίλος, ἐσπουδάκει μὲν καὶ περὶ ἱερῶν καὶ γυμνασίων κατασκευάς, ἦν δὲ καὶ περὶ ναυπηγίας φιλότιμος, πλοῖα σιτηγὰ κατασκευαζόμενος, ὧν ἑνὸς τῆς κατασκευῆς μνησθήσομαι. [...] Ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ τὸν εἰς τὴν θάλασσαν πολλὴ ζήτησις ἦν, Ἀρχιμήδης ὁ μηχανικὸς μόνος αὐτὸ κατήγαγε δι' ὀλίγων σωμάτων. Κατασκευάσας γὰρ ἕλικα τὸ τηλικοῦτον σκάφος εἰς τὴν θάλασσαν κατήγαγε. Πρῶτος δ' Ἀρχιμήδης εὗρε τὴν τῆς ἕλικος κατασκευήν.

Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 5.40

Γλωσσικά σχόλια

ὁ πάντα Ῥωμαίοις φίλος	που σε όλα τα θέματα πολιτευόταν ως φίλος των Ρωμαίων
ἐσπουδάκει (οριστ. υπερσ. ρ. *σπουδάζω*)	είχε επιδιώξει με ζήλο
γυμνασίων	γυμναστηρίων
ἦν φιλότιμος	φιλοδοξούσε
πλοῖα σιτηγά	πλοία για τη μεταφορά σιτηρών
ὧν	από αυτά
μνησθήσομαι (οριστ. μέλλ. ρ. *μιμνήσκομαι*)	θα αναφέρω, θα κάνω μνεία
ὡς δὲ περὶ τὸν καθελκυσμὸν αὐτοῦ	καθώς για την καθέλκυση του πλοίου
πολλὴ ζήτησις ἦν	γινόταν πολλή συζήτηση, έρευνα
αὐτὸ κατήγαγε (οριστ. αορ. β' ρ. *κατάγω*)	το κατέβασε στη θάλασσα
δι' ὀλίγων σωμάτων	με τη βοήθεια λίγων ανθρώπων
τὸ τηλικοῦτον σκάφος	ένα τόσο μεγάλο σκάφος

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Όπως φάνηκε από το προηγούμενο απόσπασμα, ένα από τα μεγαλύτερα έργα που επιδίωξε να πραγματοποιήσει ο Ιέρων ήταν η κατασκευή ενός τεράστιου πλοίου. Πέρα από το μέγεθος και την πολυτέλεια των χώρων του, το πλοίο αυτό αποτελούσε και μια πολεμική μηχανή, αφού διέθετε οκτώ πύργους γεμάτους με πέτρες και βέλη, καθώς και εκτοξευτή λίθων, τον οποίο είχε σχεδιάσει και κατασκευάσει ο Αρχιμήδης.

Ἐπὶ δὲ τῶν πύργων ἕκαστον ἀνέβαινον τέτταρες μὲν καθωπλισμένοι νεανίσκοι, δύο δὲ τοξόται. Πᾶν δὲ τὸ ἐντὸς τῶν πύργων λίθων καὶ βελῶν πλῆρες ἦν. Τεῖχος δὲ ἐπάλξεις ἔχον καὶ καταστρώματα διὰ νεὼς ἐπὶ κιλλιβάντων κατεσκεύαστο· ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφειστήκει, τριτάλαντον λίθον ἀφ' αὐτοῦ ἀφιεὶς καὶ δωδεκάπηχυ βέλος. Τοῦτο δὲ τὸ μηχάνημα κατεσκεύασεν Ἀρχιμήδης. Ἑκάτερον δὲ τῶν βελῶν ἔβαλλεν ἐπὶ στάδιον.

Ἀθήναιος, *Δειπνοσοφισταί* 5.43

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 108

Γλωσσικά σχόλια

ἐπὶ δὲ τῶν πύργων ἕκαστον	πάνω σε καθέναν από τους πύργους
τέτταρες μὲν καθωπλισμένοι (μτχ. παρακ. ρ. *καθοπλίζομαι*) *νεανίσκοι*	τέσσερις οπλισμένοι νεαροί
πᾶν δὲ τὸ ἐντός	όλο το εσωτερικό
ἐπὶ κιλλιβάντων	πάνω σε στηρίγματα
ἐφ' οὗ λιθοβόλος ἐφειστήκει (οριστ. υπερσ. ρ. *ἐφίσταμαι*) *τριτάλαντον λίθον ἀφ' αὑτοῦ ἀφιείς* (μτχ. ενεστ. ρ. *ἀφίημι*)	πάνω σε αυτό ήταν τοποθετημένος ένας εκτοξευτής λίθων ο οποίος μόνος του έριχνε πέτρα βάρους τριών ταλάντων
καὶ δωδεκάπηχυ βέλος	και βέλος μήκους δώδεκα πήχεων
ἑκάτερον δὲ τῶν βελῶν	καθένα από τα βέλη
ἔβαλλεν ἐπὶ στάδιον	έφτανε σε απόσταση ενός σταδίου

Ερωτήσεις

1. Να χαρακτηρίσετε τον Ιέρωνα και τον Αρχιμήδη, αντλώντας στοιχεία από τα παραπάνω παράλληλα κείμενα και το κείμενο της Ενότητας.
2. Ποια άλλα επιτεύγματα του Αρχιμήδη γνωρίζετε από τα μαθήματα της Γεωμετρίας και της Φυσικής;

Ενότητα 8

Μετά την άλωση της Τροίας, σύμφωνα με την παρακάτω εκδοχή, οι Έλληνες επέτρεψαν στον Αινεία και σε άλλους Τρώες να φύγουν παίρνοντας μαζί τους ό,τι μπορούσε να κουβαλήσει ο καθένας. Ο Αινείας προτίμησε να πάρει στους ώμους του τον γέρο πατέρα του, σε αντίθεση με τους άλλους που έπαιρναν χρυσάφι ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα.

Τῶν δὲ Ἑλλήνων ὑποσπόνδους τούτους ἀφέντων, καὶ συγχωρησάντων ἑκάστῳ λαβεῖν ὅσα δύναιτο τῶν ἰδίων, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄργυρον ἢ χρυσὸν ἤ τινα τῆς ἄλλης πολυτελείας ἔλαβον, Αἰνείας δὲ τὸν πατέρα γεγηρακότα τελέως ἀράμενος ἐπὶ τοὺς ὤμους ἐξήνεγκεν. Ἐφ' ᾧ θαυμασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἔλαβεν ἐξουσίαν πάλιν ὃ βούλοιτο τῶν οἴκοθεν ἐκλέξασθαι. Ἀνελομένου δὲ αὐτοῦ τὰ ἱερὰ τὰ πατρῷα, πολὺ μᾶλλον ἐπαινεθῆναι συνέβη τὴν ἀρετήν, καὶ παρὰ πολεμίων ἐπισημασίας τυγχάνουσαν. Ἐφαίνετο γὰρ ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις πλείστην φροντίδα πεποιημένος τῆς τε πρὸς γονεῖς ὁσιότητος καὶ τῆς πρὸς θεοὺς εὐσεβείας.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη* 7.4.1-4

Γλωσσικά σχόλια

τῶν δὲ Ἑλλήνων ὑποσπόνδους τούτους ἀφέντων (μτχ. αορ. β' ρ. *ἀφίημι*)	όταν οι Έλληνες τους άφησαν να φύγουν, αφού συνομολόγησαν συμφωνία, συνθήκη
συγχωρησάντων ἑκάστῳ	αφού επέτρεψαν στον καθένα
τινὰ τῆς ἄλλης πολυτελείας	κάποιο από τα άλλα πολύτιμα αντικείμενα
γεγηρακότα (μτχ. παρακ. ρ. *γηράσκω*) *τελέως*	που ήταν σε βαθιά γεράματα
ἀράμενος (μτχ. αορ. ρ. *αἴρομαι*)	αφού σήκωσε
ἐξήνεγκεν (οριστ. αορ. β' ρ. *ἐκφέρω*)	μετέφερε έξω
ἐφ' ᾧ θαυμασθείς	επειδή θαυμάστηκε γι' αυτή την πράξη
ἐκλέξασθαι	να διαλέξει, να επιλέξει
ἀνελομένου (μτχ. αορ. β' ρ. *ἀναιρέομαι, ἀναιροῦμαι*) *δὲ αὐτοῦ*	καθώς αυτός προτίμησε
ἐπισημασίας τυγχάνουσαν	η οποία (αρετή) επιδοκιμάστηκε
τῆς ὁσιότητος	του σεβασμού

Ερωτήσεις

1. Πώς κέρδισε ο Αινείας τον σεβασμό των αντιπάλων του;
2. Ποια κοινά κίνητρα ανθρώπινης συμπεριφοράς εντοπίζετε ανάμεσα στο παραπάνω παράλληλο κείμενο και το κείμενο της Ενότητας;

Ενότητα 9

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Δημοσθένης υποστηρίζει ότι η δύναμη των νόμων έγκειται στην τήρησή τους από τους ανθρώπους.

Ἡ δὲ τῶν νόμων ἰσχὺς τίς ἐστιν; Ἆρ᾽ ἐάν τις ὑμῶν ἀδικούμενος ἀνακράγῃ, προσδραμοῦνται καὶ παρέσονται βοηθοῦντες; Οὔ· γράμματα γὰρ γεγραμμέν᾽ ἐστί, καὶ οὐχὶ δύναιντ᾽ ἂν τοῦτο ποιῆσαι. Τίς οὖν ἡ δύναμις αὐτῶν ἐστιν; Ὑμεῖς ἐὰν βεβαιῶτ᾽ αὐτοὺς καὶ παρέχητε κυρίους ἀεὶ τῷ δεομένῳ. Οὐκοῦν οἱ νόμοι θ᾽ ὑμῖν εἰσιν ἰσχυροὶ καὶ ὑμεῖς τοῖς νόμοις. Δεῖ τοίνυν τούτοις βοηθεῖν ὁμοίως ὥσπερ ἂν αὑτῷ τις ἀδικουμένῳ, καὶ τὰ τῶν νόμων ἀδικήματα κοινὰ νομίζειν, ἐφ᾽ ὅτου περ ἂν λαμβάνηται, καὶ μήτε λῃτουργίας μήτ᾽ ἔλεον μήτ᾽ ἄνδρα μηδένα μήτε τέχνην μηδεμίαν εὑρῆσθαι, δι᾽ ὅτου παραβάς τις τοὺς νόμους οὐ δώσει δίκην.

Δημοσθένης, *Κατὰ Μειδίου* 224-225

Γλωσσικά σχόλια

ἀνακράγῃ (υποτ. αορ. β′ ρ. *ἀνακράζω*)	φωνάξει δυνατά
προσδραμοῦνται (οριστ. μέλλ. ρ. *προστρέχω*)	θα τρέξουν
ἐὰν βεβαιῶτ᾽ αὐτούς	αν τους ενισχύετε
ἀεὶ τῷ δεομένῳ	σε αυτόν που τους έχει ανάγκη κάθε φορά
οὐκοῦν	λοιπόν, επομένως
ὥσπερ ἂν αὑτῷ τις ἀδικουμένῳ	όπως ακριβώς (θα βοηθούσε) κάποιος τον εαυτό του, αν αδικούνταν
ἐφ᾽ ὅτου περ ἂν λαμβάνηται	για όποιο λόγο τυχόν συλλαμβάνεται κάποιος
ἡ τέχνη	το τέχνασμα
δι᾽ ὅτου	εξαιτίας του οποίου
οὐ δώσει (οριστ. μέλλ. ρ. *δίδωμι*) *δίκην*	δε θα τιμωρηθεί

Ερωτήσεις

1. Από πού πηγάζει και σε τι έγκειται η δύναμη των νόμων, σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;
2. Οι απόψεις του Σωκράτη, όπως παρουσιάζονται στο κείμενο της Ενότητας, συμφωνούν με τις απόψεις που εκφράζονται στο παραπάνω απόσπασμα του Δημοσθένη;

Ενότητα 10

Ο Πλούταρχος στο έργο του *Βίοι Παράλληλοι* αναφερόμενος στον Θεμιστοκλή τονίζει ότι η εξορία του γνωστού στρατηγού της Αθήνας οφειλόταν στον φόβο που προκάλεσε το κύρος που αυτός είχε αποκτήσει και αναφέρει έναν μηχανισμό κατανόησης του φαινομένου του εξοστρακισμού.

Τὸν μὲν οὖν ἐξοστρακισμὸν (ενν. Θεμιστοκλέους) ἐποιήσαντο κατ' αὐτοῦ, κολούοντες τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν ὑπεροχήν, ὥσπερ εἰώθεσαν ἐπὶ πάντων οὓς ᾤοντο τῇ δυνάμει βαρεῖς καὶ πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους εἶναι. Κόλασις γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐξοστρακισμός, ἀλλὰ παραμυθία φθόνου καὶ κουφισμός, ἡδομένου τῷ ταπεινοῦν τοὺς ὑπερέχοντας καὶ τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος.

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Θεμιστοκλῆς* 22.4-5

Γλωσσικά σχόλια

κολούω	αποκόβω, μειώνω, ταπεινώνω
τὸ ἀξίωμα	η υπόληψη
εἰώθεσαν (οριστ. υπερσ. ρ. *εἴωθα*)	συνήθιζαν, ήταν συνηθισμένοι (να κάνουν)
τῇ δυνάμει βαρεῖς	υπερβολικά δυνατούς
πρὸς ἰσότητα δημοκρατικὴν ἀσυμμέτρους	ότι υπερέβαιναν το μέτρο της δημοκρατικής ισότητας, ήταν αταίριαστοι με την ισότητα που απαιτεί η δημοκρατία
ἡ κόλασις	η ποινή, η τιμωρία
ἡ παραμυθία	η παρηγοριά, η ανακούφιση
ὁ κουφισμός	η ανακούφιση, η εκτόνωση
τὴν δυσμένειαν εἰς ταύτην τὴν ἀτιμίαν ἀποπνέοντος	που εκτόνωνε την εχθρότητά του σε αυτό το είδος της ατίμωσης

Ερωτήσεις

1. Ποια είναι η ερμηνεία του Πλουτάρχου για τον εξοστρακισμό; Τι δείχνουν τα αίτια που οδηγούν σε αυτόν για τις σχέσεις μεταξύ των Αθηναίων πολιτών;
2. Ποιος φαίνεται να είναι ο λόγος για τον οποίο εξορίστηκε ο Θεμιστοκλής σύμφωνα με το απόσπασμα από τον Πλούταρχο; Θεωρείτε δίκαιη αυτή την απόφαση των Αθηναίων;

Ενότητα 11

Στο παρακάτω απόσπασμα υποστηρίζεται η άποψη ότι δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική φιλία ανάμεσα σε ανθρώπους που έχουν αντίθετες απόψεις και συμφέροντα.

Φιλίαν γὰρ ἀληθινὴν καὶ μὴ ψευδώνυμον ἀδύνατον χωρὶς πίστεως καὶ βεβαιότητος ὑπάρχειν· ἐν δὲ τοῖς φαύλοις, ἀπίστοις καὶ ἀβεβαίοις οὖσι καὶ δόγματα πολεμικὰ κεκτημένοις, οὐκ εἶναι φιλίαν, ἑτέρας δέ τινας ἐπιπλοκὰς καὶ συνδέσεις ἔξωθεν ἀνάγκαις καὶ δόξαις κατεχομένας γίνεσθαι. Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἀγαπᾶν καὶ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν μόνων εἶναι σπουδαίων.

Στοβαῖος, *Ἀνθολόγιον* 2.7.11

Γλωσσικά σχόλια

ψευδώνυμον	με πλαστό όνομα
δόγματα πολεμικὰ κεκτημένοις	οι οποίοι έχουν αντίθετες απόψεις
ἔξωθεν ἀνάγκαις καὶ δόξαις κατεχομένας	οι οποίες επικρατούν εξαιτίας εξωτερικών αναγκών και απόψεων
τὸ ἀσπάζεσθαι	το να δέχεσαι κάποιον με χαρά

Ερωτήσεις

1. Κάτω από ποιες προϋποθέσεις μπορεί να υπάρξει αληθινή φιλία σύμφωνα με το παραπάνω παράλληλο κείμενο;
2. ΄Εχουν σχέση τα επιχειρήματα που προβάλλει ο Φαρνάβαζος στο κείμενο της Ενότητας 11 με όσα εκτίθενται στο παραπάνω παράλληλο κείμενο;

Ενότητα 12

Πρώτο παράλληλο κείμενο

Ο Ευριπίδης είναι γνωστός για τη σκληρή κριτική που άσκησε στις κατεστημένες αντιλήψεις της εποχής του. Στην τραγωδία του *Ἴων* ο ομώνυμος νεαρός ήρωας, γιος του Απόλλωνα, που ωστόσο αγνοεί την πραγματική καταγωγή του, ασκεί σφοδρή κριτική στις αδυναμίες των θεών, οι οποίοι δίνουν το κακό παράδειγμα στους ανθρώπους. Ο ΄Ιων στο απόσπασμα που παρατίθεται απευθύνεται στον Απόλλωνα, τον Ποσειδώνα και τον Δία.

Σὺ καὶ Ποσειδῶν Ζεύς θ' ὃς οὐρανοῦ κρατεῖ,
ναοὺς τίνοντες ἀδικίας κενώσετε.
τὰς ἡδονὰς γὰρ τῆς προμηθίας πάρος
σπεύδοντες ἀδικεῖτ'. Οὐκέτ' ἀνθρώπους κακοὺς
λέγειν δίκαιον, εἰ τὰ τῶν θεῶν καλὰ
μιμούμεθ', ἀλλὰ τοὺς διδάσκοντας τάδε.

Εὐριπίδης, *Ἴων* στ. 446-451

Μετάφραση

Εσύ (ο Απόλλωνας) και ο Ποσειδώνας και ο Δίας που εξουσιάζει τον ουρανό
θα γίνετε αιτία να μείνουν άδειοι οι ναοί πληρώνοντας την αδικία σας.
Γιατί κάνετε αδικία που προτιμάτε τις απολαύσεις από τη σύνεση.
Δεν είναι πια σωστό να κατηγορεί κανείς τους ανθρώπους,
εάν μιμούνται αυτά που αρέσουν στους θεούς,
αλλά εκείνους που δίνουν το παράδειγμα.

(μτφρ. Ν. Μπεζαντάκος)

Δεύτερο παράλληλο κείμενο

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Λουκιανός με τον χαρακτηριστικό σατιρικό του τρόπο παρουσιάζει τον Ηρακλή και τον Ασκληπιό να καβγαδίζουν για το ποιος θα πάρει καλύτερη θέση στο τραπέζι. Ο Δίας οργισμένος τους μαλώνει που καβγαδίζουν σαν άνθρωποι.

ΖΕΥΣ: *Παύσασθε, ὦ Ἀσκληπιὲ καὶ Ἡράκλεις, ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους ὥσπερ ἄνθρωποι· ἀπρεπῆ γὰρ ταῦτα καὶ ἀλλότρια τοῦ συμποσίου τῶν θεῶν.*
ΗΡΑΚΛΗΣ: *Ἀλλὰ θέλεις, ὦ Ζεῦ, τουτονὶ τὸν φαρμακέα προκατακλίνεσθαί μου;*
ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ: *Νὴ Δία· καὶ γὰρ ἀμείνων εἰμί.*
ΗΡΑΚΛΗΣ: *Κατὰ τί, ὦ ἐμβρόντητε; Ἢ ὅτι σε ὁ Ζεὺς ἐκεραύνωσεν ἃ μὴ θέμις ποιοῦντα, νῦν δὲ κατ' ἔλεον αὖθις ἀθανασίας μετείληφας;*
ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ: *Ἐπιλέλησαι γὰρ καὶ σύ, ὦ Ἡράκλεις, ἐν τῇ Οἴτῃ καταφλεγείς, ὅτι μοι ὀνειδίζεις τὸ πῦρ;*
ΗΡΑΚΛΗΣ: *Οὔκουν ἴσα καὶ ὅμοια βεβίωται ἡμῖν, ὃς Διὸς μὲν υἱός εἰμι, τοσαῦτα δὲ πεπόνηκα ἐκκαθαίρων τὸν βίον, θηρία καταγωνιζόμενος καὶ ἀνθρώπους ὑβριστὰς τιμωρούμενος· σὺ δὲ ῥιζοτόμος εἶ καὶ ἀγύρτης, ἐν ἀθλίοις δὲ ἴσως ἀνθρώποις χρήσιμος ἐπιθέσει τῶν φαρμάκων, ἀνδρῶδες δὲ οὐδὲν ἐπιδεδειγμένος.*

Λουκιανός, *Θεῶν διάλογοι* 15.1

Γλωσσικά σχόλια

ἀλλότρια	ξένα
τὸν φαρμακέα	τον φαρμακοτρίφτη
προκατακλίνεσθαί μου	να κάτσει πριν από μένα σε καλύτερη θέση
ὦ ἐμβρόντητε	κεραυνόπληκτε, ηλίθιε
ἃ μὴ θέμις ποιοῦντα	επειδή έκανες πράγματα που δεν έπρεπε (ο Ηρακλής θεράπευε τους ανθρώπους και δεν τους άφηνε να πεθάνουν)
κατ' ἔλεον	από οίκτο
ἐπιλέλησαι (οριστ. παρακ. ρ. *ἐπιλανθάνομαι*)	έχει διαφύγει της μνήμης σου, έχεις ξεχάσει
ὀνειδίζεις	κοροϊδεύεις
οὔκουν	όχι βέβαια
πεπόνηκα (οριστ. παρακ. ρ. *πονέω, πονῶ*)	έχω κοπιάσει
ἐκκαθαίρων τὸν βίον	καθαρίζοντας τον κόσμο
ῥιζοτόμος	αυτός που κόβει ρίζες (για ιατρική χρήση ή για μαγικούς σκοπούς)
ἐπιθέσει (δοτ.)	με την τοποθέτηση, εξαιτίας της εφαρμογής

Ερωτήσεις

1. Ποιες αδυναμίες των θεών επισημαίνονται στο πρώτο παράλληλο κείμενο και ποιες συνέπειες έχουν αυτές για τους ίδιους και τους θνητούς;

2. Στο κείμενο της Ενότητας συζητούν οι θεοί. Στο πρώτο από τα παράλληλα κείμενα παρουσιάζεται η άποψη ενός θνητού, ο οποίος τελικά αποδεικνύεται ότι είναι γιος του Απόλλωνα. Πώς φαντάζεστε εσείς τους θεούς σύμφωνα με τα δεδομένα που προκύπτουν από τα δύο αυτά κείμενα;

3. Για ποιον λόγο μαλώνει ο Ηρακλής με τον Ασκληπιό στο δεύτερο παράλληλο κείμενο και ποιους χαρακτηρισμούς απευθύνει ο ένας στον άλλον;

4. Ποια κοινά θεματικά και υφολογικά στοιχεία παρατηρείτε στο δεύτερο παράλληλο κείμενο και στο κείμενο της Ενότητας;

5. Αξιοποιώντας τις γνώσεις σας από τα ομηρικά έπη να εξηγήσετε σύντομα τον όρο «ανθρωπομορφισμός των θεών».

II. Το λεξιλόγιο των κειμένων

Α

ὁ/ἡ ἀγήρατος, τὸ ἀγήρατον	αγέραστος
ἀγών (ὁ)	ο αγώνας, η δίκη
ἀδεῶς	χωρίς φόβο
ὁ/ἡ ἄδοξος, τὸ ἄδοξον	ο αφανής, ο άσημος
ᾄδω	τραγουδώ
Ἀθήνησι	στην Αθήνα
αἱρέω, αἱρῶ	κυριεύω, συλλαμβάνω
αἴρομαι	παίρνω στους ώμους μου
αἴρω	σηκώνω
ὁ αἰσχρός, ἡ αἰσχρά, τὸ αἰσχρόν	άσχημος, ντροπιαστικός
ἄκων, ἄκουσα, ἆκον	χωρίς τη θέληση (κάποιου)
ἁλίσκομαι	κυριεύομαι, συλλαμβάνομαι, καταδικάζομαι
ὁ ἀλλότριος, ἡ ἀλλοτρία, τὸ ἀλλότριον	ξένος
ἄλλως τε καί	και μάλιστα, και ιδιαίτερα
ἅμα	συγχρόνως
ἀναμένω	περιμένω
ἀνατρέπομαι	καταλύομαι
ἀνιάω, ἀνιῶ	ενοχλώ, στενοχωρώ
ἀξιόω, ἀξιῶ	έχω την αξίωση, ζητώ, απαιτώ, θεωρώ σωστό / πρέπον
ἅπαξ	μία φορά
ὁ ἅπας, ἡ ἅπασα, τὸ ἅπαν	όλος ανεξαιρέτως
ἀποβλέπω	παρατηρώ, λαμβάνω υπόψη
ἀποδιδράσκω	δραπετεύω
ἀποδίδωμι	επιστρέφω, δίνω πίσω
ἀπόλλυμαι	χάνομαι, σκοτώνομαι
ἀποστερέω, ἀποστερῶ	στερώ, αφαιρώ
ἀποτρίβομαι	απαλλάσσομαι
ἀποφαίνομαι	φανερώνω
ἀπταίστως	χωρίς δυσκολία
ἄπωθεν	από μακριά
ἆρα (ερωτ.)	άραγε
ἁρμόττει (απρόσ. ρ.)	ταιριάζει
ἀσφαλῶς	με ασφάλεια
ἀτιμάζω	στερώ την τιμή
ἀτυχέω, ἀτυχῶ	αποτυγχάνω, ατυχώ
ὁ/ἡ αὐτόματος, τὸ αὐτόματον	φυσικός
ἡ αὐτουργία	ο μόχθος
ἄχθομαι	δυσαναχετώ, στενοχωριέμαι

Β

βιάζομαι	εξαναγκάζομαι
βούλομαι	θέλω

Γ

γε	βέβαια, τουλάχιστον
γεωργέω, γεωργῶ	καλλιεργώ τη γη, ασχολούμαι με τη γεωργία
γιγνώσκω	γνωρίζω, έχω τη γνώμη, αποφασίζω
γοῦν	λοιπόν, πράγματι

Δ

δαιμόνιον (τό)	ο θεός
δαπάνημα (τό)	το έξοδο, η δαπάνη
ὁ δεινός, ἡ δεινή, τὸ δεινόν	φοβερός
δέομαι	παρακαλώ, ζητώ
δεσμωτήριον (τό)	η φυλακή
δημοκρατέομαι, δημοκρατοῦμαι	έχω δημοκρατικό καθεστώς
δημοσίᾳ	στη δημόσια ζωή, δημόσια
διαβάλλω	συκοφαντώ, κατηγορώ
διάκειμαι οὕτω πρός τινα	τηρώ τέτοια στάση απέναντι σε κάποιον
διανοέομαι, διανοοῦμαι	σκέφτομαι
διαφθείρομαι	καταστρέφομαι, αφανίζομαι, καταργούμαι
διονομάζομαι	γίνομαι ευρύτερα γνωστός, είμαι επιφανής
δύναμαι	έχω τη δύναμη, μπορώ

Ε

ἐγκαταλαμβάνομαι	παγιδεύομαι μέσα σε κάτι
ἐθίζομαι	συνηθίζω
εἰκότως	εύλογα
εἰκός ἐστιν (απρόσ. έκφρ.)	είναι φυσικό
εἴωθα	έχω συνηθίσει
τὸ εἰωθός	το συνηθισμένο
ἑκών, ἑκοῦσα, ἑκόν	με τη θέληση (κάποιου)
ἐλλείπω	υστερώ, έχω έλλειψη, είμαι κατώτερος
ἐμβάλλω	βάζω μέσα
ἐνθένδε	από εδώ
ἐνιαυτός (ὁ)	χρόνος
ἐξάγω	βγάζω
ἐξάγω εἰς ἔργον	επιδεικνύω στην πράξη
ἐξαρκεῖ (απρόσ. ρ.)	είναι αρκετό
ἐξελαύνομαι	εξορίζομαι
ἐπιδίδωμι	προοδεύω
ἐπιθέω	τρέχω προς το μέρος κάποιου
ἐπισκοπέω, ἐπισκοπῶ	επιτηρώ
ἐπιτρέπω τινί τι	αναθέτω / εμπιστεύομαι κάτι σε κάποιον
ἐπιχειρέω, ἐπιχειρῶ	ασχολούμαι
ὁ/ἡ ἐπιχώριος, τὸ ἐπιχώριον	τοπικός

ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον (επιμερ. αντων.)	άλλος (από δύο)
ἔτι	ακόμα, πια
εὖ	καλά
εὖ τίθεμαι	διευθετώ σωστά
εὐδαιμονέω, εὐδαιμονῶ	είμαι ευτυχισμένος
ὁ/ἡ εὐδαίμων, τὸ εὔδαιμον	ευτυχισμένος, καλότυχος
εὐδοκιμέω, εὐδοκιμῶ	εκτιμώμαι, χαίρω εκτιμήσεως
εὐπορία (ἡ)	η οικονομική άνεση
ὁ/ἡ εὔπορος, τὸ εὔπορον	εύπορος, πλούσιος
εὐφραίνομαι	χαίρομαι, ευχαριστιέμαι
ἐφίσταμαι	στέκομαι μπροστά, επιβλέπω
ἔχω εὐμενῶς	ευνοώ, έχω φιλικές διαθέσεις

Ζ

ζηλόω, ζηλῶ	ζηλεύω, μιμούμαι
ὁ ζηλωτός, ἡ ζηλωτή, τὸ ζηλωτόν	αξιοζήλευτος

Η

ἡγέομαι, ἡγοῦμαι	ηγούμαι, θεωρώ
ἤν	εάν
ἠρέμα	ήρεμα, μαλακά

Θ

θαυμάζω	απορώ
θεωρέω, θεωρῶ	παρατηρώ, εξετάζω, παρακολουθώ

Ι

ἰδέα (ἡ)	η μορφή
ἰδιώτης (ὁ)	ο απλός πολίτης, ο ανειδίκευτος
ὁ ἱκανός, ἡ ἱκανή, τὸ ἱκανόν	αρκετός, επαρκής
ἵνα	για να
ἰσχύω	ισχύω, έχω δύναμη

Κ

καθίσταμαι	γίνομαι, ορίζομαι
καὶ γάρ	και πράγματι, και βέβαια
καὶ εἰ	ακόμα και αν
καταλείπω	αφήνω πίσω, κληροδοτώ, εγκαταλείπω

ὁ/ἡ καταφανής, τὸ καταφανές	προφανής, εμφανής
καταφρονέω, καταφρονῶ	περιφρονώ
κατεργάζομαι	κατορθώνω, επιτυγχάνω, κερδίζω
κεῖμαι	βρίσκομαι, υπάρχω, ισχύω
κινδυνεύω	αντιμετωπίζω κίνδυνο, αγωνίζομαι

Λ

λείως	ομαλά

Μ

μακαρίζω	καλοτυχίζω
μάλιστα	πάρα πολύ, κυρίως
μέλλω	σκοπεύω
ὁ μεστός, ἡ μεστή, τὸ μεστόν	γεμάτος
μεταβαίνω	πηγαίνω σε άλλο μέρος
ὁ/ἡ μυθώδης, τὸ μυθῶδες	αυτός που μοιάζει με μύθο

Ν

νεωλκέω, νεωλκῶ	καθελκύω, τραβώ πλοίο από τη θάλασσα στη στεριά

Ο

ὅθεν	από όπου, γι' αυτό
οἰκέτης (ὁ)	ο δούλος του σπιτιού
οἴομαι, οἶμαι	νομίζω, θεωρώ
οἷόν τ' ἐστι (απρόσ. έκφραση)	είναι δυνατόν
ὁλκάς (ἡ), τῆς ὁλκάδος	το (ρυμουλκούμενο μεγάλο) φορτηγό πλοίο
ὁμολογέω, ὁμολογῶ	συμφωνώ
ὁμονοέω, ὁμονοῶ	έχω ομόνοια, ζω ειρηνικά
ὁράω, ὁρῶ	βλέπω
ὅστις, ἥτις, ὅ τι (αναφ. αντων.)	ο οποίος
οὕτως	έτσι, τόσο

Π

πάλαι	παλιά
ὁ πανηγυρικός, ἡ πανηγυρική, τὸ πανηγυρικόν	εορταστικός, χαρούμενος, γεμάτος απολαύσεις
πανωλεθρία (ἡ)	η ολοκληρωτική καταστροφή
παρασκευάζω	προετοιμάζω, μηχανεύομαι
παρασκευή (ἡ)	η προετοιμασία, ο εξοπλισμός

παρεισάγω	θεσπίζω
ὁ/ἡ πάτριος, τὸ πάτριον	πατροπαράδοτος, αυτός που κληροδοτείται από τους προγόνους
πένης (ὁ/ἡ)	φτωχός, άπορος, στερημένος
περιρρέω	περικυκλώνω
πιστεύω	έχω εμπιστοσύνη
πλῆθος (τό)	ο (απλός) λαός
πολύσπαστον (τό)	σύστημα τροχαλιών
πόνος (ὁ)	ο μόχθος, ο κόπος
ὁ πρεσβύτερος, ἡ πρεσβυτέρα, τὸ πρεσβύτερον	γεροντότερος
προσάγομαι	τραβώ προς το μέρος μου
προσαγορεύομαι	αποκαλούμαι
προσγί(γ)νομαι	προστίθεμαι
προσήκει (απρόσ. ρ.)	ταιριάζει
πρόσοδος (ἡ)	το έσοδο

Ρ

ῥύαξ (ὁ), τοῦ ῥύακος	το ρυάκι
ῥώμη (ἡ)	η δύναμη

Σ

σείω	μετακινώ
σπουδή (ἡ)	η βιασύνη, ο ζήλος
ὁ/ἡ συγγενής, τὸ συγγενές	αυτός που έχει κοινή καταγωγή
συμμίσγω	αναμειγνύω, συγκρούομαι
ὁ σύμπας, ἡ σύμπασα, τὸ σύμπαν	όλος (ανεξαιρέτως)
συννοέω, συννοῶ	κατανοώ
συνοικέω, συνοικῶ	κατοικώ μαζί
σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον (κτητ. αντων.)	δικός τους, δική τους, δικό τους

Τ

ταραχή (ἡ)	η αναταραχή
τέκνον (τό)	το παιδί
τελευτάω, τελευτῶ	τελειώνω, πεθαίνω
τελέως	πλήρως, ολοκληρωτικά
τίθημι	τοποθετώ, θέτω, ορίζω
τίμημα (τό)	το πρόστιμο
τοι	βέβαια
ὁ/ἡ τριάρμενος, τὸ τριάρμενον	αυτός που έχει τρία πανιά, τρία κατάρτια
τυγχάνω τινός	μου συμβαίνει κάτι, πετυχαίνω κάτι

Υ

υἱός (ὁ), τοῦ υἱέος	ο γιος
ὑμέτερος, ὑμετέρα, ὑμέτερον (κτητ. αντων.)	δικός σας, δική σας, δικό σας
ὑπερβάλλω	ξεπερνώ, υπερβαίνω
ὑπομένω	αντέχω, ανέχομαι

Φ

φαύλως	άσχημα
φέρω	φέρνω, οδηγώ
φέρω τὴν ψῆφον	ψηφίζω, αποφασίζω
φημί	λέω, υποστηρίζω
φιλοτιμία (ἡ)	η αγάπη για τις τιμές, η άμιλλα, ο συναγωνισμός
φόρτος (ὁ)	το φορτίο
ὁ/ἡ φρενοβλαβής, τὸ φρενοβλαβές	παράφρων

Χ

ὁ χαλεπός, ἡ χαλεπή, τὸ χαλεπόν	δύσκολος, δυσάρεστος, δυσβάσταχτος
χορεύω	παίρνω μέρος σε χορό (= χορωδία) και ψάλλω άσμα προς τιμήν κάποιου θεού
χρήομαι, χρῶμαι	χρησιμοποιώ
χωρίον (τό)	η περιοχή

Ψ

ψηφίζομαι	αποφασίζω

Ω

ὥσπερ	όπως ακριβώς
ὥστε	ώστε, επομένως

arxaia G Epimetro(99-136)   14-12-07   11:46   Page 119

III. Τα ανώμαλα ρήματα των κειμένων

1.
- ἀγορεύω
- ἠγόρευον
- ἀγορεύσω, **-ἐρῶ**
- ἠγόρευσα, **-εἶπον**
- εἴρηκα
- εἰρήκειν

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- β′ αόρ. ΥΠ: εἴπω

2.

ἄγω	ἄγομαι
ἦγον	ἠγόμην
ἄξω	ἄξομαι, ἀχθήσομαι
ἤγαγον	**ἠγαγόμην**, **ἤχθην**
ἦχα, ἀγήοχα	**ἦγμαι**
ἤχειν, ἀγηόχειν	**ἤγμην**

- β′ αόρ. ΥΠ: ἀγάγω, ἀγάγωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀχθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. πέπραγμαι

3.

αἱρῶ (-έω)	αἱροῦμαι
ᾕρουν	ᾑρούμην
αἱρήσω	αἱρήσομαι, αἱρεθήσομαι
εἷλον	**εἱλόμην**, ᾑρέθην
ᾕρηκα	ᾕρημαι
ᾑρήκειν	ᾑρήμην

- β′ αόρ. ΥΠ: ἕλω, ἕλωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: αἱρεθῶ

4.

αἴρω	αἴρομαι
ἦρον	ἠρόμην
ἀρῶ	**ἀροῦμαι**, ἀρθήσομαι
ἦρα	**ἠράμην**, ἤρθην
ἦρκα	**ἦρμαι**
ἤρκειν	**ἤρμην**

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- Άσιγμος αόρ. ΥΠ: ἄρω, ἄρωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀρθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ υγρόληκτων, βλ. ἦρμαι

5.

ἀκούω	ἀκούομαι
ἤκουον	ἠκουόμην
ἀκούσομαι	ἀκουσθήσομαι
ἤκουσα	ἠκούσθην
ἀκήκοα	—
ἠκηκόειν	—

- Παθ. αόρ. ΥΠ: ἀκουσθῶ

6.
- ἄχθομαι
- ἠχθόμην
- ἀχθέσομαι
- ἠχθέσθην
- ἤχθημαι
- [ἠχθήμην]

- **Παθ. αόρ. ΥΠ:** ἀχθεσθῶ

7.

βάλλω	βάλλομαι
ἔβαλλον	ἐβαλλόμην
βαλῶ	**βαλοῦμαι**, βληθήσομαι
ἔβαλον	ἐβαλόμην, ἐβλήθην
βέβληκα	βέβλημαι
ἐβεβλήκειν	ἐβεβλήμην

- Μέλλ. συνηρημένος σε -έω
- β′ αόρ. ΥΠ: βάλω, βάλωμαι
- Παθ. αόρ. ΥΠ: βληθῶ

8.
- βιάζομαι
- ἐβιαζόμην
- βιάσομαι, βιασθήσομαι
- ἐβιασάμην, ἐβιάσθην
- **βεβίασμαι**
- **ἐβεβιάσμην**

- Παθ. αόρ. ΥΠ: βιασθῶ
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ οδοντικόληκτων, βλ. πέπεισμαι

9.
- βούλομαι
- ἐβουλόμην, ἠβουλόμην
- βουλήσομαι
- ἐβουλήθην, ἠβουλήθην
- βεβούλημαι
- ἐβεβουλήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: βουληθῶ

10.
- γίγνομαι
- ἐγιγνόμην
- γενήσομαι
- ἐγενόμην
- γεγένημαι, γέγονα
- ἐγεγενήμην, ἐγεγόνειν

- β′ αόρ. ΥΠ: γένωμαι

11.

γιγνώσκω	γιγνώσκομαι
ἐγίγνωσκον	ἐγιγνωσκόμην
γνώσομαι	γνωσθήσομαι
ἔγνων	ἐγνώσθην
ἔγνωκα	**ἔγνωσμαι**
ἐγνώκειν	**ἐγνώσμην**

- β′ αόρ. κατά τα ρήματα σε *-μι*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *γνωσθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ οδοντικόληκτων, βλ. *πέπεισμαι*

12.

δέω	δεῖ	δέομαι
ἔδεον	ἔδει	ἐδεόμην
δεήσω	δεήσει	δεήσομαι
ἐδέησα	ἐδέησε	ἐδεήθην
—	δεδέηκε	δεδέημαι
—	ἐδεδεήκει	ἐδεδεήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: *δεηθῶ*

13.

ἡγοῦμαι (-έομαι)
ἡγούμην
ἡγήσομαι
ἡγησάμην, ἡγήθην
ἥγημαι
ἡγήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: *ἡγηθῶ*

14.

λαμβάνω	λαμβάνομαι
ἐλάμβανον	ἐλαμβανόμην
λήψομαι	ληφθήσομαι
ἔλαβον	**ἐλαβόμην**, ἐλήφθην
εἴληφα	**εἴλημμαι**
εἰλήφειν	**εἰλήμμην**

- β′ αόρ. ΥΠ: *λάβω, λάβωμαι*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *ληφθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. *γέγραμμαι*

15.

λέγω	λέγομαι
ἔλεγον	ἐλεγόμην
λέξω, **ἐρῶ**	λεχθήσομαι, ῥηθήσομαι
ἔλεξα, **εἶπα**, **εἶπον**	ἐλέχθην, ἐρρήθην
εἴρηκα	εἴρημαι, **λέλεγμαι**
εἰρήκειν	εἰρήμην, **ἐλελέγμην**

- Μέλλ. συνηρημένος σε *-έω*
- Άσιγμος αόρ. ΥΠ: *εἴπω*
- β′ αόρ. ΥΠ: *εἴπω*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *λεχθῶ, ῥηθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. *πέπραγμαι*

16.

μένω
ἔμενον
μενῶ
ἔμεινα
μεμένηκα
ἐμεμενήκειν

- Μέλλ. συνηρημένος σε *-έω*
- Άσιγμος αόρ. ΥΠ: *μείνω*

17.

ὁρῶ (-άω)	ὁρῶμαι
ἑώρων	ἑωρώμην
ὄψομαι	ὀφθήσομαι
εἶδον	**εἰδόμην**, ὤφθην
ἑόρακα, ἑώρακα, ὄπωπα	ἑόραμαι, ἑώραμαι, **ὦμμαι**
ἑωράκειν	

- β′ αόρ. ΥΠ: *ἴδω, ἴδωμαι*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *ὀφθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. *γέγραμμαι*

18.

σκοπῶ, σκοποῦμαι (-έω)
ἐσκόπουν, ἐσκοπούμην
σκέψομαι
ἐσκεψάμην
ἔσκεμμαι
ἐσκέμμην

- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. *γέγραμμαι*

19.

τρέπω	*τρέπομαι*
ἔτρεπον	*ἐτρεπόμην*
τρέψω	*τρέψομαι*
ἔτρεψα, ἔτραπον	*ἐτρεψάμην, ἐτραπόμην, ἐτρέφθην, ἐτράπην*
τέτροφα	***τέτραμμαι***
ἐτετρόφειν	***ἐτετράμμην***

- β΄ αόρ. ΥΠ: *τράπω, τράπωμαι*
- α΄ Παθ. αόρ. ΥΠ: *τρεφθῶ*
- β΄ Παθ. αόρ. ΥΠ: *τραπῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ χειλικόληκτων, βλ. *γέγραμμαι*

20.

φέρω	*φέρομαι*
ἔφερον	*ἐφερόμην*
οἴσω	*οἴσομαι, οἰσθήσομαι, ἐνεχθήσομαι*
ἤνεγκα, ***ἤνεγκον***	***ἠνεγκάμην***, ***ἠνεγκόμην***, *ἠνέχθην*
ἐνήνοχα	***ἐνήνεγμαι***
-ενηνόχειν	***-ενηνέγμην***

- Άσιγμος αόρ. ΥΠ: *ἐνέγκω, ἐνέγκωμαι*
- β΄ αόρ. ΥΠ: *ἐνέγκω, ἐνέγκωμαι*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *ἐνεχθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ ουρανικόληκτων, βλ. *πέπραγμαι*

21.

φθείρω	*φθείρομαι*
ἔφθειρον	*ἐφθειρόμην*
φθερῶ	***φθεροῦμαι***, *φθαρήσομαι*
ἔφθειρα	*ἐφθάρην*
ἔφθαρκα	***ἔφθαρμαι***
ἐφθάρκειν	***ἐφθάρμην***

- Μέλλ. συνηρημένος σε *-έω*
- Άσιγμος αόρ. ΥΠ: *φθείρω*
- β΄ Παθ. αόρ. ΥΠ: *φθαρῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ υγρόληκτων, βλ. *ἦρμαι*

22. *χρῶμαι (-ήομαι)*
ἐχρώμην
χρήσομαι
ἐχρησάμην, ἐχρήσθην
κέχρημαι
ἐκεχρήμην

- Παθ. αόρ. ΥΠ: *χρησθῶ*

23.

ψηφίζω	*ψηφίζομαι*
ἐψήφιζον	*ἐψηφιζόμην*
ψηφιῶ	***ψηφιοῦμαι***, *ψηφισθήσομαι*
ἐψήφισα	*ἐψηφισάμην, ἐψηφίσθην*
ἐψήφικα	***ἐψήφισμαι***
ἐψηφίκειν	***ἐψηφίσμην***

- Μέλλ. συνηρημένος σε *-έω*
- Παθ. αόρ. ΥΠ: *ψηφισθῶ*
- ΠΡΚ/ΥΠΡΣ οδοντικόληκτων, βλ. *πέπεισμαι*

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 122

IV. Συγκεντρωτικοί πίνακες φαινομένων

Ι. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Α. Οι φθόγγοι και τα γράμματα

1. Φωνήεντα

Μακρά	Βραχέα	Δίχρονα
η, ω	ε, ο	α, ι, υ

2. Σύμφωνα

άφωνα

	ουρανικά	χειλικά	οδοντικά
ψιλά	κ	π	τ
μέσα	γ	β	δ
δασέα	χ	φ	θ

ημίφωνα

υγρά	ένρινα	συριστικό
λ, ρ	μ, ν	σ (-ς)

διπλά

ζ, ξ, ψ

3. Δίφθογγοι

κύριες	καταχρηστικές
αι, ει, οι, υι αυ, ευ, ηυ, ου	ᾳ, ῃ, ῳ

Β. Τα μέρη του λόγου

1. Διαίρεση των μερών του λόγου

κλιτά	άκλιτα
άρθρο	πρόθεση
όνομα ουσιαστικό	επίρρημα
όνομα επίθετο	σύνδεσμος
αντωνυμία	επιφώνημα
μετοχή	
ρήμα	

πτωτικά (άρθρο, όνομα ουσιαστικό, όνομα επίθετο, αντωνυμία, μετοχή)

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 123

2. Παρεπόμενα των πτωτικών

- **πτώσεις**
  - **ορθές**: ονομαστική, κλητική
  - **πλάγιες**: γενική, δοτική, αιτιατική
- **αριθμοί**: ενικός, πληθυντικός, δυϊκός
- **γένη**: αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο
- **κλίσεις**: πρώτη, δεύτερη, τρίτη

3. Παρεπόμενα του ρήματος

- **πρόσωπα**: α′, β′, γ′
- **αριθμοί**: ενικός, πληθυντικός, δυϊκός
- **εγκλίσεις**: οριστική, υποτακτική, ευκτική, προστακτική
- **ονοματικοί τύποι**: απαρέμφατο, μετοχή
- **χρόνοι**: ενεστώτας, παρατατικός, μέλλοντας, αόριστος, παρακείμενος, υπερσυντέλικος, συντ. μέλλοντας
- **διαθέσεις**: ενεργητική, μέση, παθητική, ουδέτερη
- **φωνές**: ενεργητική, μέση

Γ. Τα ουσιαστικά

1. Οι κλίσεις

α′ κλίση

- **αρσενικά**
  - **-ης**: *ὁ ὁπλίτης, τοῦ ὁπλίτου*
  - **-ας**: *ὁ νεανίας, τοῦ νεανίου*
- **θηλυκά**
  - **-η**: *ἡ τιμή, τῆς τιμῆς*
  - **-α**: *ἡ χώρα, τῆς χώρας*; *ἡ θάλαττα, τῆς θαλάττης*

β′ κλίση

- **αρσενικά** — **-ος**: *ὁ νόμος, τοῦ νόμου*
- **θηλυκά** — **-ος**: *ἡ νῆσος, τῆς νήσου*
- **ουδέτερα** — **-ον**: *τὸ δῶρον, τοῦ δώρου*

γ′ κλίση

- **αρσενικά** — **γεν. εν. -ος ή -ως**: *ὁ ἰχθύς, τοῦ ἰχθύος*
- **θηλυκά** — **γεν. εν. -ος ή -ως**: *ἡ πόλις, τῆς πόλεως*
- **ουδέτερα** — **γεν. εν. -ος ή -ως**: *τὸ κτῆμα, τοῦ κτήματος*

2. Η γ′ κλίση

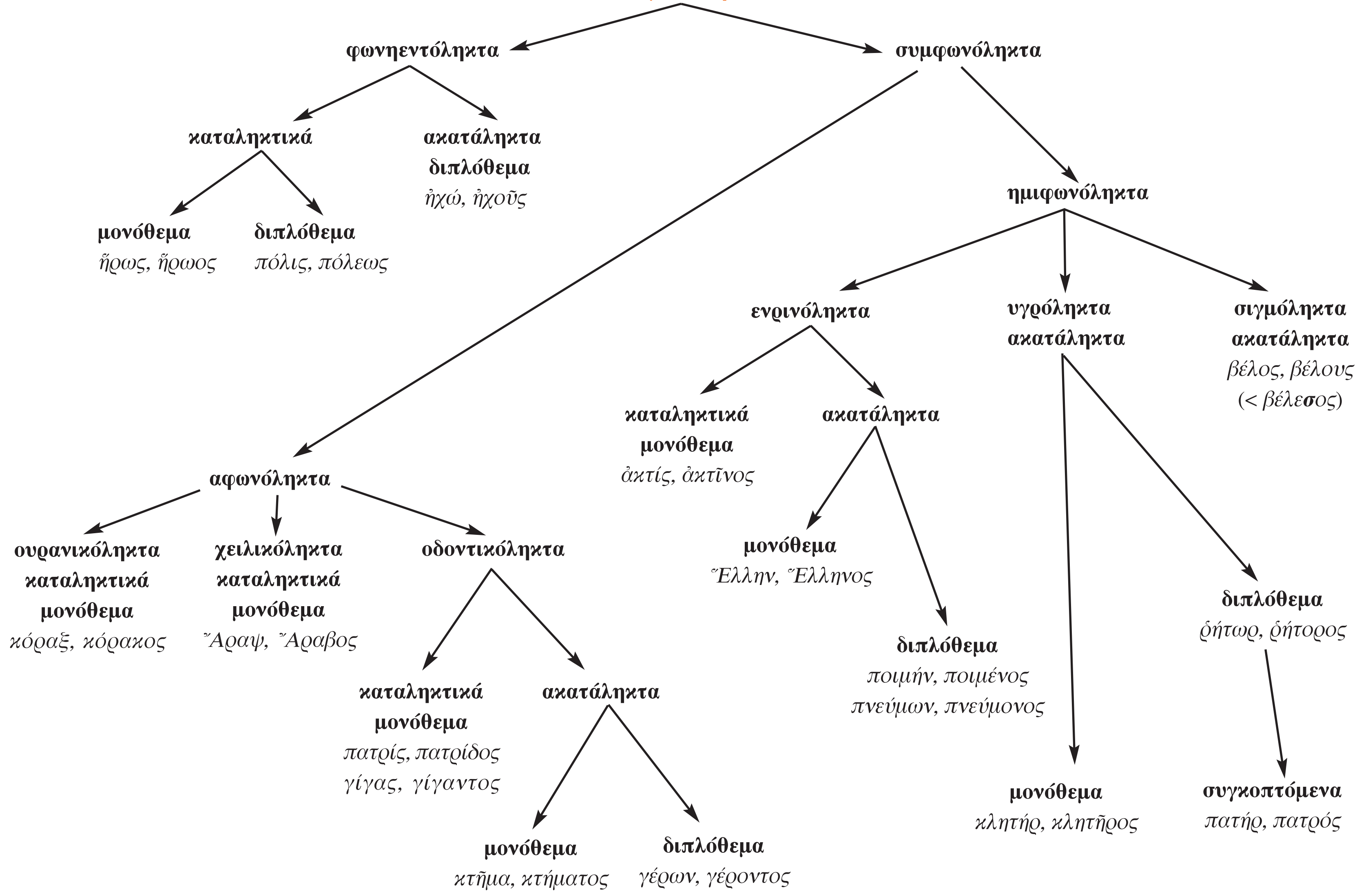
φωνηεντόληκτα
συμφωνόληκτα
καταληκτικά
ακατάληκτα
διπλόθεμα
ἠχώ, ἠχοῦς
μονόθεμα
ἥρως, ἥρωος
διπλόθεμα
πόλις, πόλεως
ημιφωνόληκτα
ενρινόληκτα
υγρόληκτα
ακατάληκτα
σιγμόληκτα
ακατάληκτα
βέλος, βέλους
(< βέλεσος)
καταληκτικά
μονόθεμα
ἀκτίς, ἀκτῖνος
ακατάληκτα
μονόθεμα
Ἕλλην, Ἕλληνος
διπλόθεμα
ποιμήν, ποιμένος
πνεύμων, πνεύμονος
διπλόθεμα
ῥήτωρ, ῥήτορος
μονόθεμα
κλητήρ, κλητῆρος
συγκοπτόμενα
πατήρ, πατρός
αφωνόληκτα
ουρανικόληκτα
καταληκτικά
μονόθεμα
κόραξ, κόρακος
χειλικόληκτα
καταληκτικά
μονόθεμα
Ἄραψ, Ἄραβος
οδοντικόληκτα
καταληκτικά
μονόθεμα
πατρίς, πατρίδος
γίγας, γίγαντος
ακατάληκτα
μονόθεμα
κτῆμα, κτήματος
διπλόθεμα
γέρων, γέροντος

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 125

Δ. Τα επίθετα

1. Δευτερόκλιτα

- **ασυναίρετα**
  - **τριγενή τρικατάληκτα**
    - ***-ος, -η, -ον***
      καλός, καλή, καλόν
    - ***-ος, -α, -ον***
      δίκαιος, δικαία, δίκαιον
  - **τριγενή δικατάληκτα**
    -ος, -ος, -ον
    ἄφθονος, ἄφθονος, ἄφθονον
- **συνηρημένα**
  χρυσοῦς, χρυσῆ, χρυσοῦν
- **αττικόκλιτα**
  ἵλεως, ἵλεως, ἵλεων

2. Τριτόκλιτα

- **φωνηεντόληκτα**
  - **τριγενή τρικατάληκτα**
    βαθύς, βαθεῖα, βαθύ
  - **τριγενή δικατάληκτα**
    ὁ/ἡ εὔβοτρυς, τὸ εὔβοτρυ
    ὁ/ἡ δίπηχυς, τὸ δίπηχυ
- **συμφωνόληκτα**
  - **αφωνόληκτα**
    - **τριγενή**
      - **τρικατάληκτα**
        πᾶς, πᾶσα, πᾶν
        χαρίεις, χαρίεσσα, χαρίεν
        ἄκων, ἄκουσα, ἆκον
      - **δικατάληκτα**
        ὁ/ἡ εὔχαρις, τὸ εὔχαρι
        ὁ/ἡ δίπους, τὸ δίπουν
    - **διγενή μονοκατάληκτα**
      ὁ/ἡ κόλαξ
  - **ημιφωνόληκτα**
    - **ενρινόληκτα υγρόληκτα**
      - **τριγενή τρικατάληκτα**
        μέλας, μέλαινα, μέλαν
      - **διγενή μονοκατάληκτα**
        ὁ/ἡ μάκαρ
        ὁ/ἡ ἄχειρ
      - **τριγενή δικατάληκτα**
        ὁ/ἡ εὐδαίμων, τὸ εὔδαιμον
        ὁ/ἡ ἄρρην, τὸ ἄρρεν
        ὁ/ἡ ἀπάτωρ, τὸ ἄπατορ
    - **σιγμόληκτα τριγενή δικατάληκτα**
      ὁ/ἡ πλήρης, τὸ πλῆρες

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 126

3. Τα ομαλά παραθετικά επιθέτων

δευτερόκλιτα επίθετα

συγκριτικός: -ό/-ώτερος, -ο/-ωτέρα, -ό/-ώτερον

π.χ. *δικαιότερος, δικαιοτέρα, δικαιότερον*
σεμνότερος, σεμνοτέρα, σεμνότερον
σοφώτερος, σοφωτέρα, σοφώτερον

υπερθετικός: -ό/-ώτατος, -ο/-ωτάτη, -ό/-ώτατον

π.χ. *δικαιότατος, δικαιοτάτη, δικαιότατον*
σεμνότατος, σεμνοτάτη, σεμνότατον
σοφώτατος, σοφωτάτη, σοφώτατον

τριτόκλιτα επίθετα

-ης, -ης, -ες / **-ων, -ων, -ον**

συγκριτικός: -έστερος, -εστέρα, -έστερον

π.χ. *σαφέστερος, σαφεστέρα, σαφέστερον*
σωφρονέστερος, σωφρονεστέρα, σωφρονέστερον

υπερθετικός: -έστατος, -εστάτη, -έστατον

π.χ. *σαφέστατος, σαφεστάτη, σαφέστατον*
σωφρονέστατος, σωφρονεστάτη, σωφρονέστατον

4. Ανώμαλα παραθετικά επιθέτων

θετικός	συγκριτικός	υπερθετικός
ἀγαθός	*ὁ, ἡ ἀμείνων, τὸ ἄμεινον*	*ἄριστος, -η, -ον*
	ὁ, ἡ βελτίων, τὸ βέλτιον	*βέλτιστος, -η, -ον*
	ὁ, ἡ κρείττων, τὸ κρεῖττον	*κράτιστος, -η, -ον*
	ὁ, ἡ λῴων, τὸ λῷον	*λῷστος, -η, -ον*
κακός	*ὁ, ἡ κακίων, τὸ κάκιον*	*κάκιστος, -η, -ον*
	ὁ, ἡ χείρων, τὸ χεῖρον	*χείριστος, -η, -ον*
καλός	*ὁ, ἡ καλλίων, τὸ κάλλιον*	*κάλλιστος, -η, -ον*
μέγας	*ὁ, ἡ μείζων, τὸ μεῖζον*	*μέγιστος, -η, -ον*
μικρός	*ὁ, ἡ ἐλάττων, τὸ ἔλαττον*	*ἐλάχιστος, -η, -ον*
ὀλίγος	*ὁ, ἡ μείων, τὸ μεῖον*	*ὀλίγιστος, -η, -ον*
πολύς	*ὁ, ἡ πλείων, τὸ πλέον*	*πλεῖστος, -η, -ον*

Ε. Οι αντωνυμίες

προσωπικές
α' πρόσ.: *ἐγώ*
β' πρόσ.: *σύ*

κτητικές
ἐμός, ἐμή, ἐμόν

δεικτικές
οὗτος, αὕτη, τοῦτο

αόριστες
τὶς, τὶς, τὶ

αυτοπαθητικές
ἑαυτοῦ, ἑαυτῆς, ἑαυτοῦ

ερωτηματικές
τίς, τίς, τί

αλληλοπαθητική
ἀλλήλων, ἀλλήλοις, ἀλλήλους

αναφορικές
ὅς, ἥ, ὅ
ὅστις, ἥτις, ὅτι

επιμεριστικές
ἕτερος, ἑτέρα, ἕτερον

οριστική-επαναληπτική
αὐτός, αὐτή, αὐτό

ΣΤ. Το ρήμα

1. Οι συζυγίες

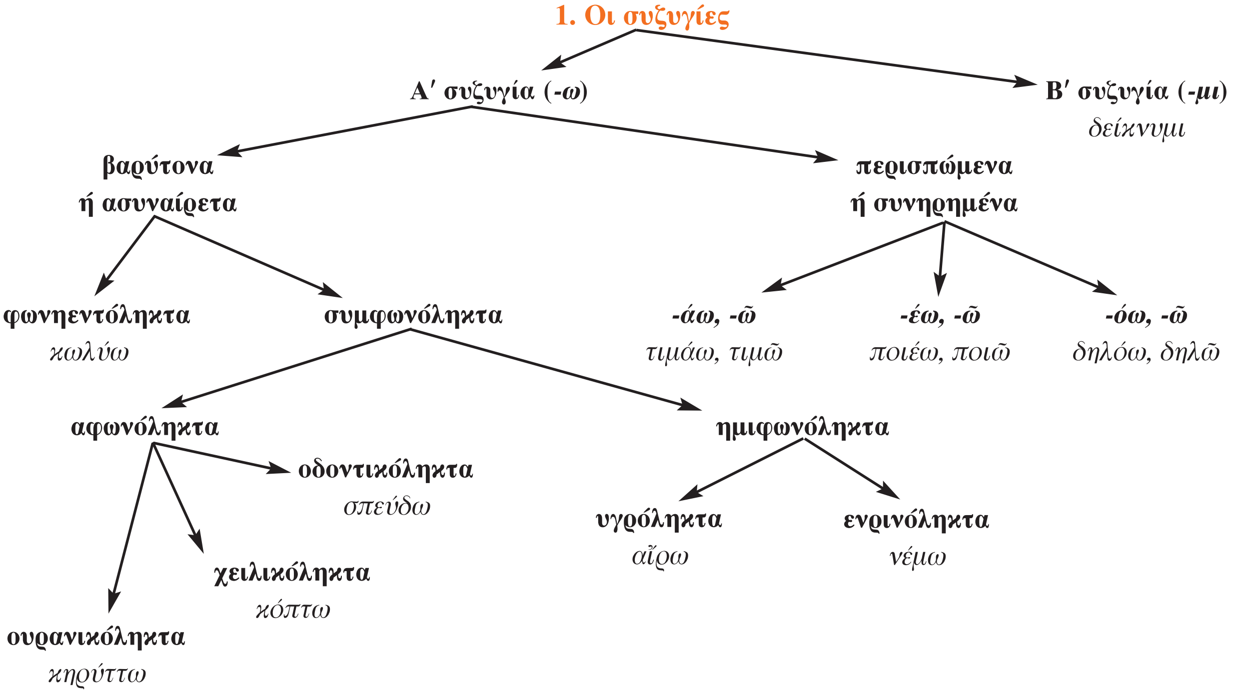

2. Η ομαλή αύξηση

συλλαβική		χρονική	
ἐ-	*λαμβάνω → ἐλάμβανον*	***α, ε → η***	*ἄρχω →* ***ἦ****ρχον, ἐλπίζω →* ***ἤ****λπιζον*
		αι, ει → ῃ	*αἴρω →* ***ῇ****ρον, εἰκάζω →* ***ᾔ****καζον*
		ο → ω	*ὁρίζω →* ***ὥ****ριζον*
		οι → ῳ	*οἰκίζω →* ***ᾤ****κιζον*
		ῐ, ῠ → ῑ, ῡ	*ἱδρύω →* ***ἵ****δρυον, ὑβρίζω →* ***ὕ****βριζον*
		αυ, ευ → ηυ	*αὔξω →* ***ηὔ****ξον, εὕδω →* ***ηὗ****δον*

3. Ο ομαλός αναδιπλασιασμός

	Το ρήμα αρχίζει από:	είδος αναδιπλασιασμού
Α.	**1.** απλό σύμφωνο (εκτός του ῥ-) **2.** δύο σύμφωνα, από τα οποία: { το πρώτο είναι άφωνο (κ, γ, χ, π, β, φ, τ, δ, θ) και το δεύτερο υγρό ή ένρινο (λ, ρ, μ, ν,)	επανάληψη του αρχικού συμφώνου + ε ***λ****ύω →* ***λέλ****υκα* ***γ****ράφω →* ***γέγ****ραφα*
Β.	**1.** διπλό σύμφωνο (ζ, ξ, ψ) **2.** ῥ- **3.** δύο σύμφωνα, χωρίς να είναι το πρώτο άφωνο και το δεύτερο υγρό ή ένρινο **4.** τρία σύμφωνα	συλλαβική αύξηση *ψηφίζω →* ***ἐ****ψήφικα* ***ῥ****άπτω →* ***ἔρ****ραφα* ***κτ****είνω →* ***ἔ****κτονα* ***στρ****ατεύω →* ***ἐ****στράτευκα*
Γ.	φωνήεν ή δίφθογγο	χρονική αύξηση ***ἐ****λπίζω →* ***ἤ****λπικα* ***ἀ****θροίζω →* ***ἤ****θροικα*

4. Τα συνηρημένα ρήματα

α. Οι συναιρέσεις των ρημάτων α′ τάξης (-άω)

α +
- ε , η → α
- ει, ῃ → ᾳ
- ο, ου, ω → ω
- οι → ῳ

β. Οι συναιρέσεις των ρημάτων β′ τάξης (-έω)

ε +
- ε → ει
- ο → ου
- μακρό φωνήεν ή δίφθογγος → μακρό φωνήεν ή δίφθογγος

γ. Οι συναιρέσεις των ρημάτων γ′ τάξης (-όω)

ο +
- η, ω → ω
- ε, ο, ου → ου
- ει, η, οι → οι

5. Ρήματα που σχηματίζουν β′ αόριστο

ρήμα	β′ αόριστος οριστικής	β′ αόριστος υποτακτικής
ἄγω	*ἤγαγον*	*ἀγάγω*
αἱρῶ	*εἷλον*	*ἕλω*
αἰσθάνομαι	*ᾐσθόμην*	*αἴσθωμαι*
ἁμαρτάνω	*ἥμαρτον*	*ἁμάρτω*
ἀποθνήσκω	*ἀπέθανον*	*ἀποθάνω*
ἀφικνοῦμαι	*ἀφικόμην*	*ἀφίκωμαι*
βάλλω	*ἔβαλον*	*βάλω*
γίγνομαι, εἰμί	*ἐγενόμην*	*γένωμαι*
ἔρχομαι	*ἦλθον*	*ἔλθω*
εὑρίσκω	*εὗρον, ηὗρον*	*εὕρω*
ἔχω	*ἔσχον*	*σχῶ*
λαγχάνω	*ἔλαχον*	*λάχω*
λαμβάνω	*ἔλαβον*	*λάβω*
λανθάνω	*ἔλαθον*	*λάθω*
λέγω	*εἶπον*	*εἴπω*

λείπω	*ἔλιπον*	*λίπω*
μανθάνω	*ἔμαθον*	*μάθω*
ὁρῶ	*εἶδον*	*ἴδω*
πάσχω	*ἔπαθον*	*πάθω*
πίπτω	*ἔπεσον*	*πέσω*
τυγχάνω	*ἔτυχον*	*τύχω*
τρέχω	*ἔδραμον*	*δράμω*
φέρω	*ἤνεγκον*	*ἐνέγκω*
φεύγω	*ἔφυγον*	*φύγω*

ΙΙ. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Α. Τα είδη των προτάσεων ως προς τους όρους τους

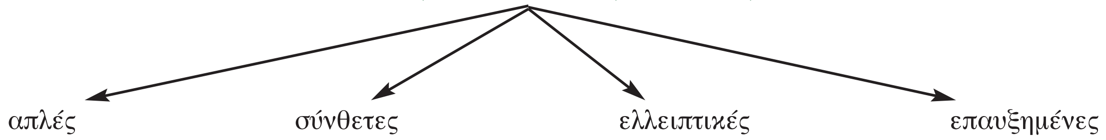

Β. Οι βασικοί όροι των απλών προτάσεων

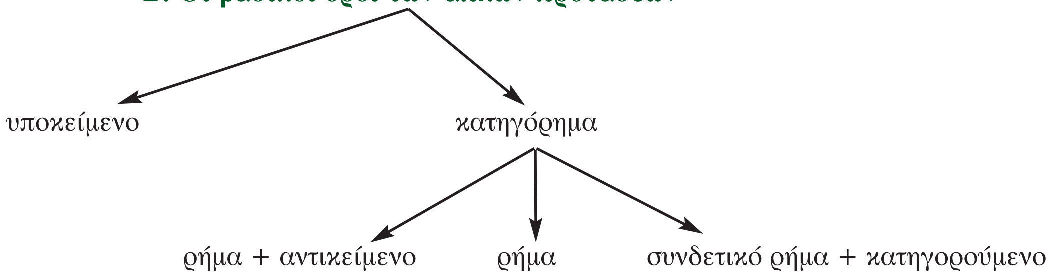

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 130

Γ. Το αντικείμενο του ρήματος

ρήματα

- **μονόπτωτα με αντικείμενο σε:**
  - **αιτιατική**
    Ἀπέκτειναν τοὺς στρατηγούς.
  - **δοτική**
    Ἐπίστευον αὐτῷ αἱ πόλεις.
  - **γενική**
    Ἅπαντες μετεῖχον τῆς ἑορτῆς.
- **δίπτωτα με αντικείμενα σε:**
  - **αιτιατική και αιτιατική**
    Διδάσκει σε τὴν στρατηγίαν.
  - **δοτική και αιτιατική**
    Πᾶσαν ὑμῖν τὴν ἀλήθειαν ἐρῶ.
  - **γενική και αιτιατική**
    Ἀνδρῶν τὴν πόλιν ἐξεκένωσαν.
  - **γενική και δοτική**
    Μετεσχήκαμεν ὑμῖν ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων.

Δ. Τα είδη του απαρεμφάτου

- **έναρθρο**
- **άναρθρο**
  - **ειδικό**
  - **τελικό**

Ε. Τα είδη της μετοχής

- **επιθετική**
- **επιρρηματική**
  - **χρονική**
  - **αιτιολογική**
  - **τροπική**
  - **τελική**
  - **υποθετική**
  - **εναντιωματική**
- **κατηγορηματική**

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 131

ΣΤ. Το ποιητικό αίτιο

- **εμπρόθετο**
  - *ὑπό*, *ἀπό*, *ἐκ*, *παρά*, *πρός* + γενική
  - *π.χ. Ἡ νῆσος δῶρον **ἐκ βασιλέως** ἐδόθη.*
- **δοτική προσωπική**
  - *π.χ. Ταῦτα ὡμολόγητο **ἡμῖν** τε καὶ **σοί**.*

Ζ. Σύνδεση προτάσεων ή όρων προτάσεων

- **παρατακτική ή κατά παράταξη με συνδέσμους:**
  - **συμπλεκτικούς** *καί, τε κτλ.*
  - **συμπερασματικούς** *ἄρα, δή, οὖν, γοῦν κτλ.*
  - **αντιθετικούς** *μέν, δέ, ἀλλά κτλ.*
  - **αιτιολογικούς** *γάρ, ἐπεί*
  - **διαζευκτικούς** *ἤ, εἴτε κτλ.*
- **ασύνδετο σχήμα**
  - *Συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον.*
- **υποτακτική ή καθ' υπόταξη με:**
  - **συνδέσμους:**
    - **ειδικούς** *ὅτι, ὡς*
    - **υποθετικούς** *εἰ, ἐάν, ἄν, ἤν*
    - **ενδοιαστικούς** *μή, μὴ οὐ κτλ.*
    - **τελικούς** *ἵνα, ὅπως, ὡς*
    - **χρονικούς** *ὅτε, ὁπότε, ἐπεί κτλ.*
    - **συμπερασματικούς** *ὥστε, ὡς*
    - **εναντιωματικούς** *εἰ καί, ἄν καί, καὶ εἰ, καὶ ἄν κτλ.*
    - **αιτιολογικούς** *ὅτι, διότι, ἐπεί, ἐπειδή, ὡς*
  - **αντωνυμίες:**
    - **αναφορικές** *ὅς, ὅσπερ, ὅστις κτλ.*
    - **ερωτηματικές** *τίς, ποῖος, πόσος κτλ.*
  - **επιρρήματα:**
    - **αναφορικά** *ὡς, ὥσπερ, ὅπου κτλ.*
    - **ερωτηματικά** *ποῦ, πῶς, πόθεν κτλ.*

Η. Οι προσδιορισμοί

1. ονοματικοί

2. επιρρηματικοί

1. Οι ονοματικοί προσδιορισμοί

ομοιόπτωτοι

κατηγορηματικός προσδιορισμός
π.χ. Ἀγησίλαος ***φαιδρῷ*** τῷ προσώπῳ ἐκέλευσεν.

επιθετικός προσδιορισμός
π.χ. Σύνειμι ἀνθρώποις ***τοῖς ἀγαθοῖς***.

επεξήγηση
π.χ. Θανάτῳ τῷ ἀλγίστῳ ἀπώλετο, ***λιμῷ***.

παράθεση
π.χ. Ἀφικνοῦνται εἰς Κερασοῦντα, ***πόλιν*** Ἑλληνίδα.

ετερόπτωτοι

σε αιτιατική
αναφοράς, π.χ. ***γνώμην*** ἱκανός καὶ ***τὰ πολέμια*** ἄλκιμος

σε δοτική
αναφοράς, π.χ. τραχὺς ***τῇ φωνῇ***
αντικειμενική, π.χ. δωρεὰ ***τῷ δήμῳ***

σε γενική
κτητική, π.χ. ἡ πόλις ***ἡμῶν***
δημιουργού, π.χ. ***Σόλωνος*** νόμοι
διαιρετική, π.χ. ***τῆς γῆς*** ἡ ἀρίστη
ύλης, π.χ. στέφανος ***δάφνης***
περιεχομένου, π.χ. ἄλσος ἡμέρων ***δένδρων***
ιδιότητας, π.χ. ἔργα ***ἀρετῆς***
αξίας, π.χ. ἀγρὸς ***ταλάντου*** ἄξιος
αιτίας, π.χ. δίκη ***κλοπῆς***
συγκριτική, π.χ. ***τούτου*** σοφώτερος
αντικειμενική, π.χ. ἐπιμελὴς ***τῶν φίλων***
υποκειμενική, π.χ. πόλεμος ***Πελοποννησίων*** καὶ ***Ἀθηναίων***

2. Οι επιρρηματικοί προσδιορισμοί

πλάγιες πτώσεις

γενική
τόπου, π.χ. *Πολύτροπος **αὐτοῦ** ἀποθνήσκει.*
χρόνου, π.χ. *Ταῦτα **τῆς ἡμέρας** ἐγένετο.*
αιτίας, π.χ. *Ζηλῶ σε **τοῦ πλούτου**.*
αναφοράς, π.χ. *Οὐ κακῶς **γνώμης** ἔχω.*

δοτική
τόπου, π.χ. ***Γῇ** ἔκειτο.*
χρόνου, π.χ. *Πέμπτῃ **ἡμέρᾳ** ἐξέπλευσαν.*
αιτίας, π.χ. ***Λιμῷ** ἀπέθανεν.*
αναφοράς, π.χ. *Ἰσχύειν **τῇ ψυχῇ** αἱροῦ.*
ποσού, π.χ. ***Τοσούτῳ** διέφερε τῶν ἄλλων.*
συνοδείας, π.χ. *Κατέπλευσεν εἴκοσι **ναυσίν**.*
τρόπου, οργάνου, μέσου,
π.χ. *Τὸ σῶμα **πόνοις** γύμναζε.*

αιτιατική
τόπου, π.χ. *Ἐξελαύνει **σταθμοὺς** τρεῖς.*
χρόνου, π.χ. *Ἐνταῦθα ἔμεινεν **ἡμέρας** ἑπτά.*
τρόπου, π.χ. *Τίνα **τρόπον** τὴν θύραν κόψω;*
αιτίας, π.χ. ***Τί** τηνικάδε ἀφῖξαι;*
αναφοράς, π.χ. *Ταράσσομαι **φρένας**.*

επιρρηματικές μετοχές

τροπικές, π.χ. *Ληζόμενοι ζῶσι.*
χρονικές, π.χ. *Ταῦτα εἰπὼν ἀνέστη.*
αιτιολογικές, π.χ. Οἱ Κερκυραῖοι *ὡς νενικηκότες τροπαῖον ἔστησαν*
τελικές, π.χ. *Ἦλθον **παύσουσα** τὸ σὸν μένος.*
υποθετικές, π.χ. ***Νικήσαντες** ἁπάντων κύριοι ἔσεσθε.*
εναντιωματικές, π.χ. *Ἕλλην **ὢν** Ἕλληνας ἀδικεῖ.*

κατηγορούμενα

α. προληπτικό ή του αποτελέσματος,
π.χ. *Φίλιππος **μέγας** ηὐξήθη.*
β. επιρρηματικό
- **τόπου**, π.χ. *Ἐσκήνουν **ὑπαίθριοι**.*
- **χρόνου**, π.χ. ***Ὄρθριος** ἥκεις.*
- **τρόπου**, π.χ. ***Ἄσμενος** ἑώρακά σε.*
- **σκοπού**, π.χ. *Αἱ νῆες ἦλθον **βοηθοί**.*
- **τάξης**, π.χ. *Οἱ στρατηγοὶ ἐξῆλθον **πρῶτοι**.*

επιρρήματα

στάσης σε τόπο, π.χ. *Πρωταγόρας αὐτόθι ἐστίν.*
κίνησης προς τόπο, π.χ. *Θίβρων ἀπῆλθεν οἴκαδε.*
κίνησης από τόπο, π.χ. *Ἀθήνηθεν ἀπῆλθεν ὁ κῆρυξ.*
κίνησης διά τόπου, π.χ. *Τὰς πύλας ᾗ ἐσῆλθον ἔκλησε.*
τροπικά, π.χ. *Βουλεύου βραδέως.*
χρονικά, π.χ. *Κατέβην χθὲς εἰς Πειραιᾶ.*
ποσοτικά, π.χ. *Οὐ πάνυ νενόηκα.*
δισταγμού ή πιθανότητας, π.χ. *Ἴσως εἴποιεν ἂν πολλοί...*
βεβαιωτικά ή αρνητικά, π.χ. *Οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν.*

απαρέμφατα

σκοπού, π.χ. *Τὴν πόλιν αὐτοῖς παρέδωκαν **φυλάττειν**.*
αποτελέσματος, π.χ. *Οὐ μάντις εἰμὶ τἀφανῆ **γνῶναι**.*
αναφοράς, π.χ. *Δυνατός ἐστι ὁ ῥήτωρ **λέγειν**.*

εμπρόθετοι

στάσης σε τόπο, π.χ. *Ἀνάπαυλαι **ἐν τοῖς δένδρεσίν** εἰσιν.*
κίνησης προς τόπο, π.χ. *Ἀπῆλθον **ἐπ' οἴκου**.*
κίνησης από τόπο, π.χ. *Ἀπῆλθον **ἐκ τῆς Κορίνθου**.*
κίνησης διά τόπου, π.χ. *Ἡ δ' ἀρετὴ **διὰ μόχθων** βαίνει.*
χρόνου, π.χ. *Ἐγένετο **ἐν ἔτεσι** πεντήκοντα.*
τρόπου, μέσου ή οργάνου, π.χ. *Ἡττήθησαν **κατὰ κράτος**.*
αιτίας, π.χ. ***Ὑπὲρ τῶν γεγενημένων** ὠργίζετο.*
σκοπού, π.χ. ***Πρὸς τί** με ταῦτα ἐρωτᾷς;*
αναφοράς, π.χ. *Κήρυκας ἔπεμψε **περὶ σπονδῶν**.*
εναντίωσης, π.χ. *Ὀργὴ καὶ τιμωρία **κατὰ τούτου**.*
συνοδείας, π.χ. *Ἐπαιδεύετο **σὺν τῷ ἀδελφῷ**.*
υπεράσπισης, π.χ. *Ἀμύνεσθαι **περὶ πάτρης**.*
όρου ή προϋπόθεσης, π.χ. *Ἠρώτα **ἐπὶ τίσιν** ἂν γένοιτο σύμμαχος.*

δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις

χρονικές, π.χ. ***Ὅτε ἡ μάχη ἐγένετο**, Τισσαφέρνης ἐν Σάρδεσιν ἔτυχεν ὤν.*
αιτιολογικές, π.χ. *Μὴ θαυμάζετε **ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασι**.*
τελικές, π.χ. *Δίκαιος γίγνου, **ἵνα καὶ δικαίων τυγχάνῃς**.*
υποθετικές, π.χ. ***Εἰ μὴ τοὺς νόμους τηροῦμεν**, λέλυται πάντα.*
εναντιωματικές, π.χ. ***Εἰ καὶ μὴ βλέπεις**, φρονεῖς δ' ὅμως.*
συμπερασματικές, π.χ. *Κραυγὴν ἐποίουν, **ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν**.*
αναφορικές, π.χ. *Θαυμαστὸν ποιεῖς, **ὃς ἡμῖν οὐδὲν δίδως**.*

Θ. Το μόριο *ἄν*

υποθετικό

α. Βρίσκεται στην **αρχή** της πρότασης στην οποία ανήκει (δευτερεύουσα υποθετική).
β. Συντάσσεται με **υποτακτική**.
γ. Δέχεται **άρνηση *μή***.
δ. **Μεταφράζεται** στη ν.ε. με τον υποθετικό σύνδεσμο «**αν**».
π.χ. *Ἂν ἐμὲ ἀποκτείνητε, οὐκ ἐμὲ βλάψετε, ἀλλ' ὑμᾶς αὐτούς.*

αοριστολογικό

α. Είναι πάντοτε η **δεύτερη λέξη** της πρότασης στην οποία ανήκει· η πρώτη είναι αναφορική αντωνυμία, αναφορικό επίρρημα, χρονικός ή τελικός σύνδεσμος.
β. Συντάσσεται με **υποτακτική.**
γ. Δέχεται **άρνηση *μή***.
δ. Στη ν.ε. **δε μεταφράζεται** ή αποδίδεται με: **«τυχόν», «ίσως», «-δήποτε».**
π.χ. *Ἄκουσον, ὡς ἂν μάθῃς.*

δυνητικό

α. Δέχεται **άρνηση *οὐ***.
β. Συντάσσεται με:

ευκτική (πλην μέλλοντα)
Η **δυνητική ευκτική** δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρόν και στο μέλλον. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό, θα μπορούσα να + ρήμα,
π.χ. *Ἔτι δὲ τί ἂν τοῖς τοιούτοις ἄχθοισθε;*

οριστική (μόνο ιστορικών χρόνων)
Η **δυνητική οριστική** δηλώνει κάτι το δυνατό στο παρελθόν ή κάτι αντίθετο του πραγματικού. Αποδίδεται με: θα + παρατατικό ή θα + υπερσυντέλικο.
π.χ. *Ἐβουλόμην ἂν πολλῶν ἕνεκεν Μειδίαν ζῆν.*

απαρέμφατο ή **μετοχή** (πλην μέλλοντα).
Δυνητικό απαρέμφατο ή **μετοχή** συναντάμε στον πλάγιο λόγο και προέρχονται από δυνητική ευκτική ή δυνητική οριστική του ευθέος λόγου· συνήθως αποτελούν απόδοση εξαρτημένου υποθετικού λόγου.
π.χ. *Δοκεῖ μοί τις οὐκ ἂν ἁμαρτεῖν* (= *οὐκ ἂν ἁμάρτοι*) *εἰπὼν ὅτι νυνὶ κρίνεται μὲν Ἀριστογείτων, δοκιμάζεσθε δὲ καὶ κινδυνεύεθ' ὑμεῖς περὶ δόξης.*

Ι. Οι δευτερεύουσες προτάσεις

- **ονοματικές**
  - **είδη**
    - ειδικές
    - ενδοιαστικές
    - πλάγιες ερωτηματικές
    - αναφορικές
  - **συντακτικές θέσεις**
    - αντικείμενο
    - υποκείμενο
    - επεξήγηση
- **επιρρηματικές**
  - **είδη**
    - αιτιολογικές
    - τελικές
    - χρονικές
    - υποθετικές
    - συμπερασματικές
    - εναντιωματικές
    - αναφορικές
  - **συντακτικές θέσεις**
    - επιρρηματικός προσδιορισμός
    - επεξήγηση

arxaia G Epimetro(99-136) 14-12-07 11:46 Page 136

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α′).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.